МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ, БІЗНЕСУ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ, ПЕРЕКЛАДУ
ТА ПРОФЕСІЙНОЇ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ

Кваліфікаційна робота магістра

на тему:

«СПЕЦИФІКА АВТОБІОГРАФІЗМУ У МЕМУАРАХ ПРИНЦА ГАРРІ “ЗАПАСНИЙ”»

Виконала: студентка ІІ курсу
групи ФЛ-24-1мз
спеціальності 035 Філологія
освітньо-професійної програми
«Германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська»
Чорнобай Орина Юріївна

Керівник к. філол. н., доц. Чернявська О.К.
Рецензент к. філол. н., доц. _____

«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри
_____
(підпис)

Дніпро – 2026

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра іноземної філології, перекладу та професійної мовної підготовки Освітній рівень магістр
Спеціальність 035 Філологія
Освітньо-професійна програма «Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

«____»_____ 2026 року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

ЧОРНОБАЙ ОРИНІ ЮРІЇВНІ

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проєкту) «Специфіка автобіографізму в мемуарах принца Гаррі **“**Запасний**”**» Керівник кваліфікаційної роботи (проєкту) к.філол.н. Чернявська Олена Костянтинівна, затверджені наказом УМСФ від 01.09.2025 року № 708кс

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проєкту)13.01.2026 р.

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проєкту): огляд жанрових характеристик автобіографії та мемуарів у дослідженнях американських, європейських та українських учених; розглянути специфіку відтворення дійсності на композиційному, образному та стилістичному рівнях художнього твору.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

1) здійснити огляд джерел з питання автобіографізму;

2) проаналізувати поетику назви та композицію мемуарів принца Гаррі;

3) розглянути специфіку відтворення дійсності на композиційному, образному та стилістичному рівнях;

4) проаналізувати засоби відображення дипломатичного протоколу в мемуарахпринца Гаррі;

5) дослідити особливості зображення образів членів королівської родини та функційність образу мами головного героя;

6) простежити психологічні передумови поведінки та світосприйняття герцога Сассекського.

5. Консультант розділів кваліфікаційної роботи (проєкту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	к.філол.н. Чернявська О.К.	17.09.2025	17.09.2025
Розділ 1	к.філол.н. Чернявська О.К.	12.10.2025	12.10.2025
Розділ 2	к.філол.н. Чернявська О.К.	07.11.2025	07.11.2025
Висновки	к.філол.н. Чернявська О.К.	15.12.2025	15.12.2025

6. Дата видачі завдання 17.09.2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра Строк	виконання етапів роботи (проєкту)	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх аналіз	травень 2025	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	червень 2025	виконано
3.	Написання вступу	вересень 2025	виконано

4.	Написання теоретичного розділу	жовтень 2025	виконано
5.	Написання практичного розділу	листопад 2025	виконано
6.	Формулювання висновків	грудень 2025	виконано
7.	Одержання відгуку та рецензії	січень 2026	виконано
8.	Захист	січень 2026	виконано

Магістрант _____ О. Ю. Чорнобай____ (підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____О.К. Чернявська___ (підпис) (ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Магістерська кваліфікаційна робота: 95 стор., 87 джерел.

Об'єкт дослідження: автобіографізм у мемуарах принца Гаррі.

Мета роботи: розглянути особливості автобіографізму мемуарів принца Гаррі «Запасний».

Теоретико-методологічні засади: праці українських та зарубіжних учених з проблем теорії та історії жанру (О. Галича, Н. Любовець, О. Рарицького, Т. Маслянчук, Л. Джигун, І. Акіншиної, Г. Грегуль, Т. Черкашиної Г., А. Цяпи; Л. Андерсон, М. Блейзинг, Ю. Кучинського, Т. Кулі, А. Стоун, С. Сміт, Дж. Ватсон та інших).

Отримані результати: Узагальнено теоретичні аспекти вивчення автобіографізму, на прикладах конкретного аналізу досліджено специфіку автобіографізму в спогадах принца Гаррі про своє життя та особливості «Запасного», які дають підстави визначити цей твір сучасної британської літератури як мемуари; акцентовано головні світоглядні орієнтири, виявлено оригінальність авторського переосмислення подій та свого місця в королівській родині. Автобіографізм розглядається як домінантний засіб поетики характеротворення, важливий чинник виявлення прихованих авторських інтенцій.

Результати можуть бути використані під час вивчення курсу «Історія зарубіжної літератури XX століття» у вищих навчальних та середніх загальноосвітніх закладах.

Ключові слова: *автобіографія, автор, жанр, автобіографізм, герой, спогади, мемуари, переосмислення, принц Гаррі*

Summary

The presented master's thesis is dedicated to the topic «The Specific Features of Autobiographical Writing in Prince Harry's Memoir "Spare" ».

The **object** of the study is authobiographism as a literary phenomenon in Prince Harry's memoir "Spare". The **subject** is the characteristic feutures of the authobiography genre and their implemention in the analysed text.

The **primary aim** of the work is to examine the peculiarities of autobiographism in Prince Harry's memoirs "Spare". To achieve this goal, the following tasks were accomplished: 1) to outline the state of scholarly research on the issue of autobiography and autobiographism; 2) to analyse the poetics of the title and the composition of Prince Harry's memoir; 3) to investigate the specifics of portraying members of the royal family; 4) to trace the psychological preconditions for the behaviour and worldview of the Duke of Sussex.

The theoretical and methodological basis of the research includes the works of Ukrainian and foreign scholars on the theory and history of the genre (O. Halych, N. Liubivets, M. Blazing, J. Olney, A. Stone, S. Smith, and others).

The scientific novelty of the work lies in the attempt to conduct an original analysis of Prince Harry's memoir "Spare" in terms of the specifics of autobiographism, given the contemporary nature of the material and its significant public resonance.

The main content of the work is structured into an introduction, two chapters, and conclusions.

The Introduction substanties the relevance of the topic, defines the aim, tasks, object, subject, theoretical and methodological foundations, scientific novelty, and practical significance of the research. The revance is determined by the popularity of Prince Harry's memoirs and the need for a comprehensive scholary understanding of autobiographism in contemprorary British literature. The practical significance lies in the possibility of using the research results in studying the history of contemporary foreign literature and non-fiction prose.

Chapter One, «Theoretical Aspects of Research Autobiographism», provides a theoretical overview of the key concepts. It examines autobiography as a genre, its defining characteristics, the relationship between the categories of author-narrator-hero, and the specifics of artistic time. The concept of autobiographism is analysed as the saturation of a work with facts from the author's own life. The genre of memoirs is explored in detail, highlighting its features, its proximity to autobiography, and their similarities and differences. The analysis of theoretical aspects allows the author to determine which features of "Spare" provide grounds for classifying the work as a memoir.

Chapter Two, «The Artistic Organisation of Prince Harry's Memoir Text: Poetics, Imagery, and Character Psychology», is dedicated to a practical analysis of the memoir. Composition examines the symbolic meaning of the title "Spare", which reflects the protagonist's predetermined secondary role in the royal succession. The three-part structure of the book, its prologue, epilogue, and the use of epigraphs are analysed.

Using biographical and psychoanalytic methods, the work traces how the trauma of his mother's loss, the pressure of his prescribed "spare" role, constant media scrutiny, and complex intra-family relationships formed his character, leading to a search for identity, rebellion against protocol, and, ultimately, his decision to leave Great Britain.

The **Conclusions** summarise the results of the research. It is established that Prince Harry's "Spare" is a representive example of contemporary memoir literature, in which authobiographism is manifested through a first-persin narrative, a focus on key life events, introspection, and a subjective interpreraton of reality. The memoir combines documentary accuracy with artistic expressiveness. The results of the work can be used in courses on contemprorary foreign literature, literary genre studies, and cultural studies.

Key words: *autobiography, autobiographism, memoir, genre, Prince Harry, "Spare", image, composition, psychology, royal family*

ЗМІСТ

ВСТУП……..…12

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ АВТОБІОРАФІЗМУ……..16

1.1 Генологічні категорії в літературознавчому осмисленні…….....16

1.2 Стан наукової розробки проблеми автобіографізму в літературознавстві……..…….19

РОЗДІЛ 2. ХУДОЖНЯ ОРГАНІЗАЦІЯ МЕМУАРНОГО ТЕКСТУ ПРИНЦА ГАРРІ: ПОЕТИКА, ОБРАЗИ ТА ПСИХОЛОГІЯ ПЕРСОНАЖА ……..……..…31

2.1 Поетика назви та композиція мемуарів принца Гаррі……..… 31

2.2 Образи членів королівської родини у спогадах. Функційність образу мами …….66

2.3 Дотримання традицій і протоколів……...76

2.4 Психологічні передумови поведінки та світосприйняття головного героя……85

ВИСНОВКИ…….97

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….100

ВСТУП

Література як вид мистецтва естетично відображає світ у художньому слові. Її сфера охоплює природні та суспільні явища, духовне життя особистості та її почуття. У своєму творі автор змальовує низку художніх образів, що створюють художню дійсність. Таким чином, будь-який твір так чи інакше відображає реальний світ. До літературно-історичних джерел зараховують мемуари, щоденники, спогади тощо, в основі їх – достовірне відображення часу, епохи, історичної дійсності.

Художня автобіографія є одним із найпопулярніших жанрів у світовій літературі. Термін введений англійським письменником Робертом Сауті. Серед зарубіжних дослідників її вивчали французи Філіп Лежен, Жорж Гюсдорф, Ж.-Ф. Міро, американці Джеймс Олні, Лінда Андерсон та інші. Авторами статей про автобіографію в енциклопедичному виданні «Encyclopedia of Life Writing. Autobiographical and Biographical Forms» (Лондон – Чикаго, 2001) є Бонні Дж. Ганзенгауз, А. О. Дж. Кокшут, Лідія Факундіні. Жорж Гюсдорф писав, що відтворюючи та інтерпретуючи життя, автобіографія є засобом самопізнання автора, це – дзеркало, в якому відображається особистість [Гюсдорф 1980, с. 33].

Автобіографія має тривалу історію свого жанрового становлення. Теорію автобіографії розробляли у першу чергу німецькі, а також англомовні вчені: Г. Пфотенгауер, М. Ваґнер-Еґельгаф, Ш. Ґольдманн, Ф. Леєн, Б. Нойманн, Г. Шльоссер, М. Шнайдер, польська дослідниця Р. Любас-Бартошинська. Проблемам жіночої автобіографії присвятили свої роботи Е. Рамм, М. Ґольденрід, С. Бовеншен, О. Нітгаммер. В американській науці про літературу наголошується на пізнанні людської особистості, її самодостатності крізь призму мемуаристики. Центральним у цих дослідженнях є жанр автобіографії, який вивчали Т. Кулі, М. Блейзинг, Дж. Олні, А. Стоун, С. Сміт та Дж. Ватсон. Розглядаючи історію художньої автобіографії як історію людського самоусвідомлення та акцентуючи виняткове значення цього жанру для глибокого аналізу

внутрішнього стану людини, дослідники простежують життєписи та специфіку саморозуміння видатних діячів європейської історії.

В українському літературознавстві маємо широку дослідницьку базу щодо вивчення теоретичних аспектів (О. Галич, Н. Любовець, О. Рарицький, Т. Маслянчук, Л. Джигун, І. Акіншина, Г. Грегуль, Л. Мороз, Т. Черкашина Г. Грабович, К. Танчин та інші).

У дисертаційних дослідженнях це явище вивчали в різноманітнх аспектах такі вчені: Андрій Цяпа [Цяпа 2006], Надія Ігнатів [Ігнатів 1998], Галина Маслюченко [Маслюченко 2004], Неля Момот [Момот 2006], Ірина Акіншина [Акіншина 2005], Тетяна Гажа [Гажа 2005], Ірина Василенко [Василенко 1997], Тетяна Кубрацька [Кубрацька 2011], Марія Федунь [Федунь 2001] та ін. Варто згадати наукові статті Т. Бабенко «Особливості авторської присутності в текстах сучасної художньо-біографічної прози», Т. Черкашиної «Передісторія виникнення і формування української мемуарно-автобіографічної літератури», О. Галича «Мемуаристика в прозі XXI віку», Ю. Горблянського «Специфіка автобіографізму роману А. Ю. Кримського «Андрій Лаговський», К. Дуба «Автобіографічний синерген». А. Г. Цяпа зазначає, що писати автобіографію стало престижно, тому до її написання вдаються й автори позалітературного походження [Цяпа 2006, с. 3]. Таким є і принц Гаррі, герцог Сассекський, нащадок королівської родини Великобританії. Його твір «Запасний» став методом самопізнання через спогад.

10 січня 2023 року побачила світ книга мемуарів принца Гаррі «Запасний» (Prince Harry «Spare»), написана, як свідчать інтернет-джерела та відгуки критиків, за участі журналіста Джона Мерингера. Переклад з англійської здійснили Микола Климчук (частина перша), Інна Бодак (частина друга) та Антоніна Ящук (частина третя). Твір видано в Києві у видавництві «Лабораторія» й перекладено за виданням Prince Harry «Spare» (New York: Random House, 2023). Біблійні цитати, використані автором, подані за перекладом Івана Огієнка.

Книга здобула різноманітні оцінки в зарубіжній критиці. Неординарність постаті й твору принца Гаррі викликали й полярність оцінок критиків та журналістів. Лора Міллер у статті «Книга принца Гаррі – просто хороша література» (Slate) фокусується на високих літературних якостях тексту. Шон Коглан «Принц Гаррі висловлює сенсаційні твердження в мемуарах "Запасний"» (BBC) дає огляд резонансних заяв книги та загального настрою оповіді, який порівнює з довгим емоційним повідомленням. Олександра Джейкобс «Принц Гаррі вчиться плакати і не бере полонених у книзі "Запасний"» (The New York Times) детально розбирає парадокс книги, де, на її думку, Гаррі намагається втекти від слави, привертаючи до себе ще більше уваги. Ребекка Мід «Переслідування принца Гаррі» (The New Yorker) аналізує книгу через призму «Галетівської» трагедії та відзначає витончену роботу гострайтера Дж. Р. Мерингера. Шарлотта Гіггінс «Рецензія на книгу "Запасний" принца Гаррі – невдала спроба повернути контроль над наративом» (The Guardian) називає мемуари «недосконалою спробою повернути контроль над власною історією», де автор водночас зневажає та використовує методи таблоїдів **[**Гіггінс**].**

Наявність українського перекладу дала змогу розміщувати відгуки читачів України на офіційній сторінці книги (видавництво «Лабораторія» та книгарня Yakaboo).

Варто зазначити, що спогадова література неодноразово ставала предметом вивчення дослідників С. Андрусів, Л. Джигун, Н. Іщук-Пузняк, Т. Гажі, О Галича, О. Рарицького, А. Цяпи та ін. Проте наразі, зважаючи на популярність мемуарів принца Гаррі, виникла необхідність цілісного наукового осмислення автобіографізму на сучасному матеріалі британської літератури, що й становить **актуальність** нашої роботи.

Наукова новизна полягає в тому, що здійснено спробу власного оригінального аналізу книги мемуарів принца Гаррі «Запасний» в аспекті специфіки автобіографізму.

Об'єктом дослідження є книга мемуарів принца Гаррі «Запасний».

Предметом є виокремлення характерних рис жанру автобіографії та їх реалізація в аналізованому тексті.

Отже, **мета** нашої роботи – дослідити особливості автобіографізму в мемуарах принца Гаррі «Запасний».

Для досягнення мети необхідно вирішити наступні завдання:

1) простежити стан наукової розробки проблеми автобіографізму;

2) проаналізувати поетику назви та композицію мемуарів принца Гаррі;

3) дослідити особливості зображення образів членів королівської родини та функційність образу мами головного героя;

4) простежити психологічні передумови поведінки та світосприйняття герцога Сассекського.

Матеріалом дослідження стала книга мемуарів принца Гаррі «Запасний», загальним обсягом 512 сторінок.

Вибір **методів дослідження** зумовлено специфікою темою кваліфікаційної роботи, методологічними засадами якої є основні положення теорії автобіографії та мемуарів. Для виявлення джерел, аналізу й опису форм вираження категорії автобіографізму в мемуарах принца Гаррі «Зкапасний» в роботі насамперед використано текстуальний, контекстуальний та стилістичний види аналізу; аналітично-описовий метод, що ґрунтується на спостереженні й класифікації досліджуваного матеріалу; а також біографічний метод та психоаналіз.

Практична значущість дослідження полягає у можливості використання його результатів при вивченні історії сучасної зарубіжної літератури та сучасної прози non-fiction.

Структура роботи: дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

У вступі подано загальні відомості про наукову працю, починаючи від умотивування теми, мети, завдань, актуальності дослідження, визначення об'єкту, предмету та структурування роботи.

У першому розділі подано загальні відомості про автобіографію як жанр та теоретичні підходи до його осмислення.

Другий розділ містить практичний аналіз поетики назви, композиційних прийомів та специфіки образної системи твору.

У висновках подано узагальнені результати проведеної роботи.

Загальна кількість сторінок 102, кількість використаних джерел 86.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ АВТОБІОРАФІЗМУ

Літературознавці сходяться на думці, що будь-який автодокументальний жанр є власним ретуванням, документом людини. Автор захоплено розповідає про події власного життя, шо є важливою функцією біографіки. Усні спомини потребують безпосереднього співрозмовника, а письомві – опосередкованого комуніканта, оскільки автор не знає, хто читатиме його спогади, виступатиме опонентом чи схвалюватиме його твір. Мислення – психічний процес, пов'язаний із мовою, опосередковано чи узагальнено увиразнює дійсність, розуміння оповідачем предметів і явищ, - думка наратора спирається на внутрішню згорнуту мову; умовисновки автора демонструють ефективний підхід до погляду на предмети, явища, суспільні процеси. Об'єктивність нарації виступає тоді, коли оповідач є учансиком подій, свідок же може не знати всіх подробиць і нюансів [Джигун 2017, с.10]

Власне життя, відтворене автором і передане в жанрі нефікційної прози, - це і є саможиттєпис, про який Тетяна Черкашина зауважує, що в автобіографіці основним сюжетом оповіді є індивідуальне життя атвора, він репрезентований як головний наратор і головний персонаж, «а знайомі йому люди зображені другорядними або епізодичними персонажими» [Черкашина 2014, с. 146]. Центральними критеріями, що ними оперують письменники під час написання мемуарів, є дотримання історичної правди, ретроспективність, фактографічність, дескретний чи ланнцюгово-хронікальний характер розопвіді, неупередженість, безпосередність свідчень, що не позбавлені суб'єктивності автора, його індивідуальрних роздумів і суджень. На думку французького науковця Філіппа Лежена (праця «На захист автобіографії»), до мемуарів часто звуртаються історичні особи, які відігравали важливу роль у суспільно-громадсьокму, державному, культурному житті. На початку 1970-х рр. він сформулював точне визначення жанру, яке досі є актуальним: «Автобіографія є текстом із ретроспективною установкою, шляхом якого реальна особистість розповідає про

власне існування, закцентовуючи на своєму особистому житті, особливо на історії становлення своєї особисті» [Лежен, с. 14]. На думку науковця, існує ціла система «его-текстів» (серед них і жанр автобіографії), у яких домінує розповідна мовленнєва форма. Об'єктом зобоаження є історія особистості, індивідуальне життя. Позиція автора та наратора є одноковою, тобто ідентичінсть атвора збігається з центральнми персонажем.

Мемуари можуть охоплювати як великий проміжок часу і простору, так і незначний, це залежить від задуму автора. Спогадову літературу класифвкують за різними параметрами: співвідношенням суб'єкта й об'єкта, врахуванням часових параметрів, за типізацією – зосередженістю на особистості, на подіях, спогадах про час, певну епоху. Існують прямі спогади (за участю автора в подіях) та непрямі (неучастю автора в подіях).

1.2 Стан наукової розробки проблеми автобіографізму в літературознавстві

В автобіографічному дискурсі широко розкриваютья обставини життя автора, реперезентовані ним особисто. За жанровою ознакою атвобіографії поділяються на художню автобіографію та автобіографічний документ. Художня автобіографія репрезентує мемуарно-біографічну прозу, що знайомить читача з індивідуальністю мемуариста й основним подіями в його житті, містить ліричні відступи та образні засоби, то автобіографічний документ оперує сухими канселярськими штампами, стандартиним мисленням, шаблоном, лаконізмом. Літературна автобіографія поєднує в себе і документальні, і художні риси, а документальна лише спирається на конкретні офіційні дані з життя автора, художній вимисел у ній є недоречним.

Власне автобіографія на українських теренах тяжіє до жанрової форми малого розміру, у західноєвропейській літературі навпаки – автобіографія – жанр об'ємний (про що свідчить чималий том «Запасного» принца Гаррі). Елементи автобіографії наявні в есе, щоденниках, листуванні письменника. Спільним знаменником, як правило, виступає автобіографізм як та особливість, «що полягає в наповненні твору фактами з власного життя письменника»

[Літературознавчий словник-довідник 1997, с.12]. Дослідник Андрій Цяпа твердить, що «універсалізація пошуків автобіографізму може в деяких випадках… поглиблювати розпорошеність досліджень жанру» [Цяпа 2006, с. 5]. Теорію автобіографії розробляли у першу чергу німецькі, англомовні, а також українські вчені: М. Ваґнер-Еґельгаф, Г. Грабович, Ю. Горблянський, Ш. Ґольдманн, К. Дуб, Ф. Леєн, Н. Момот, Б. Нойманн, К. Танчин, В. Шевчук, Г. Шльоссер, М. Шнайдер та інші.

Звернемось до визначення терміну. «Автобіографія (*грец autos: сам, bros: життя, grapho: пишу, креслю*) – літературно-документальний жанр, головним героєм творів якого вважається сам автор» [Літературознавча енциклопедія Ю. Коваліва 2007, т. 1, с. 19]. Термін введений англійським письменником Робертом Сауті (1774–1843), придворним поетом, представником «Озерної школи», другом Вордсворта й Колріджа, у 1809 році. Він був автором біографій, історичних праць, казок, найвідомішою з яких є «Три ведмеді» (The Storyof the Three Bears).

Близькими до автобіографії жанрами вважають мемуари, спогади, щоденники, епістолярну спадщину. Естетична цінність жанру зумовлюється співвідношенням у ньому «художнього й документального елементів, важливими є точність фактичного матеріалу, достовірність зображуваних подій, які часто поєднуються з домислами, накладанням на факти авторських симпатій чи антипатій, ідейних топосів тощо». Автор, який обирає себе за прототип, «надає твору своєрідного стилістичного забарвлення, долучає своє бачення власної долі та відображення довкілля, літературного, культурного, соціального контексту» [Літературознавча енциклопедія 2007, т.1, с. 19]. Автобіографія буває інтровертивна й екстравертивна, може акцентувати на центральній постаті або її оточенні, подавати як протиставлення, так і зіставлення цих двох внутрішніх та зовнішніх чинників.

Відома з античної доби, автобіографія виконувала роль збереження історичної та культурологічної пам’яті, самопізнання людини й народу.

Автобіографічні твори писали Юлій Цезар («Записки про галльську війну»), Августин Блаженний («Сповідь»), Франческо Петрарка, Маргарита Валуа, Генріетта Англійська, Вольтер, Ж. Ж. Руссо («Сповідь»), П. О. де Бомарше («Мемуари»), Жорж Санд, Стендаль, Фрідріх Ніцше, Марк Твен та інші. У XIX ст. цей жанр набуває популярності в Україні (повість «Художник», «Щоденник» Т. Шевченка), «Автобіографія» П. Куліша (1860), подібні твори маємо у М. Костомарова, М. Драгоманова, І. Нечуя-Левицького, І. Франка. У XX ст. – існування суб'єктивованіх художніх форм («Мандрівка в молодість» М. Рильського, «Зачарована Десна» О. Довженка, «Уманські спогади» М. Бажана, «Третя рота» В. Сосюри). Відомою серед еміграційної літератури є праця «Зустрічі і прощання» (Едмонтон, 1987) американського україніста Григорія Костюка, який запропонував чотири аспекти вивчення творчості В. Винниченка: біографічний (висуваючи його на перший план), історико-літертурний, філософсько-етичний та суспільно-політичний.

Жанр автобіографії актуальний і в світовій літературі. Серед творів сучасної зарубіжної літератури (окрім Великої Британії) варто назвати такі: Мішель Обама (США) – «Світло, яке ми несемо» (Becoming, 2018) – глибоко особисті мемуари колишньої першої леді про сім'ю, кар'єру та життя в Білому домі; Тревор Ноа (ПАР/США) – «Злочинці» (Born a Crime, 2016) – мемуари коміка про дитинство в ПАР за часів апартеїду та в перші роки після нього; Чімаманда Нгозі Адічі (Нігерія) – «Ми всі повинні бути феміністками» (We Should All Be Feminists, 2014) і «Твоє ім'я» (Dear Ijeawele, 2017) – хоча це не класичні автобіографії, а особисті феміністичні маніфести, що ґрунтуються на досвіді письменниці; Карл Уве Кнаусгор (Норвегія) – «Моя боротьба» (Min Kamp, 2009-2011) – шеститомна автобіографічна сага, яка стала літературним феноменом з детальним дослідженням власного життя, думок та побуту; Анні Ерно (Франція) «Роки» (Les Années, 2008) – нобелівська лауреатка змальовує життя цілого покоління через призму спогадів, соціальних змін та фотографій; Ісмаель Беа (Сьєрра-Леоне/США) – «Довгий шлях. Мемуари дитини-солдата» (A Long Way Gone, 2007), це важливий документ про громадянську війну в Сьєрра-

Леоне; Пітер Хандке (Австрія) – «Щастя під час війни» (Wunschloses Unglück, 1972) – жорстка розповідь про самогубство матері, твір вплинув на всю сучасну європейську автобіографічну прозу; Харукі Муракамі (Японія) – «Про що я розмовляю, коли розмовляю про біг» (What I Talk About When I Talk About Running, 2007) – мемуари-есе, де письменник роздумує про біг, письменництво та процес старіння.

У сучасній британській літературі до аналізованого нами жанру належать: Гіларі Мантел – «Надавши тілу» (Giving Up the Ghost, 2003) –мемуари про дитинство, становлення письменниці та боротьбу з важкою хворобою; Стівен Фрай – «Моав – умивальник моя» (Moab Is My Washpot, 1997) – гумористичний і водночас трагічний твір про перші 20 років життя (школу, злочинність, відкриття власної гомосексуальності); Нік Хорнбі – «Бійцівський клуб» (Fever Pitch, 1992) – культова «футбольна» автобіографія, де розповідається про життя, пристрасті та дорослішання чоловіка; Кейтлін Моран – «Як бути жінкою» (How to Be a Woman, 2011) – яскрава суміш мемуарів і феміністичного маніфесту про дорослішання в 1990-х; Алан Беннетт «Ненароком» (Untold Stories, 2005) – збірка автобіографічних нарисів, у яких драматург з гумором розповідає про власну сім'ю, північ Англії та психіатричну терапію; Джуді Денч – «І в усьому, що вона робить…» (And Furthermore, 2010) – мемуари знаменитої актриси про театр, кіно та колег; Малала Юсуфзай «Я – Малала» (I Am Malala, 2013) – розповідь, написана у співавторстві з британською журналісткою Крістіною Лемб, про боротьбу за освіту й виживання після замаху талібів; Тара Вестовер – «Кухарочка з дитинства» (Educated, 2018) – хоча авторка американка, книга стала світовим бестселером і розглядається в контексті сучасної англомовної літератури; Рейф Файнс «Мадленські ночі» (Madly, Deeply: The Diaries of Alan Rickman, 2022) – це щоденники Алана Рікмена, опубліковані після його смерті, що стали літературною подією і є цікавим автобіографічним документом.

Серед теоретичничних праць відомими є «Літературна біографія, особиста біографія та її історія» (1985) німецького вченого Г. Пфотенгауера, «Між автобіографією та літературою» (1994) польської дослідниці Р. Любас-

Бартошинської. Ознаки автобіографії у «Мандрах по святих місцях Сходу з 1723 по 1747 рік» В. Григоровича-Барського дослідив літературознавець Петро Білоус у своїй монографії «Творчість В. Григоровича-Барського» (1985).

Серед більш сучасних досліджень варто назвати кандидатську дисертацію з філології Андрія Цяпи «Автобіографія як проекція творця та національної літературно-культурної традиції (Улас Самчук, Еліас Канетті)» (Тернопіль, 2006), присвячену поетикальним особливостям автобіографій та книг спогадів згаданих письменників у типологічному зіставленні. В основі порівняння лежить подібність творчих засад, головна увага приділена механізмам проєктування автора та національної літературно-культурної традиції. Учений твердить, що будучи унікальним методом самопізнання через спогад, автобіографія являє собою фікцію, засновану на документальності, а підходи до досліджень «виразно утворюють три дисципліни: історія автобіографії, її теорія та порівняльні аспекти… Однак кожен автобіограф модифікує обрану вихідну точку в канонічній системі координат» [Цяпа 2006, с. 3–4]. Українські жанрові форми автобіографічного письма своєрідні: найширше представлені мемуари, щоденники, автобіографічні романи, повісті, оповідання тощо.

«Автобіографізм, -а, *ч.* Відображення у літературному творі відомостей з життя автора; ототожнення письменником героя свого твору, його долі з власною особистістю та біографією; близькість героя твору автору за думками, почуттями, за характером» [slovnyk.ua]. Явище автобіографізму осмислюються в кандидатських дисертаціях Надії Ігнатів «Жанрові пошуки художньої документалістики 1970–90-х рр.» (1998), Галини Маслюченко «Художні мемуари та автобіографічна повість в українській літературі 90-х років» (2004), Н. Момот «Щоденник Т. Шевченка як творчо-психологічний та жанровий феномен» (Кіровоград, 2006), Андрія Цяпи «Автобіографія як проекція творця та національної літературно-культурної традиції (Улас Самчук, Еліас Канетті)» (2006) та ін. З'являються наукові статті в періодичних виданнях і наукових збірниках. Варто згадати статті Т. Бабенко «Особливості авторської присутності в текстах сучасної художньо-біографічної прози» (2005), Т. Черкашиної

«Передісторія виникнення і формування української мемуарно-автобіографічної літератури» (2014), О. Галича «Мемуаристика в прозі XXI віку» (2001), Ю. Горблянського «Специфіка автобіографізму роману А. Ю. Кримського «Андрій Лаговський», К. Дуба «Автобіорафічний синерген» (2001).

У своїй дисертації «Жанрові пошуки художньої документалістики 1970-90-х рр.» Надія Ігнатів пише, що «як об'єктивна функціональна система, жанр по-своєму виражає концепцію світу». Характеризуючи твори «епічно-хорової прози», вона зауважує, що багатоголосе звучання самого життя (документальні свідчення) зливається воєдино з голосом автора-оповідача. Автор вступає у безпосередній діалог з читачем, прагнучи наблизити його до своїх героїв, аналізуючи і узагальнюючи відтворені у спогадах події [Ігнатів 1998, с. 7]. Важливе місце відводиться *погляду* автора, осмисливши розповіді, він частково втілює свою концепцію вже у відборі та монтажі.

Термінологічна парадигма автобіографії органічно вплітається у філологічний, філософський, соціологічний, антропологічний метадискурси, а її збагачення досягають також асоціативним шляхом, на якому автобіографію ототожнюють із універсальними категоріями пізнання та самопізнання. А. Цяпа твердить, що обґрунтованими можна вважати такі доповнення терміну «автобіографія», як сповідь, виправдання, апологія, омана, Herzensschrift (письмо серця), persönlicher Mythos (особистий міф), Kampfschrift (письмо битви), das gerettete Ich (врятоване Я), Selbstannäherungen (самозближення), Fragmentierung der Lebensgeschichte (фрагментування історії життя), aesthetic Autobiography (естетична автобіографія), the self made text (саморобний текст) тощо. Але все ж найкращим обґрунтуванням і наповненням терміну є його актуалізація, переосмислення в рамках конкретної розробки [Цяпа 2006, с. 32].

Серед літертурознавчих джерел учені вирізняють літературно-художні (власне художні твори письменника) та літературно-історичні (листи, мемуари, щоденники, передмови й післямови до творів, критичні статті та спогади про автора). Обидва ці джерела мають спільну основу – відображення епохи, історичної дійсності, достовірне відображення часу [за кн. Маслянчук Т. 2008,

с. 115]. Дослідниця твердить, що «Водночас досить часто упереджене ставлення до листів, щоденників, мемуарів та інших джерел біографічного характеру призводить до заниженої оцінки їх історичної достовірності… Матеріали біографічного характеру – це документи найбільш повного самовиявлення і характеру людини, і способу її мислення, і оцінки певних явищ» [Маслянчук 2008, с. 118]. Бо найціннішим є індивідуальне пізнання людей і явищ. Олександр Галич писав, що суб'єктивність мемуаристики (або особисте начало) «дозволяє створити неповторний образний світ», розкриває «особистість автора спогадів, його світогляд,… політичні й естетичні погляди» [Галич 1999, с. 9]. Акцентуючи увагу на щоденниках, текстолог Тетяна Маслянчук робить цікаве зауваження: «Якщо автобіографія чи мемуари зображують життя з певної часової дистанції більш чи менш хронологічно упорядковано, то записані по гарячих слідах подій, щоденникові записи не містять помилок пам'яті…» [Маслянчук 2008, с. 119]. Визначальною властивістю мемуарів є поєднання об'єктивного викладу з суб'єктивною оцінкою. Зумовлені спостереженнями реальних подій суспільного життя та дотичністю авторів до них, мемуари водночас не позбавлені впливу світоглядних засад та міфів спільноти, до якої належить мемуарист. Це важливо для вивчення не тільки внутрішнього світу автора, а і його оточення, про яке він розповідає і чиї інтереси репрезентує. На думку Надії Любовець, прочитання мемуарів свідчить «про включення читача у спілкування з автором, попри час і простір, що їх розмежовують», а будь-який мемуарний твір можна подати у вигляді внутрішнього та зовнішнього діалогу: автора з персонажами, із самим собою, з читачем; з іншими творами, зі своєю епохою, з майбутнім. «Водночас мемуарний наратив… виступає одним із ключових націоцентричних складників» [Любовець 2024, с. 5–6]. Звернемось до енциклопедичного визначення цього жанру.

«Мемуари (*франц memoires: спогади, від лат memoira: пам'ять*) – жанр, близький до історичної прози, наукової біографії, документально-історичних нарисів, нотатки про події минулого, свідком чи учасником яких був автор. Має

високий ступінь достовірності. Мемуарами називають також сповідальну прозу» [Літературознавча енциклопедія 2007, т. 2, с. 27]. Засновником жанру вважають Ксенофонта. До творів цього жанру відносять твори: «Нотатки про Галльську війну» Юлія Цезаря, «Історія моїх поневірянь» П'єра Абеляра, «Нове життя» Данте Аліг'єрі, «Поезія і правда мого життя» Й.-В. Гете, «Сповідь» Ж. Ж. Руссо, незавершені «Десять років у вигнанні» мадам де Сталь та ін. Цю традицію використовували також Б. Челліні, Я. Собеський, Г. Л. де Боплан, Стендаль, Г. Гейне, В. Короленко, А. Франс, Е. Хемінгуей. Визначальною ознакою жанру є суб'єктивне поцінування автором відтворюваних історичних реалій із вибірковим залученням документів, неповнота інформації, іноді її однобічне подання. Історична достовірність часто поєднується з художнім домислом, подієвість може приховувати подвійний погляд письменника, адже автор свідомо чи несвідомо презентує власні інтереси. Часто особа автора опиняється в центрі оповіді (як у «Запасному» принца Гаррі). Мемуари розмежовують на об'єктні (спрямовані на довкілля, екстравертивні) й суб'єктні (інтровертивні), в яких поєднані обидві тенденції. Найпоширенішою формою мемуарів є *листи* (епістолярна спадщина Лесі Українки, О. Олеся, В. Стуса та ін.), в яких адресант розмірковує над подіями сучасності; *щоденники* (Остапа Вишні, В. Симоненка), де поточні факти подані в хронологічному порядку, їм дано особистісну оцінку, часто не призначену для розголосу; *записники* (С. Васильченка, Варвари Чередниченко), що були сукупністю принагідних нотаток. Складнішою жанровою формою вважають *літературний портрет*, в якому відтворено особливі події та риси зображеної постаті («Розповідь про неспокій» Ю. Смолича, «Зустрічі і прощання» Г. Костюка). Близькими до мемуарів є *есе* (Ю. Шереха, У. Самчука). «Кожна зафіксована думка письменника може розкрити секрети його творчої лабораторії, естетичні вподобання, особливості світогляду,… життєвий контекст творів», тому мемуари важливі не лише для текстологів, а й для літературознавців та читачів-нефахівців [Літературознавча енциклопедія 2007, с. 26]. Явище мемуарів відображено і в словниках та енциклопедіях. До вже згаданих нами в роботі слід додати статтю «Мемуарна

література» в «Енциклопедії українознавства», авторами якої є вчені діаспори Б. Кравців та О. Оглоблин (Париж–Нью-Йорк,1962 рік).

Літературознавець О. Галич створив цілу концепцію цього типу творчості в своїх монографіях «Українська письменницька мемуаристика: природа, еволюція, поетика» (1991), «Українська документалістика на зламі тисячоліть: специфіка, генеза, перспективи» (2001), куди входять розділи про мемуаристику, яку учений називає важливим типом документальної прози. Дослідник називає причини, чому вона ще не стала предметом належної уваги науковців: 1) відсутність одностайності у розв'язанні теоретичних питань; 2) мемуаристику зараховують до художньо неповноцінної творчості, такої собі літератури другого сорту; 3) залежність уваги дослідників від нерівномірності процесу розвитку осмислюваного ними явища; 4) для висловлення виважених оцінок потрібен час.

О. Галич визначив такі ознаки теоретичної моделі мемуаристики:

– суб'єктивність спогадів – розкриття в творі особистості автора, його світогляду, естетичних поглядів, осмислення осіб і подій свого часу;
– предметом мемуарів завжди є минуле, тобто події, дистанційовані в часі;
– документальність мемуарів, коли автор усе ж прагне достовірності, хоче правдиво розповісти про події;
– «наявність двох часових планів у художній картині світу»:

а) «історична хронологія, відображення фактів і явищ минулого»;

б) «сучасна позиція письменника, збагачена життєвим досвідом, розумінням причинно-наслідкових зв'язків» [Гажа 2005, с. 14];

– «автор мемуарів практично ніколи не може перебувати в межах одного часового виміру. Будь-яка подія,... зустріч… неодмінно викликає певні асоціації мемуариста» [Галич 2001, с. 37];
– ознакою мемуарів є концептуальність – утілення автором певного погляду на дійсність, що може відрізнятися від загальноприйнятої думки, руйнувати усталені суспільні стереотипи;

– демократичність мемуарів, їх автором може бути не лише письменник чи політичний діяч, «а будь-хто, кому є що розповісти про свою епоху та її діячів, є хист зробити це в яскравій образній формі» [Гажа 2005, с.15].

Дослідник зробив і важливе уточнення: мемуаристику не можна назвати жанром літературної творчості, як це трапляється у багатьох критиків, бо мемуаристика – наджанрове утворення, «вона сама складається з численної групи жанрів», і пропонує використовувати термін «мемуарна проза». Він виділяє серед мемуаристики такі жанри, як лист, щоденник, записна книжка, нотатки, літературний портрет, есе, автобіорафічні оповідання тощо, – тобто все, що містить висловлювання письменника про минуле.

Літературознавиця Т. Гажа прагне доповнити цю думку О. Галича і пропонує «розмежувати поняття мемуаристики в широкому розумінні цього слова й у вузькому значенні терміна». У широкому значенні вона відносить до мемуаристики ті жанри, які згадав О. Галич, а у вузькому «до мемуарів слід віднести все ж певну, виразнішу категорію текстів: мемуарний портрет і нарис, есе, автобіографічні твори різних жанрів, некрологи». Вона займає дещо іншу позицію і звертає увагу на те, що «при такому розрізненні, на нашу думку, слід мати на увазі дві особливості мемуаристики»: у листах, щоденниках, записних книжках, нотатках відсутня дистанція між предметом відображення та автором, між часом події і часом розповіді про неї, як і хронологічна двоплановість, що є обов’язковою вимогою мемуристики, та розміщення автора у двох хронологічних шарах: історичних подій та сучасності. Тому, вважає Т. Гажа, названі жанри не можуть бути залучені до жанрологічної моделі сучасної мемуаристики [Гажа 2005, с.15].

По-друге, авторка дисертації говорить про необхідність розрізнення езотеричних та екзотеричних жанрів. До перших належать тексти, створені авторами для внутрішнього користування або для вузького кола осіб (наприклад, листи); вони не призначені для читача і публікуються тільки після смерті автора. Дослідники історії літератури найчастіше мають справу з екзотеричними

текстами, які пишуться для читатча «з усвідомленою метою як мемуарні твори» [Гажа 2005, с.16]. Автор мемуарів ніби мислить вголос. Цим продиктована емоційність та образність, без яких неможливо викликати адекватні почуття у читача, а отже, досягти сприймання ним висловлених ідей не тільки розумом, а й серцем. Саме такими, на нашу думку, є мемуари принца Гаррі «Запасний», написані зі свідомою настановою пояснити читацькому загалу деякі особливості свого характеру, перипетії долі та причини від'їзду з дружиною до Америки. (Хоча можливим є написання мемуарного твору у формі листів до друга, імітації щоденника тощо. Але в цьому випадку йдеться про художні й прийом, а не змістову сутність твору).

У 1990-х роках посилюється інтерес до творів цього жанру, з'являються дисертації з проблем мемуарознавства, як, наприклад, наукові праці І. Василенко «Специфіка літературного портрета як жанру сучасної української мемуаристики», яка викоритовувала жанрологію О. Галича, та М. Федунь «Українська мемуаристика в Галичині кінця XIX – початку XX століття: жанрово-стильові особливості».

Оскільки предметом нашого дослідження є мемуари, що належать до літератури Великобританії, то варто звернутися до зарубіжного літературознавства. В американській науці про літературу наголошується на пізнанні людської особистості, її самодостатності крізь призму мемуаристики, а також можливості впливати на події власною поведінкою. Центральним в дослідженнях є жанр автобіографії. Т. Кулі в книзі «Створення життя: Становленя новітньої американській автобіографії» обирає для аналізу ті автобіографії, поява яких пов'язана із досягненнями в галузі психологічної науки; наголошується ідея мінливості внутрішнього світу людини. У працях М. Блейзинг «Мистецтво життя: Студія над американською автобіографічною літературою», Дж. Олні «Автобіографія і культурний момент», А. Стоуна «Автобіографічні інтерпретації та справжні події» дослідники намагаються створити історію мемуарної прози, дослідити взаємодію особистості й держави, співвідношення історичної правди та мемуарної інтерпретації.

Перейдемо до огляду досліджень останніх років, адже увага науковців і читачів до мемуарної прози постійно зростає. Серед сучасних наукових праць відомі дисертації Г. Маслюченко «Художні мемуари та автобіографічна повість в українській літературі 90-х років ХХ століття», К. Танчин «Щоденник як форма самовираження письменника», А. Цяпи «Автобіографія як проекція творця та національної літературно-культурної традиції (Улас Самчук, Еліас Канетті)», Н. Момот «Щоденник Т. Шевченка як творчо-психологічний та жанровий феномен», статтю О. Рарицького «Мемуарний дискурс шістдесятництва в «Щоденниках» Олеся Гончара» та ін.

У монографії Н.І. Любовець «Українська мемуарна традиція: еволюція у вимірах часу (XII ст. – перша третина ХХ ст.)» твори означеного жанру проаналізовані як історико-культурний феномен та важливий комунікативний ресурс із властивими йому характерними рисами історико-біографічного джерела. Особлива увага приділена унікальним властивостям мемуарного наративу, який упродовж століть був одним із ключових націоцентричних складників. Проаналізовані потенційні можливості мемуарів, здатних виступати ретрансляторами історичної і національної пам'яті, актуалізована їхня роль як самобутнього комунікативного ресурсу, орієнтованого на утвердження гуманістичних ідеалів та формування цінностей суспільства. Масив спогадів вивчений у розмаїтті контекстів історико-політичних трансформацій, авторського складу, жанрової палітри, тематичних сюжетів, із виокремленням знакових постатей вітчизняної історії, які опинились у фокусі мемуарних наративів.

Ознакою мемуарів є ретроспективність, коли минуле сприймається з певної віддалі. Мемуари можуть писатися через кілька десятиліть після події або «по гарчих слідах». Т. Гажа зазначає: «Особливістю поетики… творів є наявність наскрізного мотиву пам'яті, що пов'язує… картини єдиною авторською концепцією. Мотиви пам'яті... допомагають простежити авторську позицію і наблизитися до особливості авторського розуміння людини і світу» [Гажа 2005, с. 33]. Пам'ять – це художня і життєва субстанція, тобто з одного боку, це життя

автора, а з іншого – і об'єкт осмислення, і мотив. У текстах мемуарів часто трапляються слова-домінанти типу «пам'ять», «спогад», «пам'ятаю», «згадую», що виступають критерієм достовірності, свідченням справжніх почуттів і думок. Наявний процес переживання, переосмислення минулого: «минуле перетворюється у пам'яті і «переводиться» у текст».

Оскільки серед різновидів мемуарного жанру виділяють і спогад, то з'ясуємо його специфіку. «Спогад – літературно-мемуарний наративний жанр, у творах якого поданий опис давніх подій, учасником чи свідком яких був автор, відтворені портрети окремих людей з використанням відповідних композиційно-стилістичних засобів, біографічних та автобіографічних даних, нотаток, щоденників тощо» [Літературознавча енциклопедія Ю. Коваліва 2007, т. 2 с. 427]. Названі ознаки ми знаходимо і в творі «Запасний», тому вважаємо цілком можливим зарахувати його і до жанру спогадів.

«Організуючим стрижнем структури спогадів є особа автора, його спостереження та індивідуальне сприйняття подій, що описуються. Тому найсуттєвшою особливістю будь-яких мемуарних джерел є їх суб'єктивність» [Стрельський Г. В. 1993, с. 78]. Дослідники вважають, що серед джерел, які містять особисті свідчення їхніх авторів (листи, спогади, щоденники) найбільшого значення набувають саме щоденники, де дійсні факти фіксуються до найменших подробиць, тому за ними можна легко відновити реальні картини минулого.

Автобіографічна проза – це окремий мікрокосм зі своїми законами і поетичним чаром. Підсумовуючи теоретичний матеріал проаналізованих досліджень, спробуємо виявити специфіку автобіографізму в мемуарах принца Гаррі «Запасний».

Отже, у першому розділі нами узагльнено теоретичні проблеми жанру автобіографії, подано її визначальні характеристики, з'ясовано особливості художнього часу, розглянуто автобіографічний пакт Ф. Лежена. Доведено, що авторська суб'єктивність організовує твір, сприяє створенню його художньої цілісності. Центральними критеріями нефікційної прози (мемуарів, автобіографії, щоденника) є дотримання історичної правди, ретроспективність,

фактографічність, дискретний чи ланцюгово-хронікальний характер розповіді, неупередженість та безпосередність свідчень, які не позбавлені суб'єктивності автора, його індивідуальних роздумів і суджень.

Також подано визначення та ознаки автобіографізму і його розуміння різними дослідниками.

Розглянуто жанр мемуарів, з'ясовно їхні характеристики, наголошено на близькості до жанру автобіографії та окреслено подібні й відмінні риси. У результаті проведеного аналізу теоретичних аспектів дослідження автобіографізму ми дійшли висновку, що це – близькі, але різні жанри, які належать до кола документальної або non-fiction літератури. Простежено, які особливості «Запасного» дають підстави визначити обраний для аналізу твір сучасної британської літератури як мемуари.

РОЗДІЛ 2

ХУДОЖНЯ ОРГАНІЗАЦІЯ МЕМУАРНОГО ТЕКСТУ ПРИНЦА ГАРРІ: ПОЕТИКА, ОБРАЗИ ТА ПСИХОЛОГІЯ ПЕРСОНАЖА

2.1 Поетика назви та композиція мемуарів принца Гаррі

Щоб розкрити особливість композиції мемуарів принца Гаррі, звернемося до визначення терміну та з'ясування його складових компонентів. За літературознавчим словником-довідником Р. Гром'яка та Ю. Коваліва, «композиція *(лат. compositio – побудова, складання, поєднання, створення*) – побудова твору, доцільне поєднання всіх його компонентів у художньо-естетичну цілісність, зумовлену логікою зображеного, представленого читачеві світу, світоглядною позицією, естетичним ідеалом, задумом письменника, каноном, нормами обраного жанру, орієнтацією на адресата. Композиція виражає взаємини, взаємозв'язок, взаємодію персонажів, сцен, епізодів зображених подій, розділів твору». Вона організовує реалізацію творчого задуму автора, динамізує читацьке сприйняття. Ця функція здійснюється на тематично-проблемному, сюжетно-фабульному і мовленнєво-мовному рівнях твору, кожен з яких є проявом активності персонажів, оповідачів, автора, адже тема вказує на коло зображених життєвих явищ, подій, які немислимі поза людиною [Літературознавчий словник-довідник 1997, с. 371–372].

Композиція реалізується на основі тематичного матеріалу, який автор стуктурує у творі за певним принципом, вона скріплює елементи форми і підпорядковує їх авторському задуму. Також це зв'язок між мотитвами (логіка відтворення задуму, світоглядна позиція, естетичний ідеал, рівень таланту автора, жанрові завдання) та нормативною схемою жанрово-архітектонічної конструкції [Літературознавча енциклопедія 2007, т. 1, с. 510].

Мемуари принца Гаррі «Запасний», представника королівської династії Великобританії та інших країн Співдружності, були опубліковані в Києві 2023 року і мають чималий обсяг – 512 сторінок. В анотації до видання наголошено на сенсаційності спогадів, що стали бестселером ще до того, як книга була надрукована, та «загальнолюдських» стражданнях і переживанннях королів і

принців, яким також не чужі різні людські почуття. Твір принца Гаррі містить і присвяту: автор присвячує книгу «Мег, Арчі, Лілі…і, звісно, моїй матері» [принц Гаррі 2023, с. 7]. Дійсно, образ принцеси Діани є наскрізним, який поєднує частини мемуарів та пов'язує цілком реальні події з надреальними, (подекуди навіть містичними), трансцендентними моментами.

Розглянемо функції назв, епіграфа, епілогу та подяки у розкритті особливостей відображення авторського світосприйняття. Звернемося до тлумачення цих понять.

Передує вираженню авторського бачення та апелює до емоційної сфери читача епіграф (грец. epigraphe) – напис, розташований «перед текстом твору або його частиною; як правило, епіграф – це цитата з відомого тексту, вислів з афористичним змістом... Добір епіграфів характеризує стиль мислення автора твору, його манеру означувати асоціативні зв'язки твору з літературною традицією і сучасністю» [Літературознавчий словник-довідник 1997, с. 240]. За епіграф до книги, яка стала об'єктом нашого аналізу, взято слова американського письменника, лауреата Нобелівської премії з літератури Вільяма Фолкнера: «Минуле не помирає. Навіть не минає» [принц Гаррі 2023, с. 8], що акцентує увагу читача на ідейному спрямуванні доволі значних за обсягом мемуарів. Автор говорить про бажання зафіксувати на папері історію свого життя й особистісного становлення, особливості стосунків у королівській родині та описати ті події, свідком яких він був, пропустивши їх крізь призму власного бачення; з'ясувати мотиви своїх учинків, пояснити їх широкому колу читачів та, можливо, зберегти це для нащадків.

Композиційно мемуари принца Гаррі складаються з прологу, у якому повідомляється про смерть Дідуся (котрому випонилося 97 років і який шкодував, що вже не має сил займатися улюбленими справами), це одразу настроює читача на мінорний лад, трьох частин, які розбиті на 87 розділів, епілогу та подяки.

Відповідно до обраного жанру вже на першій сторінці прологу маємо фіксацію авторською свідомістю та називання точних дат, чисел, часових і

просторових координат. Від січня 2020-го «минув рік і три місяці», «перед тим було тридцять два пропущених дзвінки» від Бабусі [принц Гаррі 2023, с. 9]. На багатьох сторінках є зноски, які уточнюють локуси, згадані в тексті. Наприклад, «Фрогмор-гарденс – королівський парк поблизу Віндзорського замку, місце поховання осіб королівської крові…», «Колесо тисячоліття (воно ж лондонське око) – гігантське чортове колесо в центрі британської столиці, один з її новітніх символів» [принц Гаррі 2023, с. 9–10] тощо.

Принц Гаррі, герцог Сассекський, дає характеристику своєму Дідусю: «…в нього були холодні манери. Крижане почуття гумору… вміння *проживати* життя» [принц Гаррі 2023, с. 10], наголошує на його любові до розваг і смачної їжі. Автор-опвідач згадує, що той посватав його батьків, тому «Дідусь – Першопричина мого світу» (тобто появи на світ принца Гаррі та його старшого брата Віллі).

Перебування принца на королівському цвинтарі спонукає до спогадів про свій родовід: тут покояться королева Вікторія, «сумнозвісна Волліс Сімпсон» і її чоловік король Едуард III (прапрадядько автора). Королівський нащадок згадує надії, що не справдилися: «Колись це мало стати моїм домом. А виявилося, що це лише коротка зупинка, ще одна» [принц Гаррі 2023, с. 9]. Асоціативнсть мислення наводить молодого чоловіка на філософські міркування про сенс земних учинків, життя й смерті: «Що нас чекає по той бік? Невже свідомість “зупиняється”, як зупиняється годинник? А може… вони десь поруч… – підслуховують мої думки?» [принц Гаррі 2023, с. 11]. Й одразу відбувається логічний перехід до найважливішого питання, яке найбільше турбує автора і червоною ниткою проходитиме крізь увесь твір: «Тоді… може, й мама десь поруч?» [принц Гаррі 2023, с. 11]. Оповідач зізнається, що не минає жодного дня, щоб він не сумував за матір’ю. Наголошено на невловимості її образу і спогадів про неї: «У ній завжди відчувалось щось, що важко вхопити словами» [принц Гаррі 2023, с. 11]. Зіставляються два світи – реальний та ірреальний: «…У моїй свідомості вона залишалася чимось дуже яскравим, живим і відчутним – я *бачив* її так само чітко, як лебедя на озері. *Чув* її сміх так само виразно, як спів птахів у

деревах… Я багатьох речей не пам'ятаю – коли вона загинула, я був ще дитиною… Я пам'ятаю: сліпуча усмішка, вразливі очі, дитяча любов до кіна, музики, одягу, солодощів – і до нас. Вона нас так із братом любила. *Несамовито*…»; «Вона здавалася всюдисущою… Вона випромінювала світло. Чисте й тепле світло. А як можна описати світло?» [принц Гаррі 2023, с. 12]. Щоб підкреслити цю думку про незвичайність своєї мами, він апелює до вчених зі світовим ім'ям: «Навіть Ейнштейну довелося поламати над цим голову» [принц Гаррі 2023, с. 12] і порівнює її із зорею Еарендель (із староанглійської це «ранкова зоря»). І хоча ця зірка давно згасла, люди досі бачать її світло. Такою уявляється йому і мама – осяйна, світла, незвичайна і любляча. Її місія у цьому світі, надзавданням її життя був мир у всьому світі й у родині. Із такою ж думкою прийшов у Фрогмор-гарденс і принц Гаррі: «Понад усе я хотів миру. Для себе, для моєї сім'ї – і для неї» [принц Гаррі 2023, с. 12]. Мається на увазі гострий публічний конфлікт, який спалахнув у їхній родині.

Нащадка королівської династії бентежить непорозуміння з рідним братом Вільямом, зокрема тих причин, через які Гаррі з дружиною залишили свою країну і відмовилися від титулів. Ця сповідь – розповідь про себе. Пролог закінчується закликом, зверненим до батька, брата і до «цілого світу»: «Читайте» [принц Гаррі 2023, с. 16], – щоб зрозуміти його душевний біль і передумови вчинків.

Перша частина спогадів має назву «Із темної ночі, що вкрила цей світ…», займає 130 сторінок та на початку ілюстрована фотографією усміхненої принцеси Діани зі своїм сином Гаррі. Аж у середині книги читач дізнається про походження рядків, що дали назви частинам мемуарів. Вони узяті з вірша «Нескорений» англійського поета Вільяма Ернеста Генлі (1849 – 1903). Принц Гаррі пише: «Кожному британцеві відомий цей вірш. Багато хто знає перший рядок назубок.

Із темної ночі, що вкрила цей світ…

А який школяр хоч раз не натрапляв на промовисті фінальні рядки?

Я – вільний, я – духу свого капітан.

Володар своєї я долі» [принц Гаррі 2023, с. 308].

Останній наведений рядок став назвою третьої частини спогадів. У зносці пояснюється, що цей вірш вважається маніфестом життєвої стійкості автора, якому через туберкульоз кісток ампутували ногу. Український переклад поезії належить Маріанні Малині [принц Гаррі 2023, с. 308].

Починається оповідь з опису перебування героя в замку Балморал та названо точну дату – 30 серпня 1997 року – «це найщасливіший день у моєму житті в Балморалі» [принц Гаррі 2023, с. 19]. Чому саме – бо дванадцятирічний хлопчик там ловив рибу, стріляв, бігав і насолоджувався свободою, життям і спілкуванням з природою. «Замок Балморал (англ. Balmoral Castle) – замок у Шотландії, розташований на березі річки Ді, в області Абердиншир, приватна резиденція британських монархів у Шотландії. Замок був літньою резиденцією королеви Вікторії, де вона разом із родиною проводила кінець літа» [ітернет]. Автор загадує королеву, яка «збожеволіла з горя, зачинилася в замку й заприсяглася більше не виходити на люди» [принц Гаррі 2023, с. 19]. У виносці на цій же сторінці читаємо історичне пояснення: мається на увазі королева Вікторія, яка «після смерті чоловіка, принца Альберта (1819–1861)… дуже рідко з'являлася на публіці й багато часу проводила в Балморалі. Королева Вікторія тримала рекорд перебування на троні (64 роки), допоки його не перевершила Єлизавета II (70 років). За її правління Британська імперія сягнула апогею політичного й економічного впливу» [принц Гаррі 2023, с. 19]. В око впадає, що все в книзі ніби дихає історією, сучасне міцно пов'язане з минулим, ці дві часові площини щільно переплітаються, взаємоіснують.

Щаслива тональність спогадів про те літо поєднана з філософським осмисленям розлуки принца Гаррі з принцесою Діаною, котра «вже не була частиною сім'ї» і проводила відпустку «деінде»: в Греції, на Сардинії, в Парижі. Читач помічає, що синові не вистачає материнської уваги й любові: «Дивне почуття – знати, що по той бік стіни щось є, ось воно, зовсім близько, а не перелізеш – мур надто високий і грубий. Неприступний» [принц Гаррі 2023, с. 20]. Тому юний герой почувається незахищеним у цьому світі: «Може це генетика? Травма?… Або моя натура пічкура – вона бунтує проти вимушених

переселень. А може, це вмонтоване у свідомість уявлення, що світ – лабіринт, а в лабіринт не варто заходити без нитки» [принц Гаррі 2023, с. 21].

У багатьох епізодах автор вдається до аналізу свого внутрішнього стану, психологічних самоспостережень, що пояснюють його поведінку і вчинки в майбутньому. Особливо підкреслено подібність сина до мами на рівні звичок, уподобань і страхів, навіть фізичної схожості. Зокрема, Гаррі не любив темряви. Принцеса Діана теж. Він завжди вимагав, щоб двері залишали прочиненими, ловив очима смужку світла в темній кімнаті. «Це в мене від неї. А ще від неї ніс, блакитні очі, любов до людей, неприйняття позерства, фальші й показної розкоші» [принц Гаррі 2023, с. 28].

Контрастним до цієї картини є наступний епізод, коли в спальню до сина зайшов батько й повідомив про те, що «мама потрапила в аварію… Боюся, вона не вижила…» [принц Гаррі 2023, с. 28]. До речі, повідомлено про це в минулому часі. Читач розуміє, що трагедія вже сталася й назад, до щасливого дитячого життя, вже немає вороття. Психічний стан юного Гаррі передано через відчуття зупинки часу: «І в цей момент здалося, ніби все зупинилося. Неправда… Все це мені не здалося. У той момент усе безповоротно, ясно, чітко зупинилося» [принц Гаррі 2023, с. 29].

Детальний опис похорону принцеси Діани, перебування її молодшого сина в школі Ладгроув, характристика вчителів, розповіді про хлоп’ячі розваги з друзями та непростий період навчання в «найкращій у світі школі для хлопчиків» в Ітоні, африканське сафарі й боротьба з жовтою пресою – ось змістові центри оповіді в першій частині спогадів.

Друга частина книги має назву «…Я голови не схиляю…» і присвячнеа гартуванню характеру принца Гаррі під час участі у війні в Афганістані у ролі авіаційного навідника. Описано і його особисте життя, зокрема романи з Челс Дейві, Флоренс, Крессідою Бонас, заснування і діяльність благодійних фондів, одруження старшого брата Віллі та Кейт Міддлтон, народження їхніх дітей та, на відміну від цього, переживання головним героєм невлаштованості особистого життя.

«…Володар своєї долі» – така назва третьої частини мемуарів принца. Під заголовком розміщено фото принца Гаррі та його дружини Меган Маркл, які завмерли в поцілунку. Показово, що для ілюстрації обрано не помпезне зображення пари в урочистій обстановці та розкішному одязі, а на кладці біля зарослого водоймища у буденному вбранні. Частина починається з опису випадкового віртуального знайомства з майбутньою дружиною, появи сильного почуття до неї у принца Гаррі, її представлення королівській родині та складнощів, із цим пов'язаних. Основними ключовими подіями в цій частині мемуарів є: детальний опис підготовки пари до весілля, що викликає нерозуміння і деяку заздрість старшого брата Вільямса (двобій братів триває!), та конкуренцію серед жіноцтва – двої їхніх обраниць – Кейт Міддлтон та Меган Маркл. Багато уваги приділено конфліктним ситуаціям у родині та висвітленню причин, коли, будучи доведеними цькуванням преси до краю, подружжя герцога й герцогині Сассекських із їхнім сином Арчі залишають Велику Британію, відмовляються від виконання королівських обов'язків та оселяються на віддаленому острові Ванкувер, згодом мешкають у Лос-Анджелесі. Зауважимо, що в реальності це подія набула світового розголосу. Левова частина тексту тут приділена безглуздій і руйнуючій психіку війні з пресою, на означення дій якої принц Гаррі не шкодує «теплих слів»: «ті самі тварюки», «лайно», «його мучителі, його гонителі». Доведене до краю подружжя, яке не отримало жодної підтримки від Чарльза, ініціює судові позови проти журналістів і вирішують самотужки захищати свою родину.

Заключною частиною мемуарів є епілог, присвячений вшануванню пам'яті принцеси Діани на 25-ті роковини в Елтропі. «(Althorp) – сімейний маєток графського роду Спенсерів у Нортгемптонширі, Велика Британія… У 1997 році на території маєтку, на маленькому острові посеред озера була похована Діана, принцеса Уельська, уроджена леді Діана Спенсер» [інтернет]. Її тіло покоїться на острові в центрі озера Round Oval. Відомо, що брат, граф Чарльз Спенсер, наполіг саме на цьому місці, де можна забезпечити захист поховання від навали туристів і вандалів. Сюди Гаррі привіз Мег, «дівчину своєї мрії познайомитися з мамою».

Подружжя подумки звернулося до «королеви людських сердець» і просило Діану «допомагати все розуміти» і вести їх далі по життю [принц Гаррі 2023, с. 500].

Другою сумною подією, описаною в епілозі, стала звістка про погіршення стану Бабусі та її кончину. Інформацію подано в трьох коротких реченнях, кожне з яких – з нового абзацу:

«Я зайшов на сайт Бі-бі-сі.

Бабуся померла.

Па став королем» [принц Гаррі 2023, с. 502]. Лаконізм подачі вражає. Кожне ніби рубане речення, написане з абзацу, означає не тільки зміну поколінь у їх ньому роду, а й кінець епохи правління майже столітньої королеви Єлизавети ІІ – та настання нової епохи – короля Карла ІІІ. Принц Гаррі розуміє невідворотність подій у сім'ї, де «корона понад усе» і з притаманною членам їхньої родини холодністю приймає це. Людина, яка могла його інколи підтримати, пішла в небуття. Час дорослішати і відстоювати своє право на вибір самому.

У батьковому маєтку Біркгол онук прощається з бабусею: «…побачив її. Завмер, вражений. Дивитися було важко, але я дивився і дуже шкодував, що колись не міг отак дивитися на маму», – тобто на власні очі «не бачив підтвердження» її смерті, через що й не міг у це повірити та чекав, що вона колись повернеться [принц Гаррі 2023, с. 502]. Із внутрішнього монологу принца Гаррі дізнаємося про його захоплення здатністю королеви триматися обов'язку до самого кінця. Цінуючи цю її рису, незнайомі люди просто в літаку висловлювали йому співчуття. А Мег зустріла «міцними обіймами», яких він найбільше потребував у скрутну хвилину.

Епізод похорону королеви Єлизавети ІІ наводить на думку, що все повторюється: «звичні місця», «знайома подорож – за ще однією труною, яку вкрили королівським штандартом і поклали на запряжений матросами лафет. Той самий маршрут, ті самі місця…» [принц Гаррі 2023, с. 504]. Але брати вже йшли пліч-о-пліч і сльози виступали на їхніх очах. Проте підсвідомість прагне знайти

порятунок і переключається за принципом позитивних асоціацій із цим місцем на спогад про весілля, про Великодні служби, коли «уся родина була вкупі, усі були живі» [принц Гаррі 2023, с. 504]. Принц Гаррі згадує моменти, коли робив те, що заборонялося протоколом: на публічних урочистостях смішив королеву жартами, цілував у щоки та торкався її плеча, – і це приносило насолоду обом. Із тугою усвідомлює, що тепер «цей зв'язок обірвався».

У багатьох культурах є вірування, що душа померлого може переселитися в пташку і так навідатися до рідних. Автор спогадів закінчує епілог зворушливим епізодом, коли невдовзі після трагедії до них у будинок залетіла колібрі. «Іспанці-завойовники називали їх "птахами воскресіння"» [принц Гаррі 2023, с. 506]. Вражає поетичний опис тендітного створіння: «Лапки у пташки були тонесенькі, як вії, а пір'ячко – як пелюстки» [принц Гаррі 2023, с. 506]. Він обережно піймав її і виніс на двір, але птаха не рухалась. «Ні, подумав я. Тільки не це», – у цих словах – страх завдати смерті живій істоті, навіть маленькій пташині. Але твір закінчується на оптимістичній ноті символічного продовження життя: тоді «маленьке створіння стріпнулося – й полетіло».

Прочитавши мемуари, стає зрозуміло, що над ними працював цілий колектив: історики, літературні редактори, люди інших професій, які допомагали у перевірці згаданих у книзі фактів, а також друзі принца Гаррі, котрі ділилися спогадами та надавали емоційну підтримку. У кінці своєї книги (розділ «Подяки») принц Гаррі висловлює вдячність «всім працівникам Penguin Random House у США та Британії», наводячи довгий список імен, аби нікого не забути; редакторам за ретельну редактуру і перевірку фактів; друзям і колегам, «які допомагали відновити в пам'яті важливі моменти, що загубилися в тумані юності»: «ми з вами гарно сміялися. Я ще наллю вам по келиху» [принц Гаррі 2023, с. 508]. Дякує і своїй військовій родині за випробовування на міцність, медикам і коучам, які дбали про його здоров'я, особливо британській терапевтці, яка допомогла здолати наслідки непрожитої травми. Також своїм родичам за підтримку – братові та сестрам мами, своїм дітям і дружині, а також читачам «за

бажання почути цю історію з моїх вуст» [принц Гаррі 2023, с. 507–9]. Отже, автор мемуарів постає чемною і вдячною людиною.

Назва твору дає читачеві перше уявлення, формує настрій реципієнта перед прочитанням, стає поштовхом до його аналізу, інколи – запорукою успіху літературного твору. Вона привертає до себе увагу, змушуючи читача вдумливо шукати розкриття назви в сюжеті, впливає на почуттєву сферу, допомагає внутрішньо налаштуватися на сам твір і сприймати його у відповідному ключі. Залежно від домінування зовнішніх або внутрішніх функцій, виділяють два типи заголовків: зовнішні – які спрямовані на читача і впливають на його емоційну сферу, та внутрішні – спрямовані на текст і працюють на семантичному та композиційному рівнях організації тексту [Типологія заголовку літературного твору. Електронний ресурс].

Розглянемо поетику назви спогадів принца Гаррі, герцога Сассекського, та її пояснення автором мемуарів. За нашим спостереженням, назва книги пов'язана із категорією місця. «Запасний» – саме таке місце визначене для Гаррі – молодшого сина принцеси Діани в суворо регламентованому порядку претендентів на престол у королівській родині Великобританії. «Віллі був старший за мене на два роки. Він був Основний, а я – Запасний» [принц Гаррі 2023, с. 25].

Так нас називали не тільки в пресі. Так було насправді – Па, мама й Дідусь теж часто так казали. Навіть Бабуся. "Основний" і "Запасний" – у цих прізвиськах не було оціночного судження, але була ясність. Я був тінню, командою підримки, планом Б» [принц Гаррі 2023, с. 24]. Помітно, що герой боляче переживає свою наперед визначену другорядність: «Мене народили на той випадок, якщо з Віллі щось трапиться. Я резервна копія, двійник, прикриття, запасне колесо. Раптом знадобиться нирка. Переливання крові. Донор кісткового мозку. Мені це чітко пояснили на самому початку, і відтоді регулярно нагадували» [принц Гаррі 2023, с. 24]. У такий спосіб дитині прищеплювалося відчуття меншовартості, що підтвердили і слова батька, начебто сказані дружині в день народження молодшого сина: «Ти народила мені Основного й Запасного – я свою роботу

зробив» [принц Гаррі 2023, с. 24], – і після такого «тонкого дотепу» він пішов на побачення до подружки.

«Запасний» спадкоємець престолу нібито сприймає це як належне, навіть по-філософськи заспокоює себе: «Навіщо перейматися долею, якщо її викарбувано на скрижалях? Бути Віндзором означало, що ти спершу з'ясовуєш речі, які стоять поза часом, а потім виганяєш їх із голови. Це означало засвоїти базові елементи ідентичності – знати на рівні інстинкту, хто ти такий». Принц Гаррі перераховує чергу на престол і помітно, що це на нього тисне:

«Я не був Бабусею.

Я не був Па.

Я не був Віллі.

Я був третім у черзі після них» [принц Гаррі 2023, с. 24]. Але заспокоює себе тим, що він стоїть у черзі за людьми, яких любить, і бути принцем не так і погано, адже дітлахи в дитинстві часто уявляють себе принцами і принцесами, а йому це дано по праву народження.

Згодом у мемуарах слово «Запасний» набуває додаткових тлумачень у різних контекстах. Так, порівнюючи свою нервовість та емоційність із незворушним спокоєм Бабусі на святкуванні її Золотого ювілею – п'ятдесятої річниці правління Єлизавети II, принц Гаррі висловлює сумнів: «…Може, я їй не рідний внук? Може я не Запасний, а Підкидний?» [принц Гаррі 2023, с. 97]. Тим паче, що деякі підстави для цього сумніву були. Відомо про роман принцеси Діани з британським офіцером Джеймсом Х'юїтом, який згодом став її інструктором з кінного спорту. Проте є свідчення, про які пише і принц Гаррі, що мати познайомилася з ним у 1986 році, а Гаррі народився 15 вересня 1984-го. Хоча в око впадає велика зовнішня схожість двох чоловіків.

Це означення вжито і щодо інших людей, зокрема і стосовно няньки Тіггі, в якій Діана бачила суперницю. Принц Гаррі висловлює припущення про причину цього, подане в дужках: «(Може, мама вважала, що Тіггі теж запасна?)» [принц Гаррі 2023, с. 97]. Отже, тут це слово набуває негативного відтінку. Як і в епізоді, коли брехливі звинувачення пресою принца Гаррі у вживанні наркотиків

та нібито проходженні реабілітації як частина вигідної для іміджу батька гри, названі «принесенням Запасного в жертву». Бо, як сказав Вільям, «Це тато – він такий. Це Камілла – вона така. Це королівське життя – воно таке»; молодший брат погоджується: «Це було наше життя» [принц Гаррі 2023, с. 92].

Принц Гаррі зізнається у постійній зміні імен, якими він хотів, щоб його називали. Під час роботи на австралійській фермі у родині маминих друзів Гілсів, «щоб новий Гаррі став цілісним явищем, я взяв нове ім'я. Спайк» [принц Гаррі 2023, с. 113]. Уперше так його назвали працівники зоопарку, побачивши схожість зачіски з колючою шерстю єхидни. Потім це прізвисько підхопили охоронці принца: «"Спайк" стало кодовою назвою об'єкта в радіоефірі. Дехто з охоронців навіть замовив футболки з написом "Спайк 2003" – так і ходили.

Невдовзі естафету підхопили друзі вдома. Я став Спайком. Коли не був Газом, Базом, принцом Джекару, Гарольдом, Любим Хлопчиком або Худим (так мене називали деякі працівники Палацу). Я й так не міг розібратися, хто я такий, а тут ще й пів десятка прізвиськ – наче в лабіринті дзеркал живеш» [принц Гаррі 2023, с. 113–114]. Виникає думка, що напевно складно почувається людина з такою багатоликістю, з такою кількістю імен, особистою невизначеністю. Хоча автор мемуарів ще на початку книги називає своє ім'я, дане йому від народження: «Я народився 15 вересня 1984 року. Хрестили мене під іменем Генрі Чарльз Альберт Девід Вельський» [принц Гаррі 2023, с. 22]. Як бачимо з цього біографічного факту, в традиції королівського двору було заведено давати нащадкам по багато імен. Також зустрічаємо в тексті зауваження, що Па хотів назвати його на честь чоловіка королеви Вікторії, та принцеса Діана не дозволила.

В армії в навчальному таборі він мав бейджик з іменем Вельс. Брат його трагічно загиблого друга Геннерса, якого звали Томас, називав принца Гаррі «Гарр-ісом». Під час церемонії випуску у військовому училищі за присутності всієї королівської родини відбулася чергова зміна імені, яка підвищила статус молодшого брата над старшим. «Відтепер офіційно. Я більше не принц Гаррі. Я корнет Вельс полку Королівських і Синіх, Двірцева кавалерія, охорона монарха.

Це один з двох найстаріших полків у британській армії» [принц Гаррі 2023, с. 146]. Коли він марширував перед короліською трибуною, старший брат Віллі віддав йому честь, оскільки навчався в Сандгерсті на молодшому курсі – і тому не міг порушити субординацію. «На якусь мить Запасний випередив Основного» [принц Гаррі 2023, с. 147], – отже, змагання двох братів за першість триває.

На нашу думку, власне ім'я у принца Гаррі передусім асоціювалося із чергою на престол, із своєю другорядністю, яка визначена була «історично»: він народився другим серед синів. Тому все життя він підсвідомо уникає його, прагне змінити, сховатися за псевдонімом, нікнеймом, військовим позивним тощо. Його ім'я – це ніби тавро, символ другорядності і приреченості бути завжди другим, ніколи не першим, не потрібним нікому. Тому він сприймає брата Вільяма як сильного конкурента і прагне в усьому дорівнятися йому, перемогти, що й виховує у нього силу характеру і підсвідоме прагнення до фізичних випробувань.

Чергова зміна імені принца Гаррі відбулася на війні в Афганістані. «А ще я був Widow-67. За життя я нажив чимало прізвиськ, але саме це скидалося радше на якийсь псевдонім. І за ним справді можна було *сховатися.* Вперше я був *просто* іменем – випадковим словом і випадковим числом. Без титулу. Без охоронців. *То ось як почуваються щодня інші люди?* Я смакував нормальність, упивався нею» [принц Гаррі 2023, с. 177]. Ми розуміємо, що тільки потрапивши в екстремальні умови війни – серед глухої зими, розмовляючи в пілотом, який летить за чотири тисячі кілометрів над його головою, – принц зітхає з полегшенням, бо не доступний пресі. Він замислюється над питанням, яке ставить самому собі: «…Наскільки ненормальним є ваше життя, якщо тільки тут ви вперше відчули себе нормальним?» [принц Гаррі 2023, с. 177]. Із цих міркувань одного з нащадків престолу про «нормальність», як у звичайних людей, ми розуміємо, наскільки далеким є життя онука королеви Єлизавети II від звичайного, притаманного більшості.

Під час прослуховування радіоефіру на оперативній базі «Единбург» принц Гаррі почув серед голосів, як говорили про Рудого лиса – Red Fox, якого збиралися вбити. А потім здогадався, «що Рудий лис – це я». Герой так описує

свій внутрішній стан: «Я перетворився на повного параноїка й боявся, що мене впізнають. Начепив шемаг, який щільно прикривав обличчя, й затемнені лижні окуляри, вертів головою з боку в бік і міцно тримав палець на курку кулемета. Коли впали сутінки, мене забрав спецзагін» [принц Гаррі 2023, с. 191].

У той період життя (йдеться про 2011 рік) принц будь-що прагнув випробування своїх сил та усамітнення, тому й опинився з групою поранених солдатів (з ампутованими кінцівками) на Пінічному полюсі, на архіпелазі Шпіцберген. Вони планували зібрати кошти для благодійної організації Walking With The Wounded. Їх зустріли білі пагорби й снігові замети. Принц коментує: «Пейзаж такий мінімалістичний і скупий,…що я замислився: може, й Запасному сюди переїхати? Можливо, тут моя кінцева мета?» [принц Гаррі 2023, с. 228]. Читач розуміє, що безлюддя давало спокій його душі й відчуття безпеки, а суворі природні умови зовсім не лякали.

У ніч перед своїм весіллям Віллі був напідпитку і забажав «вийти до народу» на Трафальгарській площі. Він благав Гаррі піти з ним. Молодший брат це сприймає як підкреслення своєї другорядності: «Йому потрібен був ве′дений. До болю знайома роль. То й нехай». У примітці пояснено значення цього слова, узятого з термінології льотчиків: «Ведений – літак, який слідує за другим у парі “чільний – ведений” і зазвичай прикриває головний (тобто чільний) літак, доки той атакує» [принц Гаррі 2023, с. 232]. Але навіть коли люди в натовпі їх вітали, то дивилися жалісливо, і брати згадали серпневий день 1997-го: «Ну от, навіть у переддень весілля Віллі – одного з найщасливіших днів у його житті – просто неможливо було уникнути відлуння його Найгіршого дня. *Нашого* Найгіршого дня» [принц Гаррі 2023, с. 232]. Тобто згадка про смерть мами переслідувала братів повсякчас так само, як і простих людей.

У мемуарах принца Гаррі наявне своєрідне обрамлення – це пролог і передостанній, 86-й розділ третьої частини, бо там описана та сама подія і час – коли принц Гаррі прибув до Фрогморського парку; складна розмова з Віллі та Па після похорону Дідуся посилює відчуження між рідними людьми. Ображений Гаррі пригадує, як старший брат вимагав, щоб молодший звертався до нього

«конкретно, прямо, формально – мало не кліна перед ним схиляв. А інакше не буде від Основного допомоги» [принц Гаррі 2023, с. 495].

Визначною подією, яка завершує мемуари, є народження у Мег і Гаррі другої дитини. Принц разом з акушеркою приймає пологи у своєї дружини, яка народила дівчинку. Звучить ідея всеперемагаючого життя, яка проймає читача до сліз. Тепер у них сім'я «із чотирьох щасливих людей» [принц Гаррі 2023, с. 499]. Твір закінчується зізнанням Мег у коханні та її думками в щоденнику, де вона визнає принца Гаррі «справжнім чоловіком». Останні слова теж належать Мег. Отже, для молодого мужчини найважливішим є вердикт його дружини: *«Він – не Запасний»,* бо Гаррі знайшов близьку людину, для якої він – на першому місці.

У «Літературознавчому словнику-довіднику» за редакцією Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Ковалів та В. І. Теремка зазначено: «Просторово-часова послідовність завдяки компонуванню набирає принципового значення, будується або тільки згідно з причинно-наслідковими залежностями, або враховує авторське бачення» [Літературознавчий словник-довідник, с. 372–373]. На думку дослідника Віктора Бібіка, «вибір і створення єдиної часопросторової структури світу героя мають на меті втілити чи передати певну систему цінностей» [Бібік 2010, с. 63]. В. Кухаренко наголошує на необхідності визначення для читача періоду описуваних подій: «Якомога раніше вказати історичний час надзвичайно важливо для формування читацької установки на сприйняття реалій наступного тексту» [Кухаренко 2004, с. 129]. Розглянемо ці категорії в спогадах принца Гарррі «Запасний».

Часові показники в мемуарах принца Гаррі реалізуються шляхом фіксації дати (вказівка на місяць і рік) в усіх структурних частинах, починаючи від прологу («Ми з дружиною втекли звідси, бо переживали за психічне й фізичне здоров'я. І я не знав, чи повернуся сюди знову. Це було в січні 2020-го. Минув рік і три місяці» [принц Гаррі 2023, с. 9]) й закінчуючи епілогом («Двадцять п'яті роковини» від смерті принцеси Діани, тобто 31 серпня 2022 р.). Наявність точних часових маркерів зорієнтовує читача в часі, про який ідеться, та виконує функцію створення ефекту достовірності.

Як правило, на початку кожної з трьох частин своїх мемуарів та в більшості розділів принц Гаррі конкретизує місце і час дії. Так, перший розділ першої частини починається вказівкою точної дати та настрою героя: «30 серпня 1997 року. Можливо, найщасливіший день у моєму житті в Балморалі» [принц Гаррі 2023, с. 19]. Бо там зібралася вся королівська родина – брат Віллі, Дудусь, Бабуся і Па, – усі, окрім мами, яка була десь «з новим *другом*». У наступному спогаді – теж вказівка на конкретне місце: «…Ми були з мамою в Сен-Тропе, коли *вона* з ним познайомилася» [принц Гаррі 2023, с. 20]. Проте висновок синів одностайний: «Головне, щоб мама була щаслива, сказав я Віллі. Він відповів, що теж так вважає» [принц Гаррі 2023, с. 21]. У цьому спогаді на самому початку мемуарів уже з'являється та ниточка, яка змотається в цілий клубок подій, що призведуть до загибелі принцеси Діани, і читач починає відчувати цю трагічну напругу. Закінчується частина церемонією випуску у військовому училищі passing out (у вільному перекладі – «прощання з цивільним життям») 12 квітня 2006 року, тобто головному герою на той час було майже 22 роки. Він став корнетом, охороною монарха, що свідчить про його кар'єрне зростання, вагомість в очах інших і дає надію бодай у чомусь випередити свого брата, довести, що й він, принц Гаррі, чогось вартий.

Друга частина «…Я голови не схиляю…» починається з офіційного повідомлення в лютому 2007 року Міністерства оборони Великої Британії про те, що принц Гаррі йде на війну: «…я командуватиму групою легких танків уздовж кордону з Іраком» [принц Гаррі 2023, с. 151], – і присвячена службі молодого чоловіка у війську та гартуванню його характеру. Проте, як свідчать назви місцевостей, що швидко змінюються, перебування в Афганістані (локації – база Королівських ВПС у Лемінгу біля Йоркшир-Дейлс та у Брайз-Нортоні, Кандагарський аеродром, командний пункт у «Дваєрі», оперативна база «Делі», місцина Муса-Кали та інші) перемежовується з епізодами повернення до світського життя, яке не може цілком полишити королівська особа (участь у концерті пам'яті з приводу відзначення десятих роковин смерті мами (стадіон «Вемблі»), гостювання з Челсі в Ботсвані, навчання в Сандрінгемі, перебування

в Парижі під час чемпіонату світу з регбі і проїзд тунелем Пон дель'Альма, де загинула принцеса Діана, Кенсінгтонський палац у Лондоні, спілкування з пораненими солдатами в лікарні Селлі-Оук тощо). Отже, топоніміка є цілком реальною, дати чітко зазначені, як і місце перебування героя. Таким чином читач, по-перше, краще уявляє локації, в яких відбуватимуться події, а по-друге, автор створює ефект правдивості зображуваного.

Помічаємо, що на війні час у його сприйнятті ущільнюється, кожен момент переживається дуже гостро, оскільки має важливе значення для виконання бойової задачі та виживання людей. «Кожна секунда мала значення. Життя і смерть були в моїх руках. Я спокійно сидів за столом із газованкою і кульковою ручкою…, але водночас перебував в епіцентрі подій… Кожне моє слово, кожна цифра мала наслідки» [принц Гаррі 2023, с. 176].

На початку третьої частини вказано лише місце – Ноткот, але не час, оскільки важливою є сама подія – як принц Гаррі побачив на відео Меган та знайомство з нею. Локації теж тепер пов'язані тільки з цією жінкою: подорож удвох до Ботсвани, зустрічі в «Сохо-хаусі», її перельоти до нього через океан, листи Гаррі до неї з Мауни і констатація факту, що велика відстань – не є відтепер перешкодою: «Ми були за тисячі кілометрів одне від одного, але ніколи по-справжньому не розлучалися» [принц Гаррі 2023, с. 356]. Знаковою подією стало знайомство Меган Маркл з королівською родиною, тому вказано місто і дату: Лондон, жовтень 2016 року. Це був складний іспит, який вона витримала. Того ж місяця – переліт принца в Торонто і знайомство з життям Мег. Провівши ретельне текстове дослідження, можна стверджувати, що вказівок дат у третій частині значно менше, їх майже немає. Припускаємо, що свідомість закоханого принца їх просто не фіксує, його цікавлять події та участь у них Мег і емоції, з цим пов'язані. Відчуваючи владу кохання, Гаррі усвідомлює межу, що відділяє його від минулого, яка асоціюється з урочистою музикою: «…звучить Увертюра, Прелюдія, Фанфари, Дія І. Але водночас було відчуття, що це кінець. Якась фаза мого життя – перша його половина? – добігала завершення» [принц Гаррі 2023, с. 345].

У фіналі частини названо дві дати – жовтень 2019-го, коли він переживає відчуженість із старшим братом, та листопад того ж року, коли подружня пара таємно виїжджає на острів Ванкувер, переховуючись від преси. В епілозі за допомогою категорії часу передано емоційний стан героя: після відвідин Біркголу, де принц Гаррі прощався з уже мертвою бабусею, у стані стресу «майже цілу ніч я думками подорожував у часі…» [принц Гаррі 2023, с. 503]. Так за допомогою конкретних вказівок на місце і час дії в творі англійської мемуаристики ніби моделюється реальна дійсність та передаються почуття й переживання героя.

Композиція включає в себе сюжет та позасюжетні елементи. До позасюжетних відносять портрет (опис зовнішності), пейзаж, обстановку (інтер'єр, опис речей), авторські відступи й післямови, вставні епізоди, обрамлення, назву, епіграф, присвяту [Ференц 2011, с.130]. У сучасному літературознавстві виділяють «"зовнішній сюжет" – (формування, розкриття характеру безпосередньо через його участь і реалізацію в дії)» і "внутрішній сюжет" (розвиток і виявлення характерів опосередковано, через зміни в психіці героїв)» [Літературознавча енциклопедія 2007, с. 452]. Якщо вилучити з твору позасюжетні компоненти – пролог, епілог, авторські відступи тощо – зміст від того не зміниться, але ці елементи допомагають повніше, глибше розкрити тематику, зображену дійсність і характери. До елементів сюжету (тобто до динамічного аспекту твору, що є ланцюгом зображуваних подій, «рухом характерів у художньому часі й просторі»), зараховують експозицію, зав'язку, розвиток дії, кульмінацію, розв'язку [Літературознавчий словник-довідник 1997, с. 666–667]. Щодо розгортання сюжету в книзі «Запасний» принца Гаррі, то автор подає події, описані в мемуарах, за хронологічним принципом, все відбувається протягом кількох десятків років – від хлоп'ячих вражень про щасливий серпень у Белморалі 1997 року, а закінчуються спогади народженням у нього другої дитини – доньки Лілібет у червні 2021-го.

Портрет *(франц. portrait)* – класична літературознавча категорія. «Письменики змальовують зовнішній вигляд героїв у конкретних ситуаціях,...

окреслюють психічні стани, відобажені у міміці, жестах, у динаміці мовлення… Часто акцентують на одязі, зачісці, що засвідчують естетичні смаки персонажа, вдачу, майновий стан, рід занять, етнічні традиції…» [Літературознавча енциклопедія 2007, т. 2, с. 452]. Передусім в око впадає досить недбале ставлення принц Гаррі до одягу, який не є для нього фетишем. Це, на нашу думку, є виявом своєрідного протесту проти свого місця в родині, своєї другорядності та, що найголовніше – виявом внутрішнього стану самотності, якоїсь загубленості. Коли юнак відчуває себе нікому не потрібним, ним ніхто особливо не опікується, немає близької людини, яка б переживала за те, як він виглядає, допомагала б дібрати одяг, просто так, із почуття любові, приділяла йому увагу, для якої він був би важливим, дорогим. Гаррі живе ніби сам по собі, нікому особливо не порібний і, знаючи це, намагається теж нікому не набридати своєю присутністю. Тому вирішує свої нагальні побутові проблеми сам, як уміє. Про це він пише з певною долею іронії: «Щороку Па офіційно жалував мені з панського плеча видатки на обмундирування… Костюми і краватки, вбрання для урочистих подій». Для повсякденних потреб він ходить на розпродаж у дисконтний магзин, як звичайна людина, що характеризує його невибагливість: «З двома сотнями фунтів ти міг виглядати як з обкладинки модного журналу» [принц Гаррі 2023, с. 317]. У питаннях вибору в нагоді ставала чоловіча дружба: «Ніколи не заморочувався над кольором чи стилем і, звісно ж, навіть не наближався до приміряльні. Якщо на вид гарне і зручне – у кошик. Якщо ж були якісь вагання, я консультувався з Біллі Скелею. Підхалтурювати моїм стилістом йому було за втіху» [принц Гаррі 2023, с. 317]. Принц підсумовує, що тепер газети не називатимуть його обірванцем і «наступні пів року про одяг можна не думати».

На відміну від цього велич королеви Єлизавети ІІ на прийомі передано за допомогою царственних жестів та опису одягу, що дуже відрізняється від звичного для слов'янської християнської традиції: «Бабуся була у відповідному для церкви одязі: яскрава сукня, капелюшок у тон. Не пам'ятаю кольору, на жаль – якийсь яскравий. Сама вишуканість» [принц Гаррі 2023, с. 365]. Маємо не детальний опис (бо пам'ять принца Гаррі зазвичай узагалі не фіксує деталі), а

загальні враження. І хоча обоє молодих людей соромилися через свій буденний одяг, королева тактовно робила вигляд, що не помічала цього і «вже розпитувала Мег, чи подобається їй у Лондоні» [принц Гаррі 2023, с. 365].

Описи зовнішності Меган Маркл у мемуарах передані через сприйняття закоханого в неї принца, але теж дуже лаконічні: «Вона прийшла в симпатичному блакитному сарафані в білу смужку» [принц Гаррі 2023, с. 344]. На першому побаченні актриса була «в чорному светрі, джинсах, на каблуках. Я не розбирався в моді, але бачив, що вона стильна… Я був певен: на ній усе виглядатиме стильно. Навіть спальний мішок». Знову ж таки, його свідомість фіксує не деталі зовнішнього вигляду людини, а загальні враження, що бачимо в тій же цитаті, яка продовжується: «Та найбільше мене вразила велетенська різниця між зображеннями в інтернеті й образом у реальності. Я бачив так багато гламурних фотографій Меган із показів мод, із токшоу – аж от вона сиділа поряд, реальна, без ретуші й гриму… і ще прекрасніша. Така прекрасна, що ставало серце» [принц Гаррі 2023, с. 341]. Перед знайомством він загуглив її ім'я і побачив: «Сотні фото, і кожне – сліпуче прекрасне» [принц Гаррі 2023, с. 338]. Отже, у наведених цитатах повторюваним є слово на означення естетичної категоріїї – «прекрасне», що асоціюється з образом цієї жінки, яка в майбутньому стане його дружиною.

Коли принц побачив її на відео поряд з його приятелькою Вайолет, перше враження від її зовнішності – вона незвичайна, особлива. «У тій незнайомці було щось іще: енергія, розкута радість, грайливість. Було щось у її усмішці,… у погляді на камеру. Впевненому. Вільному. Вона вважала життя однією великою пригодою, я це бачив. Для мене була би честь, подумав я, приєднатися до неї в цій подорожі… Раніше я не мав відповіді на одвічне складне питання: невже на цілій землі для кожної людини приготована лиш одна половинка? Але в той момент відчув, що для мене існує одне-єдине обличчя. Ось це» [принц Гаррі 2023, с. 336]. Ця вельми розлога характеристика, уривок тексту, розбитий у книзі аж на три абзаци, свідчить про надзвичайно сильне враження, яке справила ця молода жінка на небагатослівного і стриманого у вияві емоцій принца. І йому потрібно

було висловити свою емоцію, пояснити читачеві причини виділення її серед інших. Тобто завдяки щасливому випадку майже миттєво відбулося виокремлення підсвідомістю молодого чоловіка однієї, незвичайної людини, із загалу. І це підказало серце. Переглядаючи численні фото та відео тепер уже подружньої пари в інтернеті, можна побачити, що вони дуже схожі за типом обличчя – у них схожої форми носи, посмішки, а дзеркальне відображення своїх рис в іншій людині завжди приваблює.

Помічаємо, що власну зовнішність принц Гаррі змальовує здебільшого іронічно, також він прагне злитися, хоча б зовні, з іншими людьми, які його оточують. Так, на військовій базі «Дваєр» було з пів сотні солдатів, «усі з піщаним волоссям – не за кольором, а за складом. Обличчя, шиї та вії – теж усе обліплено піском. Ці хлопці нагадували шматочки рибного філе, які обваляли в панірувальних сухарях, перш ніж засмажити.

Через годину таким став і я» [принц Гаррі 2023, с. 172]. Там був капрал кавелерійського полку «старший за мене, але моєї масті. Ми зіграли в пас кількома кривуватими жартаим й гіркою усмішкою щодо вимушеного членства у Спілці рудих. А ще в Лисіючому братстві. Як і я, Бакстер швидко втрачав волосся на маківці» [принц Гаррі 2023, с. 173].

Отже, роззосереджені в спогадах лаконічні описи зовнішності принца Гаррі та інших персонажів загалом сприяють розкриттю ставлення до них оповідача, наближають читача до розуміння його психології і сприйняття світу, естетичних уподобань. Ми бачимо, які люди привертають його увагу; як він розуміє світ і красу. Також портретні деталі допомагають читачу визначитися з емоційним сприйняттям тих чи інших дійових осіб.

Одразу зазаначимо, що описи інтер'єру в «Запасному» нечисленні і також дуже стислі, переважно зображено розкіш королівських покоїв, внутрішніх приміщень і кімнат замків. Уже перша чстина мемуарів починається з опису локації – особливостей замку Белморал. Тоді принц Гаррі ще був дитиною і мав чіпку пам'ять на просторові деталі: «А запитайте мене про простір – замок, кабіну, каюту, класну кімнату, спальню, палац, парк, паб – і я відтворю в пам'яті

майже все, аж до орнаменту на килимі» [принц Гаррі 2023, с. 21]. Він бачить ніби внутрішнім зором, пригадуючи деталі: «Заплющую очі й бачу центральний вхід, дрібно шибковані вікна,…три сіро-чорні гранітні сходинки ведуть до важких дубових дверей… Далі просторий зал,… величезний камін з вигадливим різьбленням… З одного боку щось типу комори. З іншого, біля високих вікон – полиці для вудок, ціпків, гумових чобіт та плащів» [принц Гаррі 2023, с. 22]. Це пояснює особливості шотландського клімату – вогкість і холод навіть улітку. З наведеного опису дізнаємося і про регламентованість королівського життя та створення зручностей для проведення дозвілля: «Цей коридор вів у кімати – у кожної своє призначення: відпочивати, читати, дивитися телевізор, пити чай». Наведено й короткі історичні відомості: «Його збудували у XIX столітті на місці попереднього замку, який почали будувати ще в XIV столітті, у часи ще одного принца Гаррі – вигнанця… Мій далекий предок. Хтось каже, що споріднена душа» [принц Гаррі 2023, с. 22]. Але одна деталь в інтер'єрі замку найбільше подобалася юному принцу: невеличкі сходи вели на другий поверх, де стояла статуя королеви Вікторії. «Я завджи їй вклонявся, коли проходив: "Ваша Величносте!". Віллі теж. Нас учили, що треба вклонятися, але я й сам це робив. "Бабуся Європи" мені подобалася» [принц Гаррі 2023, с. 23]. Перипетії її життя викликають у нього повагу: у жінку вісім разів стріляли, але «жодна куля не влучила в ціль. Ніщо не здолало королеви Вікторії» [принц Гаррі 2023, с. 23]. Далі йдеться про влаштування замку, у якому п'ятдесят спалень, та опис дитячої, більшою половиною якої володів старший брат Віллі. «Моя була меншою і скромнішою… Віллі був старший за мене на два роки. Він був Основний, а я – Запасний» [принц Гаррі 2023, с. 24]. Тобто навіть через інтер'єр передано глибоко сховане в підсвідомості відчуття принцем Гаррі своєї ролі – бути молодшим і другорядним.

Знайомство Меган із королем Карлом III та його другою дружиною Каміллою відбулося у Кларенс-хаусі. «Двері розчинилися, і нас привітав дворецький-гуркха. А також Леслі, економ… Вони провели нас по коридору, під картинами, між дзеркалами в позолочених рамах, по багряному килиму з

багряними візерунками, повз великий скляний сервант із лискучою порцеляною й вишуканими фамільними коштовностями, угору по рипучих сходах: три сходинки, поворот праворуч, ще дванадцять, знову поворот праворуч – і от нарешті нагорі, на сходовому майданчику перед нами постав Па» [принц Гаррі 2023, с. 369]. Із цим помешканням у принца пов'язані неприємні спогади: він жив там від 19 до 29 років. «А коли виїхав, Камілла перетворила мою кімнату на гардеробну. Я спробував не перейматися. Але все ж переймався, особливо коли побачив це вперше» [принц Гаррі 2023, с. 368]. Це зауваження, ніби кинуте мимохіть, розкриває знову ж таки трагедію непотрібності молодої людини, коли все, що належало йому, із чим були пов'язані приємні юнацькі спогади, змінюють без його дозволу, викидають…

Дуже контрастують із королівською розкішшю спартанські умови на військових базах в Афганістані, передані за допомогою лаконічних деталей: «Передова оперативна база "Дваєр". Довга, громіздка назва для того, що по суті було маленьким замком із мішків з піском… Без опалення, є трохи світла й дуже мало води» [принц Гаррі 2023, с. 171]. Тут слово «замок» ужито в іншому, незвичному для принца значенні, адже використала таке порівняння для побудови з піску за асоціацією людина, яка виросла серед справжніх замків Великої Британії. Стисло описано й військовий побут: аби здолати нудьгу, солдати віджималися по 1000 разів, бігали на місці, зі спортивних сумок робили боксерські мішки, спали по 12 годин на добу та «їли і їли»…

Поглибленню уявлення про місце перебування героїв у мемурах принца Гаррі також сприяє і пейзаж. За нашим спостереженням, у мемуарах «Запасаний» пейзажі нечисленні і їх введення виглядає дещо штучним. Щоб змалювати місця, де перебував принц Гаррі, у твірі зустрічаються лаконічні описи природи: «Рання осінь. Поля, нарізані на клаптики кам'яними парканами, вівці пасуться на трав'янистих схилах. Хоч пейзаж і не такий відомий,… та все ж він перехоплював дух і надихав великих митців. Як-от Вордсворта» [принц Гаррі 2023, с. 160–161].

Описи сили стихій наявні в епізоді перебування Гаррі на австралійській фермі у колишніх друзів принцеси Діани: «Земля була настільки пласкою, що ти

бачив грозу за кілька годин до того, як вона до тебе прийде, – десь далеко на горизонті небо розрізала павутина блискавок… Потім блискавки наповнювали кімнати білим світлом, від перших ударів грому тремтіли меблі – і нарешті починалася злива» [принц Гаррі 2023, с. 112]. Помітно, що юнак захоплено сприймає цю силу, проте вона його не лякає. У наступних розділах ми дізнаємося, що в нього взагалі не було почуття страху, про це йому просто в очі говорив військовий начальник на тренуваннях. Хто пережив найстрашніше – смерть близької людини і не має любові в цьому світі – просто так не злякаєш.

Працюючи на фермі, він, так би мовити, спостерігає хазяйське колесо і те, яку значну роль у процесі отримання прибутків грають сили природи. Побожним є ставлення власників ферми до дощу, від якого залежить добробут людей, котрі працюють на землі, бо «Дощ – це трава. Дощ – це жир. Дощ – це гроші». Розмова з хазяйським сином Джорджем про зірки навертає Гаррі до сумних думок: «Зірки заворожували тим, що вони немислимо далеко. Світло, яке ти бачиш, виникло сотні століть тому. Дивлячись на зірки, ти дивишся в минуле – у часи, коли нікого з тих, кого ти знав і любив, ще не було на світі.

Вони ще не померли» [принц Гаррі 2023, с. 113]. Тобто як би зовні упевнено не виглядав юнак, усі його думки завжди пов’язані з втратою мами – трагічною подією, яку в реальності не можна «програти назад», ніяк не змінити, а йому так би хотілося. Тому він звертає свій погляд до зірок, до тої надреальності, в якій, можливо, йогог мама ще існує.

Сила почуття кохання до Меган, яке захопило принца Гаррі, порівнюється з могутніми природними стихіями: «Злитя ріки з морем, землі з небом – велике сходиться з великим, так я це відчував» [принц Гаррі 2023, с. 338]. У цих словах передано індивідуально-авторське поетичне сприймання світу, прагнення по-філософськи осмислити могутність природи й закони людського життя. Аби вразити кохану, він «зайшов просто з козиря» й запропонував поїхати до Ботсвани. «Ботсвана – колиска людства. Найменш густонаселена країна у світі. Справжній Едем, 40% території належить самій Природі. До того ж там найбільше на Землі поголів’я слонів» [принц Гаррі 2023, с. 346]. Цей і подібні

описи нагадують довідковий матеріал в енциклопедіях. Проте відчутним є й особистісне сприйняття героєм цього топосу, Ботсвана для нього – «місце, де я… завжди віднаходив себе, де завжди відчував близькість до… магії? Якщо її цікавить магія, вона має поїхати зі мною, пережити це зі мною. Табір під зорями, десь на краю світу…» [принц Гаррі 2023, с. 346]. Лаконічні описи природи подаються з романтичним забарвленням: «Трава котлася хвилями й відливала золотом» [принц Гаррі 2023, с. 351]. На світанку Мег займалася йогою – жінка стежить за своїм фізичним і психічним здоров'ям. Йому ж здалося, ніби вся природа – сонце і вітер, жирафи й леви – їх вітають і бажають доброго ранку. Тут пейзаж набуває психологічного значення, сприяє відображенню внутрішнього світу закоханого чоловіка, передає його піднесений настрій. Там вона стала йому ближчою, що позначилося на зміні звертання: «Тепер я називав її Мег…», – мета вразити обраницю була досягнута.

Якщо говорити про кольорову гаму, якій віддає перевагу автор у своїх спогадах, можемо звернути увагу на те, що в аналізований книзі у сприйнятті ним світу природи фактично немає відтінків і напівтонів, лише базові кольори, а швидше – враження від них. «Якскраві кольори. Чисте свіже повітря. Вона багато де побувала, але такого ніде не бачила. Перед нами лежав світ до сотворення світу…» [принц Гаррі 2023, с. 448].

В око впадає й те, що закоханий принц прагне показати їй усе найкраще – і це не матеріальні блага й палаци, а райські куточки природи, величні тварини й птахи. Перед самим вилітом до Канади він веде кохану у Фрогморський парк – «це моє улюблене місце» – подивитись на лебедів. Цікаве уточнення: «…адже всі лебеді у Британії – власність Її Величності, а значить, будь-яка завдана їм кривда тягне за собою кримінальну відповідальність» [принц Гаррі 2023, с. 362]. Тобто навіть Бабуся принца Гаррі виступає захисницею птахів.

Друзі-кінематографісти Тідж і Майк просили принца Гаррі як публічну людину допомогти вирішити природоохоронні питання на Африканському континенті: «Зміна клімату. Браконьєрство. Посуха. Пожежі» [принц Гаррі 2023, с. 221]. Спускаючись річкою на човнах, їхня група побачила

величезних слонів прямо посеред водойми. Із розлогого опису стає зрозуміло, наскільки сильно ця зустріч вразила Гаррі: «…я зустрівся очима зі слонихою. Бачив її білосніжні бивні,… кожну зморшку на мокрій темній шкірі… Бачив гігантські вуха, схожі на крила ангела»; її очі здалися йому трохи… заплаканими. Він намагався зберегти в пам'яті цю зустріч, «цю нереальну мить, коли межа між мною і зовнішнім світом розмилася» [принц Гаррі 2023, с. 222].

Прочитавши мемуари, можна побачити, що часто вживаним у мемуарах є прийом контрасту. Так, контрастною до ідилічного сприйняття природи є вражаюча сцена переслідування мисливців за носорогами та опис неймовірних страждань цих великих і сильних тварин, яким браконьєри відпилюють бивні, аби продати їх за великі гроші.

Таким чином, лаконічно зображуючи картини живої природи, автор, по-перше, допомагає читачеві уявити простір, де відбуваються ті чи інші події, учасником яких він був, та умови, в яких перебували інші персонажі. По-друге, завдяки конкретизації просторових точок моделюється реальна дійсність у спогадах.

Отже, ми проаналізували, як позасюжетні елементи – портрет (опис зовнішності), пейзаж та інтер'єр репрезентують дійсність в мемуарах принца Гаррі «Запасний». Також до позасюжетних елементів належать і авторські відступи. Традиційно вони поділяються на ліричні (де письменник виражає своє ставлення до героя, виклад подій переймає глибоке внутрішнє переживання), публіцистичні (міркування про актуальні суспільно-політичні проблеми), філософські (роздуми про сенс життя, про долю людини та її місце в суспільстві) та історичні (згадки про давні події). Літературознавець Анатолій Ткаченко, крім авторських відступів, виділяє «неавторські», вкладені в уста персонажа, розповідача, це і вмонтовані документи, цитати, цифрові дані тощо [Ткаченко 1998, с.183].

У мемуарах принца Гаррі «Запасний» наявні філософські роздуми принца Гаррі про смерть і сенс життя, психіку людини й особливості її п'амяті, про красу і пропорційність; ліричні відступи більше пов'язані з темою природи.

Проте багато інформації читач дізнається із численних пояснень-виносок (приміток), поданих унизу сторінки, що дозволяє реципієнту не переривати основного читання. Таких пояснень у тексті спогадів принца Гаррі нараховуємо кілька десятків. Отже, виноска – це позначена астерисками чи цифрами авторська або редакційна ремарка на полях, посилання на джерела, переклади чужомовних слів, фразеологізмів, роз'яснення фактів або інформація довідкового характеру. Це і своєрідні коментарі: додаткові думки або авторські ремарки, які не вписуються в основний текст. Може бути розташована наприкінці сторінки, розділу, книги.

Використання цих виносок логічно вмотивоване: автор або перекладач піклується, щоб події були максимально точно й достовірно відтворені, а отже, стали зрозумілими пересічному читачеві використані в спогадах терміни, назви, імена персоналій, абревіатури. У таких поясненнях не виявляється особистісне ставлення до того, про що йдеться, а просто конкретизується певне явище чи подія. Але за їх допомогою реципієнт краще уявляє собі зображену епоху, має можливість дізнатись про маловідомі сторінки британської історії, навіть не відвідавши цю країну й не будучи знайомим із спеціальними працями, а просто читаючи художній твір. Щодо з'ясування різниці між виноскою та посиланням, то виноска – це додатковий текст внизу сторінки (примітка, коментар, бібліографічна інформація), посилання – зазвичай коротке зазначення джерела прямо в тексті (наприклад: Коваленко, 2022, с. 15), хоча терміни часто плутають і називають виноскою і те, й інше.

У мемуарах принца Гаррі «Запасний» наявні численні пояснення-виноски, подані внизу сторінки. На нашу думку, вони допомагають змоделювати реально-історичний тип дійсності, що сприяє кращому розумінню реципієнтом суспільно значущих процесів і подій, які відбувалися у Великобританії протягом кількох століть. У такий спосіб ніби розширюються межі оповіді, досягається ефект достовірності зображуваного, що спонукає читача не просто пасивно сприймати художній текст, а й мислити, збагачує його кругозір.

Тематично виноски можна розподілити на такі групи:

1) Згадка про персоналій, які відіграли значну роль в історії Великої Британії.

У частині першій поряд із королевою Вікторією, яка «тримала рекорд перебування на троні (64 роки), поки його не перевершила Єлизавета II (70 років)», згадано «колишнього премє'ра, чоловіка дуже комільфотного…**», у примітці дається пояснення цього натяку: «** Мається на увазі Тоні Блер, прем'єр-міністр від лейбористів (1997-2007). На його каденцію припала загибель принцеси Діани» [принц Гаррі 2023, с. 19]. Дехто вбачав схожість принца Гаррі з королем-вигнанцем, який згодом повернувся і захопив владу. У зносці для читачів пояснено: «Мається на увазі Генріх IV Болінброк (*1367–1413), засновник Ланкастерської династії» [принц Гаррі 2023, с. 22]. Розкрито і вислів «Бабуся Європи» – «* Прізвисько королеви Вікторії у XIX столітті. Вона так довго займала престол, що сучасникам здавалося, ніби вона була завжди» [принц Гаррі 2023, с. 23]. Для кращого розуміння історичних реалій читачем іноді подаються роки життя чи правління королів та посадовців. «Генріх VIII (1491–1547, *1509–1547) відзначався деспотизмом і особливою жорстокістю як до підданих і політичних опонентів, так і до своїх дружин (двох з шести він стратив)» [принц Гаррі 2023, с. 181]. Дівчина Флоренс, з якою зустрічався Гаррі, розповіла «про свого далекого предка», який «став причиною смерті сотні солдатів» – «* Ідеться про лорда Джеймса Кардігана (1797-1868)..., який командував атакою бригади легкої кавалерії в битві під Балаклавою 1854 року під час Кримської війни. Атака мала катастрофічні наслідки для британських військ» [принц Гаррі 2023, с. 241].

2) Власні назви

а) будівель: для офіційного знайомства з Каміллою принца Віллі викликали в Хайгроув – «*приватний маєток принца Чарльза за 150 кілометрів на захід від Лондона, відомий розкішними садами (принц Чарльз, теперішній король – великий ентузіаст садівництва й архітектури)» [принц Гаррі 2023, с. 53];

б) навчальних закладів: «* Сент-Ендрюський університет – найстаріший університету Шотландії, заснований 1413 року (третій за давністю після Оксбриджу)» [принц Гаррі 2023, с. 100];

в) *міст:* згадано Редінг – «* місто у графстві Беркшир площею приблизно 40 км» [принц Гаррі 2023, с. 262].

3) Розшифровка прихованих в основному тексті імен та псевдонімів персонажів.

Для відеогри з американцем юний принц Гаррі обрав нік BillandBaz, Білл і Баз*. Він розповів у телеінтерв'ю, «* що Базом його називали друзі. Білл – скорочення від Вільяма. Його нікнейм… можна витлумачити як "два брати" – "Віллі й Гаррі"» [принц Гаррі 2023, с. 87]; його псевдонім Spike «* англійською означає "щось колюче" в широкому діапазоні прямих і переносних смислів – шип, цвях, каблук, клин, пік, викид, шпиль тощо» [принц Гаррі 2023, с. 113].

Редакторка одного таблоїду в гонитві за сенсацією написала брехню про те, що принц Гаррі проходив лікування в реабілітаційному центрі від наркотичної залежності. Насправді це був благодійний захід королівської родини. З її імені «легким порухом руки виходить анаграма Rehabber Kooks*» – «*у вільному перекладі з британського гумору "ідіотка, яка лікується в реабілітаційному центрі"». Принц Гаррі навмисне не згадує її ім'я, щоб не робити їй рекламу, а зашифровує в анаграмі; перекладачі натякають, що «ім'я в журналістки біблійне,... а таке саме прізвище… мав… найвідоміший композитор усіх часів і народів» [принц Гаррі 2023, с. 92]).

4)П*ерсоналії відомих осіб, згаданих у мемуарах*.

Принц Гаррі пише, що на Ямайці він «...пробігся наввипередки з Усейном Болтом*» – «* Ямайський спринтер, 8-кратний олімпійський чемпіон і 11-кратний чемпіон світу» [принц Гаррі 2023, с. 249]).

5*) Імена вигаданих персонажів.*

За працю в галузі екології преса висміювала принца Чарльза, називаючи «Курочкою Пенні*» – це «*персонажка англійської народної казки, яка зчинила переполох через те, що нібито на неї падало небо, але насправді то був жолудь»

[принц Гаррі 2023, с. 164]). Так журналісти прагнули показати в зниженому вигляді марність праці майбутнього короля, розкритикувати його діяльність. Заступившись за касирку в супермаркеті, яку ображала подружня пара, принц Гаррі не захотів чути подяки, а «чкурнув, як Зелений Шершень*» – «* Зелений Шершень – вигаданий американський супергерой, який із гульвіси і синка багатія перетворюється на борця зі злочинним світом» [принц Гаррі 2023, с. 316]).

б) Український переклад текстів поезій і пісень, поданих в основному тексті англійською:

If you want future, forget my past

If you wanna get with me, bette make it fast*

«* Хочеш зі мною в майбутнє – забудь про минуле моє. Хочеш зі мною – поквапся. З пісні Wannabe» [принц Гаррі 2023, с. 45]). На благодійному концерті до десятих роковин смерті «королеви людських сердець» принцеси Діани сер Елтон Джон заспівав пісню Your Song:

I hope you don’t mind

Thet I put down in words

How wonderful life is while you’re in the world*

«*Допоки на світі є ти, життя – щось прекрасне. Ти ж не проти, що я так кажу?» [принц Гаррі 2023, с. 156]).

Наведено англійською мовою і рядки пісень, почутих автором на вечірках або які звучали на офіційних заходах, зокрема рядки пісні Боба Марлі: «Let’s get together to fight this holy Armagiddon (one love)*» – «* Биймося пліч-о-пліч у цьому святому Армагіддіоні (одна любов)» [принц Гаррі 2023, с. 250]); а також текст із пісні Крістіни Агілери:

I’m a genie in a bottle

You gotta rub me the right way* – «* Я джин у пляшці – потри мене гарненько» [принц Гаррі 2023, с. 331]).

У примітках пояснено расистський натяк в «Дейлі мейл», яка опублікувала статтю під заголовком «Дівчина Гаррі – (майже) прям із Комптона*» – «* Алюзія

на альбом Straight Outta Compton суперпопулярної американської хіп-хоп групи N.W.A., чорношкірих гангстареперів» [принц Гаррі 2023, с. 373]).

7) Лексичні нюанси англійської мови.

Бачачи байдужість хлопця до навчання, навіть вивчення свого родоводу, вчитель історії в школі Ладгроув використав хитрий педагогічний прийом. Він подарував принцу лінійку-шпаргалку, «де написано імена всіх британських монархів, починаючи з Гарольда*, рік Божий 1066-й». «*Гарольд II – останній англосаксонський король, загинув 1066 року в битві з норманами під Гастінгсом», у виносках пояснено гру слів – «в англійській мові слова “лінійка” і “правитель” – омоніми (ruler)» [принц Гаррі 2023, с. 49].

Жаргонізм jackaroo – «так називають англійців, які приїхали працювати в Австралію: це лексичний гібрид “Джека” (у сенсі “англійця”) і “кенгуру” (символа Австралії)» [принц Гаррі 2023, с. 108]; пакі – «на британському сленгу “чурка”» [принц Гаррі 2023, с. 204], – так без злого умислу назвав принц Гаррі свого курсанта-одногрупника, не знаючи про образливе значення цього слова, із чого в подальшому вийшов скандал, роздмуханий таблоїдами.

8*) Назви страв, напоїв та елементів національного одягу.*

У вихідні брати йшли в сусідній бар і брали пиво та «пінту-другу “зміїного укусу”». Це «*традиційна британська випивка: половина лагера на половину сидру» [принц Гаррі 2023, с. 88]; в Африці принц Гаррі ходив у кікої – «*предмет традиційного африканського одягу, різновид саронга. Довгий прямокутний шмат тканини, яку обертають навколо торсу, використовують як слінг, рушник тощо» [принц Гаррі 2023, с. 130].

9) слова на позначення військової термінології.

Ця група є найбільш численною в книзі, оскільки вся друга частина мемуарів «…Я голови не схиляю…» присвячена підготовчим тренуванням принца Гаррі та перебуванню його на війні в Афганістані. У навчальному таборі від Королівської військової академії в Сандгерсті їх суворо випробовували на фізичну, психологічну та духовну міцність «незворушні садисти, що називалися колор-сержантами». «* (color sergeant) – старшинське звання в морській піхоті

британської армії, більш-менш відповідає званню штаб-сержанта в ЗСУ… Збірне поняття color означає штандарти, прапори, бунчуки та інші символічні означення військових з'єднань» [принц Гаррі 2023, с. 139]. До Афганістану принца Гаррі відправляють воювати з талібами у чині передового авіаційного навідника. «* Повна назва посади – офіцер передового посту наведення авіаційної підтримки (forward air controller, FAC). Користуючись засобами повітряної розвідки, виявляє зосередження ворожих військ, гармат, танків та ін., а потім по радіозв'язку скеровує авіацію на ціль» [принц Гаррі 2023, с. 159]. Гаррі давав команду, щоб пілот робив «підскок», що означало «* політ літака або вертольота з набором висоти й задертим вище горизонту носом. Протилежний маневр до пікірування» [принц Гаррі 2023, с. 162]; ешелон польоту – «*умовна висота польоту за стандартного тиску, подана в сотнях футів»; PGM (precision-guided munition) – «*високоточний керований боєприпас», JDAM (joint direct attack munition) – «переобладнана "сліпа" бомба з навігаційним модулем…» [принц Гаррі 2023, с. 162], «* Rover (Remotely Operated Video Enhanced Received; ROVER) – покращений відеоприймач з дистанційним керуванням» [принц Гаррі 2023, с. 174], «поріг (або торець) – місце на смузі, від якого літак може приземлятися; позначене товстими білими лініями, схожими на пішохідну зебру» [принц Гаррі 2023, с. 208]. Тренувальні польоти льотчиків здійснювалися на «Білці» – маленькому вертольоті французького виробництва – «* мається на увазі вертоліт "Екюрой", по-французькому "білка"» [принц Гаррі 2023, с. 214], згодом принц опанував найбільш технологічно складний вертоліт – під назвою «Апачі», чим дуже пишався. На церемонії відкриття «Ігор нескорених» в Олімпійському парку імені королеви Єлизавети в небі над головами глядачів пролітали дев'ять «Червоних стріл»* – «* Так називають авіаційну групу вищого пілотажу ВПС Британії» [принц Гаррі 2023, с. 309].

10) специфічна медична лексика.

Окопна стопа – такий діагноз поставили принцу Гаррі після тренувального забігу на довгу дистанцію під зливою. «* Окопна (також траншейна) стопа – різновид відмороження кінцівок, найчастіше стоп, яке виникає від довгого

перебування в холодному й вологому середовищі. Супроводжується онімінням, печією в стопах, набряками й болем при ходінні» [принц Гаррі 2023, с. 144].

11) Назви явищ природи.

У березні 2011-го під час підкорення Північного полюсу на архіпелазі Шпіцберген принц Гаррі з пораненими десантниками стрибав з гелікоптера в білу імлу – «* …оптичне явище в полярних широтах, коли небо, лід і лінія горизонту зливаються» [принц Гаррі 2023, с. 230].

12) Явища суспільного життя та розваги.

Коли журналісти засуджували те, що Меган є розлученою жінкою, а, як зауважує принц Гаррі, «2016 року британська преса вважала розлучення мало не "червоною літерою"» – це «* алюзія на пуританський роман Натаніеля Готорна, у якому священник, який колись мав зв'язок із заміжньою жінкою, усе життя проносив на грудях тавро з літерою "А" – "адюльтер"» [принц Гаррі 2023, с. 374]. На відпочинку у Швейцарії проводилися апре-скі* – «* Розважальні заходи на гірськолижних курортах на додаток до самого катання» [принц Гаррі 2023, с. 301]. Принц Гаррі порівнює своє життя з «Шоу Трумена» – «* Відомий фільм про реаліті-шоу: герой, містер Трумен, живе "звичайним" життям і не здогадується, що насправді це телевізійна постановка» [принц Гаррі 2023, с. 486].

Отже, проаналізувавши примітки в мемуарах принца Гаррі «Запасний», ми з'ясували, що вони є важливим компонентом тексту. Найчастіше вони містять своєрідний довідковий матеріал, який має пізнавальне значення для українського читача. Разом з тим примітки розширюють простір тексту, пояснюють незрозумілі слова і поняття, реалії британської дійсності та суспільного життя.

2.2 Образи членів королівської родини у спогадах. Функційність образу мами

Відомо, що в мемуарах автор описує власні спогади про «людей, з якими він зустрічався, спілкувався, разом працював, жив, творив» [Літературознавча енциклопедія 2007, т. 2, с. 26]. Розглянемо персоналії королівської родини як реальне підґрунтя спогадів принца Гаррі та специфіку відтворення їхніх образів

у мемуарах. Адже до королівської родини Великобританії прикута увага людей усього світу. Члени цієї сім'ї стали героями численних журналістських репортажів, художньо-документальних книг, фільмів та серіалів. А про долю принцеси Діани знято безліч фільмів.

Звернемось до історії британської монархії. Батьком автора мемуарів «Запасний» є Чарльз – принц Уельський, з 8 вересня 2022 року – він король Великобританії Карл III. Повне ім'я Чарльз Філіпп Артýр Джордж (Charles Philip Arthur George). Це старший син королеви Єлизавети II та Філіппа, герцога Единбурзького. Довше за всіх в історії Британії він був спадкоємцем престолу й принцем Уельським, тому відомий як принц Чарльз. Успадкував трон у віці 73 років. Разом із Великобританією, він є монархом 14 незалежних держав. Походить з Віндзорської династії, верховний правитель Церкві Англії, голова Співдружності націй тощо.

У мемуарах Карл III постає не тільки в урочистій обстановці, як звикла до того публіка, але показаний і як людина в побуті зі своїми вподобанями і дивацтвами: ми дізнаємося, що він часто стояв на голові, бо таку вправу приписали йому лікарі від болю в спині, обізнаний у багатьох галузях, зокрема пілот вертольота, багато читає, надзвичайно любить В. Шекспіра й театр. Наявна і позитивна характеристика сином, можливо з відтінком іронії: «Па завжди був трудягою. І вірив у працю. "Кожен має трудитися", – часто повторював він… Палко прагнув урятувати планету. Десятиліттями тато докладав зусиль, щоб застерегти людей про небезпеку кліматичних змін» [принц Гаррі 2023, с. 164]. Сприймав справу свого життя – екологічну проблематику, якою займався, як своєрідну релігію, якій служив. І ніколи не здавався, хоч у пресі називали його «Курочкою Пенні», натякаючи на марність такої праці. Чарльз не читав новин. «Він читав усе, від Шекспіра до наукових звітів про зміни клімату, тільки не новини» [принц Гаррі 2023, с. 108], – певно, свідомо не перевантажував свою нервову систему негативною інформацією.

У мемуарах використовується і прийом характеристики образу персонажа через деталі. Автор подає опис страв, якими пригощали на прийомі у Чарльза й

Камілли: «Ми підійшли до круглого стола, застеленого білою скатертиною. На підносі стояв чай зі смаколиками: медовик, вівсяні коржики, сендвічі, теплі булочки, крекери з ніжною намазкою, покришений базилік – його Па особливо любить. Усе викладено з хірургічною акуратністю» [принц Гаррі 2023, с. 27], – що розкриває кулінарні вподобання монарха.

Характерною рисою принца Чарльза є любов до сильних ароматів, передана через порівняння: «Він завжди усе нюхав. Їжу, троянди, наше волосся. Можливо, в іншому житті він був мисливським собакою» [принц Гаррі 2023, с. 27]. Згадано й любов до одеколону Eau Sauvage. У читача несамохіть виникає думка: це просто асоціативне уявлення, епізод у дитячій пам'яті чи прихована реклама паризьких парфумів?

Принц Гаррі вирішує провести експеримент – проїхати крізь тунель Пон дель'Альма зі швидкістю 105 км за годину, як мчала по ньому в той трагічний день переслідувана папараці машина його мами. «Я завжди уявляв цей тунель як якийсь підступний прохід, небезпечний за свою суттю. Але насправді він був простий, короткий і невигадливий.

– І як тут хтось міг відшукати смерть?» [принц Гаррі 2023, с. 166].

Оповідь у спогадах принца Гаррі дуже динамічна, яким є і характер головного героя. З його життя вихоплені значущі епізоди життя і постаті людей, які запам'яталися.

Слово «щастя» в мемуарах уживається дуже рідко, усього кілька разів, зокрема, щасливим у спогадах названо день, коли Гаррі «отримав свої крила. Па як почесний командир Корпусу… пришпилив їх мені на груди.

Був травень 2010-го» [принц Гаррі 2023, с. 223].

Принц Гаррі аналізує стосунки з батьком через його пізній шлюб: «Він пізно став батьком…». У молодшого сина відчутним є намагання бути не таким, як його батько. Тобто він не є для нього ідеалом чи прикладом для наслідування. Через сумніви, самоаналіз він визначає для себе вихід: війна, благодійність як продовження маминої справи.

Реакція Чарльза на слова молодшого сина про те, що він збирається одружитися, була досить дивною: «Я не можу утримувати ще одну родину» [принц Гаррі 2023, с. 400]. Слова Гаррі виявляють ставлення до свого батька і прояснюють порядки в королівській сім'ї: «Це була його робота… Ми погоджувалися служити монарху, їхати туди, куди нас посилали… не вириватися із золотої клітки, а натомість власники клітки зобов'язувалися годувати й одягати нас» [принц Гаррі 2023, с. 400]. У його словах, сповнених іронії, відчувається розпач: «Па, якому маєтності герцогства Корнволл приносили мільйони, натякає, що утриманці обходяться йому надто дорого» [принц Гаррі 2023, с. 400]. Син подумки висловлює протест, відстоюючи свою наречену: «Мені так і хотілося крикнути, що їсть вона зовсім небагато!» [принц Гаррі 2023, с. 400-401] і одяг може купити собі сама, якщо це така велика проблема. Проте справжня прихована причина полягала в тому, що коли «в монаршій сім'ї з'явиться хтось новий, на кого всі дивитимуться, хтось осяйний і свіжий. І що цей хтось затьмарить його. Ну й Камілу» [принц Гаррі 2023, с. 401]. Принцу Гаррі не хочеться терпіти ці придворні інтриги і він покладає надію на Бабусю, на її підтримку.

Розглянемо функційність образу мами в спогадах принца Гаррі. За твердженням авторів «Літературознавчого словника-довідника», «для розуміння своєрідності композиції твору важливо зауважити композиційну домінанту, яку складає або центральна постать, або головний конфлікт, або місце дії, до яких прямо чи опосередковано мають певне відношення всі інші компоненти композиції» [Літературознавчий словник-довідник 1997, с. 373]. Таким у мемуарах принца Гаррі є образ його мами, який нерозривно пов'язаний із темою смерті. Усьому світу відома трагічна доля принцеси Діани, яка загинула через переслідування папараці. На її честь молодший син заснував, продовжуючи її справу, благодійний фонд під назвою «Sentebale» («Незабудка») – це була улюблена мамина квітка.

Походила Діана (1 липня 1961 р., Парк Хаус, Сандрингем, Англія – 31 серпня 1997 р., Сальпетрієр, Париж, Франція), принцеса Уельська (Diana princess

of Wales), уроджена Діана Френсіс Спенсер (Diana Frances Spencer), відома як леді Діана або леді Ді, з аристократичної британської родини, члени якої, починаючи з XVI століття, мали чимало титулів. Двома найвидатнішими представниками цієї сім'ї у XX столітті стали Сер Вінстон Черчиль та Діана. Вона – перша дружина Чарльза, принца Уельського (з 8 вересня 2022 – короля Великобританії Карла III), мати двох синів – Вільяма, принца Уельського, та принца Гаррі, герцога Сассекського. Громадська діяльність та вишуканий стиль в одязі зробили її міжнародною іконою та здобули величезну популярність. У родині Діану ще з дитинства за шляхетну поведінку називали «герцогинею».

У своїх мемуарах принц Гаррі навпаки прагне підкреслити її «просте» походження («вона була просто Діана Спенсер, вихователька дитячого садка і таємною подружкою принца Чарльза» [принц Гаррі 2023, с. 10]) та близькість до звичайних людей, невтомну турботу про них. Діана багато працювала з благодійними організаціями, пропагувала прийняття в суспільстві хворих на СНІД, активно виступала за знешкодження наземних мін, за збільшення допомоги й лікування хворих на онкологічні й психічні захворювання. На нашу думку, судячи з міркувань принца Гаррі, цю рису він і успадкував від мами. Принагідно зауважимо, що просте походження матиме згодом і його дружина Мег: її батько – білий, має німецьке, шотландсько-ірландське та далеке французьке коріння, також у нього колоніальне американське (переважно англійське) коріння, що сягає 1600-х років в Нью-Гемпширі та Массачусетсі. Працював оператором на кіностудії. Мати Меган – афроамериканка, її родинні лінії походять з Огайо, Теннессі та Джорджії; займалася йогою та була соціальною працівницею. Дядько Майкл Маркл влаштував свою племінницю Мег на роботу в посольство США після того, як вона отримала ступінь з міжнародних відносин. Британський біограф Ендрю Мортон, автор бестселера 1992 року «Діана: її правдива історія її власними словами», написав і біографію «Меган: Голлівудська принцеса» (2018).

Відомо, що шлюб Діани й Чарльза розпався через їхню несумісність та обопільні зради. 1992-го року вони розлучилися після того, як проблеми шлюбу

стали відомі загалу. Складності в їхніх стосунках широко обговорювались у пресі до самого закінчення процесу розлучення пари в 1996 році.

Окрім того, принцеса Діана була відома своєю скромністю, завдяки особливій харизмі й дружньому ставленню вона здобула прихильність публіки, що й допомогло їй пережити крах після розірвання шлюбу та відновити репутацію. Надзвичайно важливим фактом є те, що принцеса Діана була найбільш фотографованою людиною у світі, що й призвело до її загибелі в автокатастрофі 1997 року в Парижі. Глибокою була скорбота суспільства, обставини трагедії широко висвітлювались у ЗМІ всього світу. Спадок Діани сильно позначився не лише на королевській родині, а й на всьому британскому суспільстві.

Тяжко переживаючи довгі роки загибель мами, на півфіналі чемпіонату світу з регбі в Парижі у перший же вечір принц Гаррі запитав у водія про тунель, де загинула принцеса Діана. Тобто «Місто світла» у його свідомості найперше було місцем смерті мами. Він двічі проїхався клятим тунелем, а коли зізнався Віллі, то «виявилося, що він теж їздив по тому тунелю» [принц Гаррі 2023, с. 165]. Згодом брати вирішили проїхатися ще раз по ньому вдвох.

Віллі був змушений одружуватися у Вестмінтерському абатстві. Це зумовило хвилю переживань і болючих спогадів у Гаррі: «Моє серце стиснулося. Я подумав: що може бути гірше, ніж одружуватися там, де відспівували твою матір? Зиркнув на Віллі. Чи думав він про те саме?» [принц Гаррі 2023, с. 233]. У цьому внутрішньому монолозі розкрито весь трагізм ситуації: поєднання радісної події і смерті, які «прив'язані» до тієї самої локації. Гаррі має тверезий розум: він придумав вшити усередині кітеля маленьку кишеньку, куди завбачливо було покладено обручку брата. «Я не загубив би обручки, навіть якби хотів» [принц Гаррі 2023, с. 234], – так відповідально поставився він до своєї місії. Парадокс: на весільній церемонії в голові принца Гаррі зринають думки про маму і потойбіччя. Тому у весільній промові після жартівливого вступу принц Гаррі говорить слова про Діану: « – Як вона хотіла би бути тут. Як любила б Кейт, і яка була б рада бачити вас таких закоханих» [принц Гаррі 2023, с. 237]. Він не

дивився нікому в очі, щоб не заплакати: «Я не плакав із часів маминого похорону й не збирався зараз переривати цю смугу» [принц Гаррі 2023, с. 237], – ці слова свідчать про велику душевну травму, яка залишилася з дитячих років, але й про прагнення опанувати свої емоції. Він згадує випадок, як під час подорожі з нагоди 60-річчя перебування на троні Бабусі в Белзі одна жінка обійняла його й заплакала: «Діанин хлопчик!», – та знепритомніла. Такою сильною була любов людей до принцеси Діани, яка переносилась і на її синів.

З оповіді принца Гаррі дізнаємося, що на війні в Афганістані йому доводилось убивати людей (з літака). «Насправді це була просто математика…». Вистріливши з гармати по талібам на мопедах (а це «улюблений транспорт папараці по всьому світу»), він роздумує: «Чи міг би я щиро сказати, що, коли гнався за тими мопедами, жодна моя клітинка не думала про зграю мопедів, яка переслідувала один “мерседес” у паризькому тунелі?». І відповідає: «Ні, не міг» [принц Гаррі 2023, с. 269].

На двадцяті роковини смерті принцеси Діани Спенсер її сини приїздять в Елторп і човном пливуть на острів, щоб вшанувати її пам’ять. Цікаве зауваження про те, що міст прибрали, «щоб ніякі зайди не порушували мамин спокій» [принц Гаррі 2023, с. 394]. Віллі зізнається, що відчуває, ніби мама десь поряд і навіть допомогла йому створити сім’ю. Гаррі вважає, що вона привела до нього Мег. У Ноткоті закоханий принц розповідає Меган «про мамин садок», де вони з Віллі гралися дітьми. Тепер він належить принцесі Майкл Кентській та її котам. «Мама ненавиділа тих котів» [принц Гаррі 2023, с. 395].

Коли Гаррі привіз свою дівчину Челс до Ботсвани, йому здалося, ніби він привіз її знайомитися зі своїми батьками і старшим братом. Бо це був дуже важливий крок для нього. Із чужими по крові людьми він почувався затишно, бо не мав достатньо батьківської уваги. Чарльз не цікавився ним, а мама Діана загинула… Душевна теплота австралійців Тідж і Майка стала причиною того, що принц Гаррі несподівано для себе назвав її «мам». Це слово раптово злетіло з його вуст. А ми знаємо, що обмовка, за теорією німецького психоаналітика Зігмунда Фройда, багато про що говорить. «Тідж теж почула й замовкла…була

ошелешена, але водночас зворушена. І я був зворушений. Відтоді я завжди називав її “мам”. І це було приємно. Нам обом. Однак я взяв собі за правило називати її саме “мам”, а не мамою. Бо мама була лише одна» [принц Гаррі 2023, с. 157]. У цих словах відчувається страшенна самотність головного героя, його відчуженість, відсутність близьких людей поряд. І тому його весь час манить екзотична Ботсвана, бо саме там, у далекій Африці, він знаходить людину, яка щиро опікується ним і змогла замінити маму.

Епізодично в мемуарах виступають інші представники королівської родини та пращури головного героя. Дід принца Гаррі, принц Філіп, герцог Единбурзький, епізодом похорону якого починається й закінчується твір, показаний епізодично, але запам’ятовується фразою, переданою з уст онука: він говорив, що з актрисами можна зустрічатися, але не одружуватися.

З особливою теплотою, хоча й коротко, згадує принц Гаррі прабабусю Ган-Ган, яка «відзначила сто перший день народження й бувала в кращій спортивній формі» [принц Гаррі 2023, с. 82]. Її образ описаний правнуком з щиро і з любов’ю: вона залишалася «милою», завжди ходила в синьому – це її улюблений колір, вживала джин-тонік. Саме при ній відбулася своєрідна ініціація парубка: «Я ніколи не пив алкоголь на очах у членів сім’ї», проте цю «історичну подію» ніхто не помітив, бо всім було байдуже. Помітила лише Ган-Ган, Гаррі сідає поруч і відчуває біля цієї старенької леді сильний, глибокий «зв’язок поколінь… Вона була родом з іншої епохи» [принц Гаррі 2023, с. 82]. Королева сприймається як жива історія. Кількома короткими фразами принц згадує про її героїчне минуле, щоб світла пам’ять про неї також залишилася у пам’яті читачів: «Вона була воєнною королевою. Жила в Букінгемському палаці, коли з неба сипалися німецькі бомби. (Дев’ять прямих влучань). Обідала з Черчиллем… Вона заявила, що ніколи… не залишить Англію – і люди любили її за це. Я любив її за це. Я любив свою країну до глибини душі…» [принц Гаррі 2023, с. 82]. Отже, почуття любові до своєї прабабусі поєднуються в мемуарах із темою патріотизму, любові до країни, що є особливо актуальним нині для українського читача.

Саме у її товаристві Гаррі почувається не «Запасним», не «Непослухом», а зовсім інакше – ніби він «лицар і повернувся додому з війни». Стара жінка теж випромінює тепло й доброту до свого нащадка: «У той чарівний вечір вона говорила зі мною з любов'ю, гумором і повагою» [принц Гаррі 2023, с. 83], чим вселяє в підсвідомість принца віру в свої сили. У життєвій дилемі: корона чи кохання, – вона беззаперечно обирає перше, бо «вважала, що корона – понад усе» [принц Гаррі 2023, с. 83]. Ган-Ган жваво відгукувалася на жарти молодого правнука, який теж отримував від цього задоволення. У почуттях до неї вони були єдині з батьком: «Па дуже її любив,... більше, ніж усіх інших» [принц Гаррі 2023, с. 83]. Саме в компанії столітньої жінки з іншої епохи принц Гаррі відчув теплоту родини: «Це була моя сім'я. І бодай один вечір я грав особливу, не другорядну роль» [принц Гаррі 2023, с. 83]. Ця фраза виступає антитезою до назви книги й засвідчує відхід Гаррі від усталеного образу, сформованого без його волі у свідомості інших членів родини, – що все ще може бути інакше в його житті.

Симпатизує Гаррі й тітці Марго, проводячи паралелі їхніх доль – вони «двое Запасних», також стосунків його з братом та її – з Бабусею. Натомість він убачає схожість тітки Марго зі своєю мамою: «Дві бунтарки, обох вважали сиренами-спокусницями» [принц Гаррі 2023, с. 95]. Відповідно до особливостей жанру зафіксовано історичний факт – названо точну дату смерті тітки – 9 лютого 2002 року. Відтоді Ган-Ган здала, а невдовзі й померла. На її похороні звучали волинки, звук яких переносить принца назад у часі, де все повторюється: поховальна процесія, «сумний шлях до Вестмінстерського аббатства». Наголошено фізичний стан молодого чоловіка у зв'язку з сильним емоційним потрясінням: «Я весь дрижав» [принц Гаррі 2023, с. 96].

Хвороба і смерть поєднані у спогадах принца Гаррі з легендою про один з найбільших у світі діамантів, який виблискував на кришці труни прабабусі, – «Кохінур» – у 105 каратів. Це свідчення колишньої слави й могутності Британської імперії. Звичайно, така коштовність огорнена містичними історіями.

«Я чув, що він гіпнотизує. Що він проклятий. Мовляв, чоловіки будуть воювати за нього й помирати… Таке чоловіче прокляття.

Тому носили його тільки жінки» [принц Гаррі 2023, с. 96].

Проте життя принца Гаррі та королівської родини складається з контрастів. Через недовгий час відбуваються життєві перипетії протилежного змісту: святкування 50-річчя правління Бабусі. Усезагальну радість автором передано так: «Країна, відома стриманістю, вражала світ проявами нестримної радості» [принц Гаррі 2023, с. 96]. Таким контрастним постає королівське життя на сторінках мемуарів британського принца

2.3 Дотримання традицій і протоколів

У мемуарах принца Гаррі «Запасний», які перекладені на багато іноземних мов, у тому числі й на українську, читачі мають змогу ознайомитися зі звичаями і традиціями королівської родини. Проаналізуємо іхній вияв у спогадах та з'ясуємо суть цих понять.

Найсуворішим правилом, якими скуте було життя принца Гаррі, це заборона ходити без охорони, «особливо – в чужому місті», як це трапилось у Парижі. Навіть коли він на побаченні пристрасно цілував в автомобілі Меган, на задньому сидінні сиділи кремезні охоронці й скромно робили вигляд, що вони нічого не бачать. Реалії королівського життя: з бази Королівських ВПС королівський нащадок летів на борту С-7 і «вперше в житті… збирався вийти в широкий світ без озброєних охоронців» [принц Гаррі 2023, с. 169]. Це згадується як виняткова подія у житті 23-річного молодого чоловіка!

Помічаємо, що традиційною для королівської сім'ї є холодність у стосунках, а звичайний вияв душевної теплоти сприймається ними, як щось незвичне й небуденне. Принц Гаррі згадує, що після місяців в Афганістані він 1 вересня 2008 року приземлився вдома, на прес-конференції журналісти називали його героєм. Сім'я ним пишалася. «Віллі обійняв мене. *Здається*, я поцілував Па в обидві щоки. А він *ніби* як… стиснув моє плече?» Незвичність вияву для принца

цих теплих почуттів передається за допомогою слів «здається», «ніби», що виражають непевність. Він наче боїться повірити в те, що це таки сталося. «Комусь далекому це здалося б звичайним сімейним вітанням і спілкуванням, але для нас це був яскравий, безпрецедентний вияв фізичної прив'язаності» [принц Гаррі 2023, с. 194]. Тому «щасливий день» у його житті, коли Па як почесний командир Корпусу армійської авіації Великої Британії офіційно вручив синові блакитний берет і вони віддали честь один одному, згадується так: «Вийшло мало не інтимніше за обійми» [принц Гаррі 2023, с. 223]. Вислів є парадоксальним, оскільки інтимність зазвичай приховується від чужого ока, а тут подія відбувалася прилюдно, а та радість, яка сповнювала серце Гаррі від визнання його досягнень батьком, нагадала йому найдорожче й заборонене у спілкуванні з рідною людиною – обійми.

Наступний ряд епізодів про дотримання офіційного протоколу членами родини розкриває так би мовити королівське закулісся: ми бачимо, як молодше покоління королівської сім'ї далеко не завжди погоджується з нав'язаною їм пасивною роллю. Це стосується, зокрема, вибору одягу на офіційні церемонії, обов'язкових обідів, навіть вибору власного подружжя. У мемуарах подано й детальний опис очами принца Гаррі «типового королівського офіційного обіду на полюванні. Вогонь у камінах для змерзлих ніг, смажена картопля, соковите м'ясо, крем-супи, слуги стежать, щоби був порядок у найменших дрібницях. Знаменитий пудинг на закуску. Добрий чай, а тоді й чарчина» [принц Гаррі 2023, с. 401]. Такий стан речей його цілком задовольняє і він радий запропонувати такий обід своїй обраниці Мег.

Напередодні свого 25-річчя принц Гаррі відчуває себе повним сил і готовим до переломних змін у житті. Герой розмірковує: «…В нашій родині цей віковий рубіж для багатьох зіграв важливу роль. Наприклад, для бабусі. У двадцять п'ять вона стала шістдесят першим монархом в історії Англії» [принц Гаррі 2023, с. 220]. Тобто родинний приклад грає важливу роль, він ніби програмує людину, підштовхує її до наслідування.

Проте через протокольні вказівки Віллі самостійно не мав права вибрати «його ж вбрання для його ж весілля», бо, за наказом Бабусі, «Спадкоємець мусить бути вбраний у церемоніал номер один». Гаррі теж «виглядав неелегантно і почувався некомфортно в мундирі Королівських і Синіх – так вбратися мені велів протокол» [принц Гаррі 2023, с. 233]. Йому здавалося, ніби люди в натовпі кепкували: «Хто цей ідіот?». Тобто підсвідомо він опирається нав'язуваним формальностям.

Королівським церемоніям повністю підпорядковане життя монархічної родини, це показано в аналізованих мемуарах на багатьох прикладах. Принц Гаррі, якому з народження прописана тими ж протоколами другорядна роль (порівняно з братом) у праві на престол – він «запасний» – недбало ставиться до необхідності дотримуватись вимог протоколу, бо вони сковують його волю. Це виявляється і в наведенні епізоду з весіллям батька, коли молодший син зіставляє його долю зі своєю: Чарльз у тридцять два роки був ще неодруженим і його вважали «трагічним пізньоцвітом». А монархія вимагала спадкоємця. Самотнім є і його молодший син. Помічаємо, що Гаррі позиціонує себе у тексті як члена родини, на якого не поширюється відчуття родинної близькості, адже єдність у королівській родині зникає зі смертю принцеси Діани. І її молодший син, залишившись без батьківської любові, відчуває себе зайвим. Палацове життя не для нього, він зізнається на сторінках свого твору: «Я скучив гуркхами, за армією, я скучив за війною» [принц Гаррі 2023, с. 318]. Бо там можна уникнути відкритих конфліктів із пресою та з родиною, заслужити хоча б якесь визнання.

Тому принца Гаррі, як і сучасного читача, дивує необхідність узгоджувати вибір дружини з мамою-королевою вже дуже немолодого Чарльза. Оскільки існували й чіткі правила, записані в протоколах, коли чоловік із королівської родини хотів зробити пропозицію своїй коханій: навіть вже 54-літній Чарльз питав дозволу у своєї мами на другий шлюб. Як пояснив Ельф, «Перші шестеро в ряду успадкування престолу мусять просити дозволу» [принц Гаррі 2023, с. 398]. Члени королівської родини керуються історичними документами: Актом про королівські шлюби від 1772 року та Актом про престолонаслідування від

2013 року. Принц Гаррі тлумачить це як таке, що «кохання мусить скромно тулитися в тіні закону. Ба більше, закон часто наступав на кохання» [принц Гаррі 2023, с. 398].

У творі розкрито перипетії, пов'язані з укладанням другого шлюбу Чарльзом та емоційне сприйняття цієї церемонії синами. У розпал роману молодшого сина з Челсі принц Чарльз у свою чергу оголосив, що одружується. Цікавим є ставлення членів королівської родини до цієї події. Бабуся дала дозвіл «з неохотою», сини просили цього не робити, але батько не дослухався їхніх думок. Тоді «ми потиснули йому руку й побажали щастя. Без образ», розуміючи невідворотність цього шлюбу. Принц Гаррі намагається об'єктивно оцінити ситуацію: «Вони стільки років чекали можливості бути разом і от стояли за крок від щастя…» [принц Гаррі 2023, с. 127]. Проте постійно на шляху до цього з'являлись якісь перешкоди. «Спочатку виникали суперечки про характер церемонії. Служба королівського протоколу наполягала, що це має бути цивільна церемонія, адже тато – майбутній голова англіканської церкви – формально не міг вінчатися з розлученою жінкою». Потім бурхливо обговорювалося місце проведення церемонії. «Якщо у Віндзорському замку, як хотіли тато з Каміллою, то слід було спершу отримати дозвіл держави на проведення цивільних церемоній у Віндзорі, а це значило, що право одружуватися там матимуть усі британці. Ніхто цього не хотів» [принц Гаррі 2023, с. 127]. Третьою причиною стала смерть папи римського. Чарльз та Камілла не хотіли укладати шлюб у такий сумний день –«погана карма. Менше уваги преси», а закон життя перших осіб королівського двору – все на показ. Принц Гаррі схиляється до містичного пояснення цих причин: «Я співчував їм і водночас не міг відмахнутися від враження, що якась сила у всесвіті (мама?) заважає їм укласти шлюб. Може, всесвіт не дає статися подіям, які йому не подобаються?» [принц Гаррі 2023, с. 127]. Знову подана реакція інших членів родини на цю подію: бабуся вирішила не приходити, Гаррі «стояв на церемонії, опустивши голову, і розглядав підлогу, точно на маминому похороні…», – порівняння двох контрастних за емоційною наповненістю подій – весілля Чарльза з другою дружиною, яке нагадує

молодшому синові похорон мами – тобто першої жінки Чарльза – є красномовним. У душі головний герой переживає складні почуття: «Ясно було, що цей шлюб забере у нас *мама*… Я передчував, що ми з Віллі будемо рідше бачитися з *татом*, і це викликало неоднозначні почуття. Не хотілося після мами втратити ще й *тата*. Думка, що у моєму житті з'явиться мачуха, теж давалася непросто… Але… найбільше я хотів, щоб *тато* почувався щасливим» [принц Гаррі 2023, с. 128] [курсив наш – Ч. О.]. За нашим спостереженням, у цьому невеличкому абзаці, що репрезентує настрій і сприйняття церемонії молодим принцем, слово «тато» згадується аж 5 разів, що підкреслює трагічність втрати родинних зв'язків із цією близькою людиною.

Паралельно розгортаються події, пов'язані з військовими тренуваннями братів на флоті. Ця «своєрідна розвага… виросла з давньої й шанованої традиції» [принц Гаррі 2023, с. 128]. Мовознавці тлумачать слово «традиція» як звичаї, погляди, що склалися історично, також як усталені погляди, переконання або неписаний закон [Новий тлумачний словник 2003, т.3, с. 560]. Тобто згадка про тривалу багаторічну традицію стосунків членів королівської родини з військовими засвідчує шанобливе ставлення до цього роду військ і те, що їм довіряють формувати справжніх чоловіків з королівських нащадків, свідчить про їхню елітність.

Тісні зв'язки з військовими членів королівської родини виявлялися як офіційні візити або неформальні обіди чи приватні розмови з тими, хто повернувся із зони бойових дій. У випадку із принцами Віллі та Гаррі це були військові навчання. Такі події не оприлюднювалися й «трималися в секреті від преси», оскільки «військові не любили зайвого розголосу, королівська сім'я – теж» [принц Гаррі 2023, с. 129], – і це їх об'єднувало.

У книзі детально описано аудієнцію у королеви в жовтні 2016 року та суворий інструктаж перед цим щодо дотримання традицій. У Меган допитувалися, чи вміє вона робити реверанс? Адже поводження з особами королівської крові відмінне від звичайного та має певні правила: сталі словесні формули і звертання, допускається легке потискання руки чи обійми,

обов’язковій реверанс (від фр. *reve'rance – що означає глибока шана, повага*) – коли жінка присідає та шанобливо схиляє голову на знак вітання або вдячності. Цей елемент використовується в танці, балеті та придворному етикеті. Він і досі зберігається у традиціях монарших родин. Тому господарі палацу хвилювалися за Мег, адже вона походила з простої родини. Проте акторське минуле Меган Маркл стало їй у нагоді і вона достойно вийшла з цієї ситуації. Їй нашвидку пояснювали правила: « – Коли звертаєшся до королеви вперше, мусиш назвати її “Ваша Величносте”. Потім звертайся “мадам”.

І хай там що, ніколи не перебивай її, – поспіхом попереджували ми, перебиваючи одне одного» [принц Гаррі 2023, с. 365]. Велич королеви передано за допомогою захопливого детального опису: «Ось вона, Бабуся. Монархиня. Королева Єлизавета II. Посеред кімнати. Коли ми зайшли, вона трохи повернула до нас голову. Мег рушила просто до неї і присіла в глибокому впевненому реверансі.

– Ваша Величносте. Рада зустрітися з вами» [принц Гаррі 2023, с. 365]. Присутні там Юджі й Джек не виказували, що знайомі з Мег. «Вони поводилися дуже тихо, дуже правильно. По черзі коротко поцілували Мег у щоку, але так по-королівському. По-британському» [принц Гаррі 2023, с. 365], – тобто все зроблено, як велить протокол. Оповідач називає це «премила розмова», – у цих словах, із відтінком іронії, передано погляд на ситуацію ніби збоку, тобто як це бачать інші люди: холодність, чопорність і дотримання етикету, усі грають свої ролі. У діалозі претендентки на руку принца Гаррі з його бабусею згадано навіть нині діючого президента США Дональда Трампа, оскільки наближалися листопадові вибори 2016-го року. Коли Єлизавета II дізналася, що Меган Маркл американка, яка вже давно живе й працює в Канаді, то принц Гаррі так описово передає думки Королеви: «Бабуся, здається, була задоволена. Одна з країн Співдружності. Добре, чудово» [принц Гаррі 2023, с. 366], – тобто вона як впливова політична інституція передусім передбачає вплив обраниці молодшого онука на політичну ситуацію, зважує всі фактори щодо затвердження її кандидатури. Тобто свої рішення, дії і навіть емоції королева має підкоряти

політичним інтересам Британії. У цьому епізоді показано, що в присутності Єлизавети ІІ всі грали свої ролі відповідно до протоколу та офіційного місця в цій родині. «Коли вона поїхала, всі знову ввалилися в кімнату. Запанувала геть інша атмосфера. Юджі й Джек знову стали собою, хтось запропонував випити. Дякуємо, не відмовимося.

Усі вихваляли реверанси Мег. Так гарно, так вишукано!» [принц Гаррі 2023, с. 366], тобто напруга спала і люди стали такими, як вони є. Найбільше тішить принца те, що Мег не впізнала Ендрю, другого сина королеви. Він задоволено зауважує: «Вона нас точно не гуглила». Тобто молода жінка надто не переймалася майбутніми родичами, а найбільше цікавилася саме Гаррі.

Зі змісту наступного підрозділу дізнаємося, що, здається, він навмисно не пояснив Мег протокол зустрічі з членом королівської родини, і вона вдалася до обіймів, чим збентежила й шокувала принца Віллі. «Він аж відсахнувася.

Він не любитель обіймашок. А от Мег якраз готова обійматися з усіма. Типове зіткнення культур… Мене це завжди забавляло й чарувало. Не знаю, може Віллі очікував від Мег реверансу? Обійми не були передбачені протоколом першої зустрічі з членом королівської родини, але вона не знала цього, а я їй не сказав. Коли Мег знайомилася з Бабусею, я чітко пояснив: це – королева. А тут стояв просто мій брат, просто Віллі, який обожнював “Форс-мажорів”» [принц Гаррі 2023, с. 367]. Проте Віллі сприйняв Мег позитивно і прорік: «*Я радий за тебе, Гарольде*» [принц Гаррі 2023, с. 368], – слова, які так необхідно було почути молодшому братові від старшого щодо своєї обраниці.

Наступним кроком стало знайомство з Па і Камілою в Кларенс-хаусі, де був розкішний сад. Автор вводить пряму мову – слова з поясненнями, звернені до Мег: «Па сам розпланував його. На честь прабабусі. Вона жила тут перед тим, як поселився він» [принц Гаррі 2023, с. 368]. Він розповідає «про свою Ган-Ган», тобто обережно й ненав’язливо знайомить жінку з історією своєї родини, з життям тих людей, які йому були дорогими. Проте із цим помешканням у принца Гаррі пов’язані неприємні спогади, що підкреслюють його самотність і хлоп’ячу беззахисність: він жив тут від 19 до 29 років, «а коли виїхав, Камілла перетворила

мою кімнату на гардеробну. Я спробував не перейматися. Але все ж переймався, особливо коли побачив це вперше» [принц Гаррі 2023, с. 368]. Звичайно, рідна мама б не зруйнувала кімнату, пов'язану з дитячими спогадами свого сина, а чужій дорослій людині – мачусі – все було байдуже.

Наступним етапом була зустріч із королем Карлом ІІІ та його дружиною Камілою, що теж відбувалася за протоколом: о п'ятій годині рівно, запізнюватися не можна. Крім того варто було враховувати й особисті вподобання членів королівсько родини. Подано опис зовнішнього вигляду Меган, який відповідав цим вимогам: «Мег виглядала дуже красиво… На ній була чорно-біла довга сукня з квітковим принтом… Волосся було розпущене – я запропонував їй піти так. Па любить, коли волосся в жінок розпущене. Бабуся також…

Мег лише трохи підфарбувалася – знову ж, за моєю порадою. Па не подобався яскравий макіяж» [принц Гаррі 2023, с. 368].

Дотримання традицій і церемоній – святе у королівській родині, навіть один перед одним. Тому Гаррі з Меган кілька разів репетирували цю зустріч: « – Перед Па зробиш реверанс. Казатимеш "ваша Високість" або "сер". Якщо нахилиться вперед, можна буде поцілувати його в обидві щоки, якщо ні – потиснете руки. Перед Камілою реверансу не роби. Не потрібно. Короткий поцілунок або потиск руки» [принц Гаррі 2023, с. 369]. Величність королівських осіб підкреслено навіть інтер'єрним описом: «...І от нарешті нагорі, на сходовому майданчику *над нами* постав Па.

І Камілла поряд» [принц Гаррі 2023, с. 369]. Останнє зауваження подано окремим абзацем, що розкриває неоднозначне ставлення принца Гаррі до мачухи. І коли король поцікавився тим, що Мег грає в американській мильній опері, принц Гаррі зізнається, що йому «дуже хотілося крикнути: *Мильна опера? Ні, це* наша *родина грає мильну оперу*, Па» [принц Гаррі 2023, с. 369], – настільки ненависними були ці протоколи й умовності, що сковували волю свободолюбивого чоловіка. За обідом знайшлася спільна тема для розмови, особливо вподобана англійцями та прийнятна для всіх – про собак. Адже й

Єлизавета II гуляла в оточенні коргі, і Чарльз пригадав свого улюбленого пса Пуха. Але навіть у такій розмові дотримання світських умовностей – обов'язкове. Коли Чарльз говорив з Меган, принцу Гаррі довелося розмовляти з Камілою. «Вона, схоже, воліла б підслуховувати, аніж спілкуватися з *пасинком*, але, на жаль, опинилася зі мною сам на сам», – помітно, що він недолюблює *мачуху* і це почуття є взаємним. Використання виділених слів саме по собі вже вказує на рівень відносин між Камілою та Гаррі. Здається, вона ледве могла його терпіти на королівському прийомі, адже діти Чарльза завжди ставали їй на заваді та нагадували про надзвичайно популярну в народі принцесу Діану, місце якої поряд із королем вона так підступно зайняла. Свідомість принца Гаррі фіксує панування традицій і в бесіді за столом: «Потім ми помінялися ролями. Як дивно, подумав я, що за столом сам собою виник порядок, як за протоколом на офіційній вечері з Бабусею» [принц Гаррі 2023, с. 370].

Молодший онук Єлизавети II аналізує «плюси» й «мінуси» цієї розмови. Так, на Па справили добре враження відповіді Мег. Він не очікував побачити таку впевнену й розумну жінку, на відміну від свого не надто обізнаного сина. Фінал розмови викликав у принца Гаррі занепокоєння, бо «Па не любив обіймів», але Мег витримала цей іспит, лише «легенько по-британському» поцілувавши його в щоки, – і «він лишився задоволений» [принц Гаррі 2023, с. 371].

Отже, ми проаналізували поведінку й погляди персонажів – членів королівської родини, змушених усе своє життя підпорядковувати світським умовностям. Хоча дехто з них вважає за необхідне старанно виконувати офіційну роль члена королівської родини, яка має бути моральним взірцем для громадян Британії. Також і потужною політичною інституцією, що впливає на рішення та дії політиків. Зокрема можна згадати зустрічі короля Великої Британії з президентом США Дональдом Трампом під час державного візиту, коли гостя зустрічали цілим церемоніальним шоу: процесія святкових карет, військові церемоніальні варти Королівського флоту, лунали американський та британський гімни. Мета видовища – вразити і зменшити будь-які політичні ризики.

2.4 Психологічні передумови поведінки та світосприйняття головного героя

Оглядаючись на пройдене, людина прагне досягнути саморозуміння. Зрозуміти себе можна через самовираження, яке здійснюється у діях та письмі. Розповідь в автобіографічному творі повинна бути позбавлена так званих білих плям, породжених проблемами пам'яті автобіографа чи відсутністю документальних даних.

Принц Гаррі на сторінках своїх мемуарів «Запасний» постає як багатогранна особистість, намагаючись бути об'єктивним і презентувати читачам найважливіші події власного життя та свідомі й підсвідомі мотиви вчинків. Він щиро розкриває душу, не соромлячись показати свої сильні й слабкі сторони. Скористаємося методом психоаналізу, щоб глибше проаналізувати специфічні особливості авторських мемуарів і розглянути спогади принца Гаррі як документ самопізнання.

Психологізм у художній літературі зумовлений інтересом до внутрішнього світу людини. Відповідно, письменники зображують у своїй творчості духовний світ особистості. прагнуть глибше осмислити сутність людини та її взаємозв'язок із навколишнім світом. Український літературознавець Тетяна Бовсунівська у праці «Теорія літературних жанрів» з цього приводу зазначила, що психологічні відносини особистості (читача / письменника) і навколишнього світу, зокрема емоційно забарвлені градації людського сприйняття, є ключовими у психологічній концепції жанрових категорій [Бовсунівська 2009, с. 86]. Сучасне літературознавство активно використовує набутки психологічної науки у своїх студіях. Розробки В. Агеєвої, Т. Гундорової, Н. Зборовської, С. Павличко, В. Фащенка, Н. Хатмітова та ін. заклали підґрунтя психоаналізу в науці про літературу. У «Літературознавчій енциклопедії» Ю. Коваліва психологізм визначається як «передавання художніми засобами внутрішнього світу персонажа, його думок, переживань, зумовлених зовнішніми і внутрішніми чинниками» [Літературознавча

енциклопедія, т. 2, с. 292]. Дослідник літератури Микола Кодак трактує психологізм як «людинознавчу мету» вказуючи, що він є «родовою прикметою мистецтва слова… його іманентною властивістю сповіщати дещо про “душу”, про “внутрішній світ” людини» [Кодак 1980, с. 71]. У монографії Н. Зборовської «Психоаналіз і літературознавство» (2003) осмислюється тлумачення несвідомого в психічні структурі особистості, психоаналіз як учення про неврози та універсальний метод аналізу, психобіографічний метод та ін.

Традиційна класична психологія досліджувала свідомість. Цікавість до несвідомих психічних процесів у філософії та літературі акивізувалася на межі XIX-XX ст. і сприяла виникненню теорії психоаналізу, в якій об’єктом вивчення стало несвідоме. «Питання, чи творить поет свідомо чи несвідомо, належить до найстарших та заразом до основних питань літ-ної критики» [Франко 1981], – писав Іван Франко у статті «Із секретів поетичної творчості» (1898- 1899) в часи зародження психоаналізу Зігмунда Фройда.

У цьому трактаті він заклав підвалини «естетико-психологічного» (за проблематикою) чи «структурно-функціонального» (за типом методологічного підходу) напряму в критиці. Концепцію «рецептивної естетики» поєднав з методологією аналізу текстових механізмів (естетичний ефект). Одним з основних положень студії є те, що літературна критика повинна керуватися естетичними принципами: зорові враження, запахові, смакові й дотикові (Франко називає їх «нижчими змислами»), кожен з них пов’язаний з різними видами мистецтва, тобто «“вищими змислами” − музикою, живописом, архітектурою та ін.». Критика повинна виявляти, як твір впливає на читача, повинна входити в обсяг психології і послуговуватися її методами.

Розглядав учений і проблему краси в мистецтві і її зв’язок з уявленнями про психологічні стани людини. І. Франко твердив: для поета, артиста немає нічого в світі ні гарного, ні бридкого. Головне − *яке враження* він

викличе з їх допомогою в нашій душі, і в цьому полягає весь секрет артистичної краси.

Завдяки психоаналізу в західному літературознавстві протягом XX ст. поширився погляд на літературний твір як результат синтезу свідомих та несвідомих психічних процесів. Критика класичного психоаналізу сприяла нетрадиційному тлумаченню літератури загалом. Динамічний зсув психоаналітичних концепцій до біологізму (матерії, тілесності) або духовності (слова, логосу) зумовив унікальні зрушення в літературній інтерпретаційній методології. Дослідження внутрішнього світу людини в літературі ввійшли в науку під дефініцією «художній психологізм». Ряд науковців уважає, що психологізм – іманентна ознака літератури, яка вказує на її зв'язок із розвитком психології. Василь Фащенко зауважував, що «психологізм – універсальна, родова якість художньої творчості. Його предметом є відображення внутрішньої єдності психічних процесів, станів, властивостей і дій, настроїв і поведінки людини, а також соціальних груп… Це та властивість справжнього мистецтва, в якій істина постає як процес. Завдяки психологізму з'являється багатогранність образів, переконливість реальних колізій, мотивів поведінки дійових осіб і правдивість діалектики людської душі» [Фащенко 1981, с. 49].

Автор психоаналітичного дослідження людської особистості австрійський психіатр Зігмунд Фройд доволі часто звертався до художньої літератури, щоб аргументувати свої гіпотези: психоаналітичний метод прирівнював до літературної діяльності, зауважуючи, що історії хвороб, які він записував, «читаються, як новели», а фантазування, до яких вдаються невротики, схожі на «сімейний роман». Саме письменник для автора психоаналізу був найцікавішим пацієнтом, оскільки майстерно інтерпретував свій невротичний симптом у вигляді художнього твору. Так, З. Фройд розглянув психобіографію і творчість Софокла, В. Шекспіра, В. Єнсена – і був вражений схожістю власних психоаналітичних ідей із відображеними в художньому творі.

Американський філософ Алан Блум у праці «Закриття американської свідомості» («The Closing of the American Mind») підкреслив, що сутність власного «Я» – «таємниче, невимовне, невизначене, необмежене, творче, відоме лише завдяки вчинкам» [Блум 1987, с. 173]. Письменник змальовує внутрішній світ особистості, її свідомість і підсвідомість, тим самим впливає і на внутрішній світ читача. Психологізм як художнє освоєння людської свідомості дає широкі можливості розгорнутого зображення внутрішніх станів героїв, допомагає глибоко змалювати емоційні та мислительні процеси внутрішнього світу особистості, розкрити читачеві таємниці людської душі. Автор зосереджується на психологічному стані, щоб достеменно описати почуття, які є рушійною силою вчинків.

Принц Гаррі досить відверто характеризує себе: він має високий больовий поріг, що добре для гри в регбі, та «слабкі від природи здібності до концентрації», що не сприяє навчанню льотній підготовці. Внутрішній стан після звинувачень у расизмі: «Я хотів сховатися від людства, втекти із цієї планети» [Принц Гаррі 2023, с.205]. Його навчав стриманий наставник на імя Буллі. Час самостійного польоту і безаварійна посадка запам’ятались Гаррі «один із найпрекрасніших моментів життя».

Неодноразово згадані у книзі напади панічних атак під час публічних виступів, а також «страх чистого аркуша»., коли закоханиць принц Гаррі «не міг підібрати слова» в листі до Мег. Стан закоханості розкриває в суворому і не сентиментальному героєві потяг до творчості. Він зриваєквіти терну, рожеві лілії імпала, кору свинцевого дерева і прикрашає ними свого листа до Мег, підпаливши його краї. Про те, що імпровізація вдалался, свідчив підпис Мегу листі-відповіді: «Твоя дівчина» [Принц Гаррі 2023, с.355]. Принц Гаррі пишається собою: «...Я почувався героєм….» Він сам не вірить своєму щастю: «Невже... Це Вона?» [Принц Гаррі 2023, с.355]. Раніше він вважав за правило зустрічатися з жінкою 3 роки, щоб краще пізнати її перед тим як робити

вирішальний крок. Але Мег стала винятком із цього правила, він довіряє своїй інтуїції: «Я знав її...», – отже, він не кривить душею і є чесним перед собою. Здається, він відчуває її навіть на відстані: «Ми були за тисячі кілометрів... але не розлучалися» [Принц Гаррі 2023, с.355]. Найбільшою перевагою Мег над попередніми обраницями принца було те, що як він пише, мій королівський статус її цікавив найменше всього. Інтимне побачення у «Сохо-Хаусі» описано лаконічно й простими реченнями, що передає динаміку сцени.

Ботсвана, кінематографісти Тідж і Майк – стали як сім'я для нього, де він почувається в спокої і безпеці. Саме їм він розповідає, як страждає від панічних атак і тривоги (оскільки брат Вільямс виявився до того байдужим, «черствим» та навіть кепкував) і як бореться з ними. Він надає перелік засобів і пояснює їхню дію: 1) терапія – хоча й не знайшов спеціаліста, «який мені сподобався б»; 2) медитація; 3) психоделіки. Але ми пам'ятаємо, що принц уживав ще й наркотики, екзотичні «цукерки з грибами» та «косячки». Тобто в книзі він не приховує майже нічого, використовуючи своєрідний прийом оголення душі.

Розглянемо двобій братів Вільяма та Гаррі (Основного й Запасного) як лейтмотив оповіді в мемуарах «Запасний».

Протягом читання ми спостерігаємо за розвитком неоднозначних стосунків двох рідних братів та помічаємо, що з дитинства старший брат Вільям ніби навмисно відштовхує від себе молодшого, який, переживши в 12-річному віці загибелі мами принцеси Діани, гостро відчуває відсутність підтримки й душевного тепла. Вільямс навпаки не хотів, щоб їх із братом сприймали як єдине ціле в школі Ітону, не любив, коли мама одягала їх в однаковий одяг, бо це підкреслювало їхню схожість. Гаррі не відчував від нього ні братерської підтримки, ні допомоги у складних ситуаціях спілкування з однолітками (наприклад, епізод з невдалою стрижкою Гаррі в ітонській школі). Тому старший брат Віллі не став для нього прикладом. А зважаючи на зайнятість і холодність батька – принца

Чарльза, можна зробити висновок, що справжнього чоловічого виховання та підтримки Гаррі в період становлення своєї особистості не отримав.

Недовгим часом єдності двох братів було перебування в Шропширі, коли вони мешкали разом у котеджі – вперше після Ітону – та щиро веселилися. Вони навіть погодилися на спільне інтерв'ю, під час якого Віллі під'юджував молодшого брата: «Гаррі нехлюй. Гаррі хропе», – та той не ображався: «Ми так часто жартували» [принц Гаррі 2023, с. 213]. Але далі одвічне зіставлення Основного й Запасного не полишає свідомості Гаррі: «Звісно, молодший принц запасу нехай бігає по полі бою…» [принц Гаррі 2023, с. 213]. Натомість друг Діани Доді Альфаедо ставився до обох її синів добре, але зустрічі ці були епізодичними і не мали відчутного впливу на хлопців. Тому мандрівник Марко став для Гаррі прикладом справжнього чоловіка. Під час подорожей провідник Аді захопив підлітка своєю любов'ю до африканської природи, зокрема до водної артерії – ріки Окаванго. Значний вплив справивив на Гаррі й полковник Ед Сміт-Осборн, яким він щиро захоплювався.

Так осмислюється у творі проблема соціалізації героя, «Я» і зовнішній світ (це ставлення до нього вчителів та однолітків в ітонській школі, дистанція між людьми як необхідна умова існування в суспільстві особи королівської крові тощо). Аби вийти з розряду людей другого плану, "запасних", принц Гаррі підсвідомо хоче звільнитися від порядків і умовностей, що прийняті в Палаці, і вирушає спочатку на службу в армію, а потім на війну, де старанно приховує від товаришів належність до королівської родини. Він хоче бути, як усі.

Протистояння братів дає себе знати постійно: Віллі не хотів, щоб Гаррі був на його весіллі шафером і виголошував промову, бо «міг бовкнути щось геть недоречне» [принц Гаррі 2023, с. 230]. Коли молодший брат обирає собі пару, то закохана Меган Маркл самовіддано літає до нього на побачення через океан. Виявилася й цікава деталь: Віллі та невістка Кейт були прихильними глядачами серіалу «Форс-мажори», де

грала Меган, що полегшило знайомство з ними обраниці Гаррі. У розмові з братом він зізнався, що «закоханий по вуха», – саме так визначивши свій стан. «Стати рівнозначним партнером було моєю давньою мрією» [принц Гаррі 2023, с. 364], – тобто набути нового статусу такого ж статечного, одруженим чоловіка, як і принц Віллі, подорослішати, вирости в його очах.

Через багато років у Південній Африці принц Гаррі долучається до боротьби з браконьєрами, які полюють на чорних і білих носорогів. У своїй книзі він наводить приклади жахливого поводження людей з тваринами. Подана реакція морально і фізично загартованого службою молодого чоловіка на жорстокість мисливців: «Мені відібрало мову» [принц Гаррі 2023, с. 323]. Тому й він вирішує стати на їхній захист, використавши свої важелі впливу, займатися проблемами екології, тваринного світу Африки. Але з цього в черговий раз виникає конфлікт між братами як змагання за сферу діяльності, бо ця територія вже була «розподілена» старшому брату. Тідж і Майк підтримують Гаррі та вселяють у нього віру: «Не здавайся» [принц Гаррі 2023, с. 321].

На нашу думку, бурхливій натурі принца Гаррі, який ніби зумисно прагнув життєвих випробувань у молоді роки, імпонував ніцшеанський бунт проти традиційних життєвих цінностей. Боротьба із самим собою велася ним в ім’я досягнення такого рівня інтенсивності існування, котре з погляду нормативної культури поставало в термінах типу «не сповна розуму»: це поява на вечірці у німецькій військовій формі часів Другої світової, вживання наркотичних речовин та прагнення постійного ризику на війні або в умовах Південного полюсу. Це змушує пригадати слова філософа Ф. Ніцше, який писав про інстинкт свободи: «… Людина, цей великий експериментатор над собою, невдоволена й ненаситна, змагається з тваринами, природою і богами за право панувати…» [Ніцше, с. 282]. Невгамовна енергія душевно самотнього по суті молодого чоловіка знайшла застосування тільки тоді, коли він закохався в старшу за себе на

три роки актрису Меган Мідлтон та створив власну сім'ю, постійно борючись із зазіханнями на їхню свободу з папараці.

Німецький філософ і психолог Еріх Фромм у праці «Мистецтво любові» писав, що любов – це активна зацікавленість у житті та розвитку того, до кого ми відчуваємо це почуття [Фромм 2017, с. 42]. Любов характеризують також як багатогранне філософське питання, ставлячи на один рівень з такими поняттями, як сенс життя, смерть, безсмертя, буття. Наявна у мемуарах і своєрідна філософія смерті.

Дослідження філософського значення феномена любові набуває актуальності у житті окремої особистості зокрема. Це поняття є об'єктом дослідження багатьох наук: філософії, психології, соціології, – що свідчить про його складність та багатоплановість. Філософія любові як явище досліджувалася багатьма мислителями, починаючи з античності (Ферекід, Парменід, Емпедокл, Сократ, Плотін та інші) і до сучасності (Морган Скотт Пек, Віталій Туренко, Світлана Крилова, Микола Томенко та інші). Через зміни соціальної ситуації в останні десятиліття спостерігається сексуальна розкутість молодого покоління, але потреба в любові й у відносинах, заснованих на ній, не зникає. Проте навіть при сильній прихильності до партнера любов не завжди приносить відчуття щастя і радості життя. Відкритими залишаються проблеми взаємної та невзаємності любові, її негативних наслідків («нещасної любові»). У той же час любов служить основою побудови внутрішньогосвіту людини та її духовного розвитку, вона є способом встановлення емоційних стосунків з оточуючими, підтримує інститут шлюбу. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває вивчення психологічних особливостей прояву й переживання любові людиною. Про любов сказаної написано багато. Вона наповнює людське життя сенсом, може повністю змінити людину, надихнути на реалізацію її потенціалу.

Простежуючи експлікацію любові в класичній і некласичній філософській думці, варто відзначити її залежність від культурного

контексту. Любов по-різному трактується не тільки у вченні конкретного філософа або в певну епоху, але й залежно від культури різних країн.

Проте шлях принца Гарі до справжнього кохання був непростим. Розглянемо вияв почуття кохання та образи жінок у мемуарах герцога Сассекського. Стосунки Гаррі з його обраницею Челс характеризуються невизначеністю. «Я любив безтурботність і самобутність Челс. Вона ніколи не парилася, що подумають інші. Носила короткі спідниці й ботфорти, не стримувала себе в танці, глушила текілу на рівні зі мною – і за це я її цінував… Однак не міг не хвилюватися, як до цього поставиться Бабуся. Або британстке суспільство. І найменше я хотів, щоб Челс змінилася на догоду їм» [принц Гаррі 2023, с. 196], – така характеристика його ставлення до неї. Помічаємо, що критерії вибору своєї майбутньої супутниці життя у принца інші, ніж у звичайних людей.

Показано жорстке переслідування Челс пресою, до якого дівчина була морально не готова. Її дивувало, як папараці завжди її знаходили. Виявляється, на днищі автомобіля був маячок. «Вона подзвонила мені й повідомила, що за нею всюди стежать, і це зводить її з розуму» [принц Гаррі 2023, с. 197]. Це позначилось і на їхніх особистих стосунках, бо дівчина не знала, чи готова вона до такого: «Усе життя під переслідуванням?» Помічаємо, що в молодих людей різна мета в житті. «Челс хотіла подорожувати, розважатися, бути молодою, я ж знову був напівдорозі до війни» – остання фраза сприймається читачем у прямому й переносному значенні. Він підсвідомо відчуває неідеальність їхніх стосунків, тому війна сприймається ним як спосіб заглушити душевну порожнечу. Пара штучно відкладала розставання, але в цьому їм прийшла на допомогу Тідж.

Наступну дівчину, якою захопився принц Гаррі, звали Флек, ведуча на телебаченні. Її характеристика з погляду молодого чоловіка: «Вона була забавна. Мила. І крута. Я зустрів її в ресторнані з друзями через кілька місяців після того, як ми із Челс розійшлися» [принц Гаррі 2023,

с. 197]. Проте й цей роман не приніс юнаку морального задоволення і душевного комфорту.

Любов – це вільне і разом з тим примусове вираження природних і духовних глибин особистості. Цей феномен виникає з глибин несвідомого під впливом несвідомих спонукальних сил як найбільш прийнятне пояснення самому собі стану свого фізіологічного збудження. Так, побачивши актрису Меган Маркл на екрані, принц Гаррі зізнається, що бачив тисячі облич «і лиш на кілька з них мені захотілося глянути двічі» [принц Гаррі 2023, с. 335]. Відбувається оригінальне осмислення краси жінки не як симетрії (відповідно до уявлень митців), а як порядку. Його свідомість чітко фіксує день тижня і дату: «Була пятниця, 1 липня» та силу впливу інтересу до неї на нього: «Сидів на ліжку, по вуха в переписці, як підліток…» [принц Гаррі 2023, с. 337], милувався в інтернеті її фото і вважав кожне «сліпучо прекрасним». Наступна фраза змушує згадати закон єдності і боротьби протилежностей, принц Гаррі перераховує її риси і робить висновок: «у нас було стільки схожого…». Детально описано в книзі і містичну випадковість появи кохання в житті принца: їхня розмова почалася в 55-й день народження його мами Діани.

Належність до королівської родини накладає суворі обмеження на життя і дії людини. Принц Гаррі порівнює це з радіоактивністю, бо не може, як звичайний чоловік, зустрітися з уподобаною дівчиною у кав'ярні чи в пабі. Мег довелося зарезервувати столик у приватному клубі в окремій кімнаті. Коли схвильований Гаррі поспішає на побачення до неї, свідомість оповідача фіксує перешкоди на цьому шляху: звуження дороги й затори, він не міг просто вийти з машини, «бо це було б так, наче Лондоном біжить верблюд… зате жовтих журналістів… тьма» [принц Гаррі 2023, с. 340]. Зовнішність жінки передано через сприйняття закоханого Гаррі, який неодноразово фіксує свої враження від її одягу та зовнішності: «вона стильна», коли зайшла, «її очі сяяли», йому подобаються її веснянки, які на фотосесіях ретельно приховані гримом.

Акторська кар’єра не є єдиним родом її занять, Меган писала статті, вела активне соціальне життя, мандрувала, займалася благодійністю.

Старша за Гаррі за віком, вона мала досвід перебування у шлюбі з Тревором Енгельсоном, який тривав два з половиною роки. Отже, з принцом Гаррі вона одружилася доволі зрілою жінкою – у віці 36 років і стала в історії Британії «найстаршою королівською нареченою для члена королівської родини, який уклав перший шлюб». Вона має просте походження: батько був оператором-постановником серіалів, тому донька проводила багато часу на знімальному майданчику, спостерігаючи за його роботою і врешті пов’язала свою долю з кіно.

Корисним для глибшого розуміння характерів і поведінки головних героїв мемуарів став перегляд уривків серіалу “Гаррі та Меган”, де безпосередньо головними героями як реально існуючими особами викладено причини їхньої відмови від титулів та від’їзду з Великої Британії. Помітно, що Мег як актриса має гарне мовлення, впевнено тримається перед камерою і навіть можна сказати, домінує над Гаррі, є лідером їхньої сім’ї. Звичайно, можна й припустити, що після невдалого першого шлюбу увага принца Гаррі їй дуже лестила. Гадаємо, що й деяка схожість рис їхніх облич також стала чинником, що сприяв обопільному зацікавленню і зближенню. І принц Гаррі Був дуже вигідною партією для неї (як і для будь-якої дівчини). Попри неабиякі матеріальні блага, що дало таке одруження, відбулося розкішне весілля в найкоштовніших королівських діамантах. У 2020 році Меган Маркл стала членом британської королівської родини, яка проголосувала на виборах у США, хоча королівський протокол забороняє їм голосування заради збереження політичного нейтралітету. Людська любов – результат еволюційного розвитку чуттєво-емоційної сфери, де значну роль зіграли соціально-історичні та культурні чинники.

Меган виступає як цілеспрямована жінка з особистісним світовідчуттям, з багатим внутрішнім світом, наділена відкритим

розумом, щирим серцем, волею та правом на щастя. Тому їй легко спілкуватися з людьми і здобувати їхню прихильність. Це оцінив і король Карл ІІІ на особистій зустрічі.

Можна сказати, що Меган в мемуарах принца Гаррі являє собою тип самодостатньої жінки, яка вміє досягати поставленої мети, вбрана зі смаком, гарно говорить і уміє себе подати, професійно тримається перед камерою, вміє спрямовувати увагу і дії свого чоловіка в потрібне русло. Тобто це сильна жінка.

З моменту шлюбу з принцом Гаррі Уельським, герцогом Сассекським, вона відома як її Королівська Високість Меган, герцогиня Сассекська, графиня Дамбартон та баронеса Кілкіл.

Принц Гаррі з дружиною підписали багаторічний контракт із Netflix, а в 8 грудня 2022 року вийшов документальний серіал «Harry & Meghan» («Гаррі та Меган») про їхнє кохання і життя як членів британської королівської родини, що передував появі аналізованої нами книги. У фільмі детально пояснено причини рішення залишити Велику Британію й переїхати до Каліфорнії та відмови подружжя від королівських повноважень.

ВИСНОВКИ

Сучасні науковці вкотре замислюються над питанням національної ідентичності, ментальних особливостей у поліетнічному європейському середовищі. Автор мемуарів здійснює певну реконструкцію власного

життя та розкриває факти історії, тобто зберігає пам’ять про події для майбутніх поколінь. Дослідник О. Рарицький твердить, що в цілому художньо-документальну прозу варто прочитувати як «наджанр» (метажанр), а вже стосовно нього мемуаристика, художня автобіографія – генологічні модифікації, розгалуження матричної структури зі специфікою жанрових відмінностей. Ці твори, на його думку, постають як поліжанрові художні утворення. Він виділяє такі ознаки: суб’єктивність, ретроспекція, заснованість на факті, хронотопічний чинник, концептуальність. Подібною є думка О. Галича, що мемуаристика – наджанрове утворення, «вона сама складається з численної групи жанрів», тому він пропонує використовувати термін «мемуарна проза». Суб’єктивність мемуаристики «дозволяє створити неповторний образний світ», розкриває особистість автора спогадів, його світогляд, політичні й естетичні погляди.

Мемуарам як багатовимірному культурно-історичному феномену належить помітне місце в житті суспільства. Адже особисті свідчення очевидців та учасників історичних подій розкривають дух епохи. Водночас вони є відображенням інтересів і поглядів частини суспільства, до якої належить автор, що дає матеріал для літературознавчих та соціокультурологічних досліджень.

Ми дійшли висновку, що у мемуарах принца Гаррі «Запасний» наявні всі ознаки теоретичної моделі мемуаристики, виділені О. Галичем: – суб’єктивність спогадів: у мемуарах розкривається особистість автора, його світогляд, естетичні погляди (намагання Гаррі бути не таким, як його батько, котрий не є для нього ідеалом чи прикладом для наслідування; за допомогою самоаналізу молодший син монарха визначає для себе вихід – війна та благодійність як продовження маминої справи), осмислення осіб і подій свого часу;

– предметом мемуарів завжди є минуле, події, дистанційовані в часі (маємо спогади принца Гаррі про своє дитинство, навчання, знайомство з майбутньою дружиною акторкою Меган Маркл, народження дітей).
– документальність мемуарів (коли автор усе ж прагне достовірності, хоче правдиво розповісти загалу про події, довести певну істину);
– наявність двох часових планів: дотримання історичної хронології та вияв сучасної позиції людини, збагаченої життєвим досвідом і розумінням причинно-наслідкових зв'язків (у перших двох частинах мемуарів зображено дитячі та юнацькі роки принца, гартування характеру на війні, лейтмотивом третьої частини є потерпання вже його власної родини від переслідувань папараці, відсутність підтримки з боку батька – як причини виїзду з країни та відмови Гаррі з дружиною від титулів).
автор мемуарів практично ніколи не перебуває в межах одного часового виміру. Будь-яка подія, зустріч викликають у нього певні асоціації (найбільш вагомим у цьому плані є образ мами).

Автор мемуарів ніби мислить уголос. Цим продиктована емоційність та образність, без яких неможливо викликати адекватні почуття у читача, а отже, досягти сприймання ним висловлених ідей не тільки розумом, а й серцем. Саме такими, на нашу думку, є мемуари принца Гаррі «Запасний», написані зі свідомою настановою пояснити читацькому загалу деякі особливості свого характеру, перипетії долі та причини від'їзду з дружиною до Америки.

Предметом студій принца Гаррі стали життя і характери людей королівської родини та їхнього оточення, помітним є і прагнення автора мемуарів передати красу людини і світу природи та привернути увагу загалу до її збереження.

Життя королівської родини подано багатоаспектно: подано описи страв на офіційних обідах, спосіб виховання нащадків, життя за протоколом, яким керуються на офіційних і світських прийомах та навіть у виборі подружжя.

Наші висновки суголосні положенням німецького вченого Ю. Кучинського: від автобіографа ми отримуємо таке зображення минулого, яке вимальовується у його свідомості. Тобто це картина минулого, яка виникає в його душі сьогодні. Окреслено концептуальність засобів психологічного зображення у розкритті характеру головного героя; виявлено провідні екзистенційні мотиви; осмислено неповторність творчої манери автора.

У післямовах до своїх мемуарів принц Гаррі також висловлює подяку літературознавцям і редакторам за надані консультації й допомогу. Численні пояснення-зноски в тексті мемуарів, на нашу думку, допомагають змоделювати реально-історичний тип дійсності, що сприяє кращому розумінню реципієнтом процесів і подій, які відбувалися у Великобританії протягом кількох століть. У такий спосіб ніби розширюються межі оповіді, досягається ефект достовірності зображуваного, що спонукає читача не просто пасивно сприймати художній текст, а й мислити, збагачує його кругозір.

Швидка зміна часопросторових координат, пов’язана з інтенсивністю життя представника королівської родини, створює враження певної калейдоскопічності подій, що цілком може бути особливістю мемуарів як жанру.

Ми розглянули антропоніми та з’ясували роль їхньої трансформації щодо розуміння самоусвідомлення в родині принца Гаррі.

У портретних описах його свідомість фіксує не деталі зовнішнього вигляду людини, а загальні враження. Пейзажі нечисленні і їх введення подекуди виглядає дещо штучним.

Переживання самотності й дух протесту штовхали принца до зняття різноманітних табу, порушення норм благопристойної поведінки (вечірки, вживання наркотичних речовин), за що він згодом розплачувався дражливими фотографіями в пресі.

Автор й обстоює право своєї родини бути щасливими, вільними від зазіхань папараці, прагне визнання права індивідуума на незалежність від суспільства і готовий захищати свою сім'ю.

Зроблена спроба ґрунтовного дослідження мемуарів у психологічному аспекті, а саме вивчення психологічного відтворення автором почуття кохання головних героїв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Автобіографія – це…[Ю. Луцький] // *Слово і Час.* 1992. №1. С.16–24.
2. Акіншина І. Жанрово-стильові особливості художньо-біографічної прози 80–90-х років ХХ ст.: автореф. дис. …канд. філол. наук: 10.01.01. Дніпропетровськ, 2005. 19 с.

3. Бабенко Т. Особливості авторської присутності в текстах сучасної художньо-біографічної прози // Слово і Час. 2005. №10. С.39–45.
4. Бібік В. Хронотоп у романі Валер'яна Підмогильного «Місто». *Літературознавчі обрії*: праці молодих учених / Наук. ред. М. Сулима. Київ: Інститут літератури ім. Шевченка НАН України, 2010. Вип. 18. С. 61–64.
5. Бовсунівська Т. В. Теорія літературних жанрів: жанрова парадигма сучасного зарубіжного роману: підручник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2009. 519 с.
6. Богданова М. Літературна версія колективної пам'яті в мемуарній прозі української діаспори: етнопсихологічний аспект // Наук. записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки. Вип. XIX. Бердянськ, 2019. – 238 с. http://philology.bdpu.org/
icv 2018: 78.90 doi 10.31494/2412-933x-2019-1-9 літературознавство «19» doi 10.31494/2412-933x-2019-1-9-13-21 literary version of the collective memory in memoirs prose of the ukrainian diaspora: ethnopsychological aspect
7. Василенко І. Специфіка літературного портрета як жанру сучасної української мемуаристики: автореф. дис. …канд. філол. наук: 10.01.06. Дніпропетровськ, 1997. 18 с.
8. Видавництво «Лабораторія»: Офіційна сторінка книги в Україні з описом та критичними анотаціями. https://laboratory.ua/products/zapasnyj-memuary-pryntsa-garri-gertsoga-sassekskogo
9. Гажа Т. П. Українська літературна мемуаристика другої половини XX століття: становлення об'єктного і суб'єктного типів. Дисертація… канд. філол. наук. 10.01.01 – українська література. Харків, 2005. 151 с.
10. Галич О. Метажанр у системі вчення про роди та жанри // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. 2009. № 18 (181). С. 25–28.
11. Галич О. А. Письменницькі мемуари в школі. Луганськ: Знання, 1999. 146 с.
12. Галич О. Теорія літератури / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв. Київ: Либідь, 2001. 344 с.
13. Галич О. Українська письменницька мемуаристика: природа, еволюція, поетика. Київ: КДПІ, 1991. 217 с.
14. Галич О. Українська документалістика на зламі тисячоліть: специфіка, генеза, перспективи: Моногр. Луганськ: Знання, 2001. 246 с.
15. Горблянський Ю. Специфіка автобіографізму роману А. Ю. Кримського «Андрій Лаговський» // Молода нація. Вип. 5. С. 41–47.
16. Грабович Дж. Автобіографія – омана чи сповідь // *Київ.* 1989. №8. С. 99–101.
17. Грегуль Г. Українська біографічна проза 1 пол. XX ст.: жанровий аспект (за творами В. Петрова, С. Васильченка, О. Ільченка, Л. Смілянського): автореф. дис. …канд. філол. наук: 10.01.01. Київ, 2005. 18 с.
18. Денисюк І. Людина в катаклізмах епохи: майстерність мемуариста // Крушельницька Л. Рубали ліс… (Спогади галичанки) / НАНУ, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Львів, 2001. С. 3-8.

19. Джигун Л. М. Сутність понять «мемуари», «автобіографія», «щоденник» // *Наук. вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту.* Серія: Філологія, 2017. Вип. 3 (31). С. 10–13. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua//UJRN/Nvmgu_filol_2017_31(3)_5
20. Документалістика на зламі тисячоліть: проблеми теорії та історії: Матер. міжнар. наук. коніфер. / Під. ред. О. А. Галича. Луганськ, 2001. 227 с.
21. Дуб К. Автобіографічний синерген // *Слово і Час.* 2001. №4. С.15–23.
22. Зборовська Н. В. Психоаналіз і літературознавство: Посібник. Київ: Академвидав, 2003. 390 с.
23. Іванюк Б. Жанрологічний словник: Лірика. Чернівці: Рута, 2001. 92 с.
24. Ігнатів Н. Жанрові пошуки художньої документалістики 1970-90-х рр.: автореф. дис. …канд. філол. наук: 10.01.06. Дніпропетровськ, 1998. 18 с.
Клейменова Т.В. Автобіографізм у повістевій прозі Івана Садового // *Закарпатські філологічні студії.* Випуск 39. Том 1. С. 262–266. – Режим доступу: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/39/part_1/46.pdf
25. Ковалів Ю. Жанрово-стильові модифікації в українській літературі: Монографія. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2012. 191 с.
26. Копистянська Н. Час і простір у мистецтві слова: монографія. Львів: ПАІС, 2012. 344 с.
27. Кравців Б., Оглоблин О. Мемуарна література // Енциклопедія українознавства: Слов. ч. Париж–Нью-Йорк,1962. Т. 4. С. 1516–1519.
28. Крищук В. Моделі автобіографізму в листах: ґендерна свідомість // *Наук. вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту.* Серія: Філологія, 2017. Вип. 3 (31). С. 45–55. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua//UJRN/Nvmgu_filol_2017_31(3)_5
29. Костюк Г. Записники Володимира Винниченка // Винниченко В. Щоденник. 1911–1920. УВАН: Едмон – Нью-Йорк, 1980. Т.1. С. 11–47.
30. Костюк Г. Зустрічі і прощання. Едмонтон: КІУС. Альбертський університет, 1987. Кн.1. 609 с.
31. Костюк Г. Зустрічі і прощання. Спогади. Едмонтон: КІУС. Альбертський університет, 1998. Кн. 2. 743 с. (Передрук: // Кур'єр Кривбасу. 1999. №109–115, 122–127. 2000).
32. Курбацька Т. Публікації мемуарів у журналі «Киевская старина» (1882–1906): Дис… канд. істор. наук: 07.00.06. Київ, 2011. 218 с.
33. Кухаренко В. Інтерпретація тексту. Навчальний посібник для студентів старших курсів факультетів англійської мови. Вінниця: Нова книга, 2004. 272 с.
34. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. Чернівці: Золоті литаври, 2001. 636 с.
35. Лесик І. Ефект контрасту як вияв парадоксальності іронії. *Studia Germanica et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання:* Науковий журнал, 2011. Вип. 1. С. 41–52.
36. Лесин В., Пулинець О. Словник літературознавчих термінів. 3-є вид., перероб.і доп. Київ: Рад. школа, 1971. 486 с.
37. Літературознавча енциклопедія: У 2 т. / Авт.-укл. Ковалів Ю. І. Київ: ВЦ "Академія", 2007. Т. 1. 608 с.

38. Літературознавча енциклопедія: У 2 т. / Авт.-укл. Ковалів Ю. І. Київ: ВЦ "Академія", 2007. Т. 2. 624 с.
39. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремко. Київ: ВЦ "Академія", 1997. 752 с.
40. Любовець Н. І. Українська мемуарна традиція: еволюція у вимірах часу (XII ст. – перша третина XX ст.): монографія / відп. ред. Л. І. Буряк; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ: НБУВ, 2024. 504 с. ISBN – ISBN 978-617-14-0145-7. – 978-617-14-0146-4 (електрон.). – URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004936
41. Манюх Н. Автобіографізм як особливість характеротворення у прозі Володимира Дрозда // *Слово і Час*. 2008. № 5. С. 81–87. https://nasplib.isofts.kiev.ua/items/58613855-ec73-4f7d-8568-c0b9a7cc35da
42. Маслюченко Г. О. Художні мемуари та автобіографічна повість в українській літературі 90-х років XX століття: автореф. дис. …канд. філол. наук: 10.01.06. Дніпропетровськ, 2004. 18 с.
43. Маслянчук Т. Проза Володимира Винниченка: проблеми текстології. Київ: ВД «Стилос», 2008. 184 с.
44. Момот Н. М. Щоденник Т. Шевченка як творчо-психологічний та жанровий феномен: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.01.01 «Українська література». Кіровоград, 2006. 15 с.
45. Новий тлумачний словник української мови / Укл. В. Яременко, О. Сліпушко: У 3 т. Київ: «Аконіт», 2003.
46. Основи літературознавства: підручн. / Н. Ференц. Київ: Знання, 2011. 431 с.
47. Принц Гаррі, герцог Сассекський. Запасний. Мемуари принца Гаррі / пер. з англ. Микола Климчук, Інна Бодак, Антоніна Ящук. Київ: Лабораторія, 2023. 512 с.
48. Пустовіт В. Проблеми націєтворення в мемуарному дискурсі вітчизняних письменників XIX століття: Монографія. Луганськ: Знання, 2008. 284 с.
49. Рарицький О. А. Мемуарний дискурс шістдесятництва в «Щоденниках» Олеся Гончара // *Таїни художнього тексту,* 2013. Вип. 16. С. 230–238.
50. Рарицький О. А. Художньо-документальна проза як метажанр: проблема рецепції та інтерпретації, особливості вияву й функціонування. *Слово і Час,* 2014. № 11. С. 37–48. file:///C:/Users/User/Downloads/%D0%A0%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%202014.pdf
51. Рікер П. Інтелектуальна автобіографія. Любов і справедливість / Пер. із фр. Київ: Дух і літера, 2002. 114 с.
52. Руденко Г.М. Основи дипломатичного протоколу: посібн. Київ: Бліц-Інформ,1996.184 с.
53. Самі про себе. Автобіографії видатних українців XIX століття / Ред. Ю. Луцький. Нью-Йорк: УВАН у США, 1989. 372 с.
54. Сіверська Т. Ф. Наративні особливості автобіографічної прози кінця XX – початку XXI століття: автореф. дис… кандид. філол. наук: 10.01.06 – теорія літератури. Тернопіль, 2011. 18 с.

54. Слабошпицький М. Найцікавіший і найдемократичніший жанр // Дімаров А. Прожитиі розповісти: Повість про сімдесят літ. Київ, 1997. С. 316–319.
55. Стрельський Г. В. Мемуари як джерело вивчення окремих проблем новітньої історії України // *Теоретичні проблеми вітчизняної історії, історіографії та джерелознавства:* [Навч.вид.] / Ю. М. Алексєєв, Я. В. Верменич, А. Г. Слісаренко та ін.; За ред. Ю. М. Алексєєва. Київ: Вища шк., 1993. 187 с.
56. Танчин К. Я. Щоденник як форма самовираження письменника: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.01.06 «Теорія літератури». Тернопіль, 2005. 20 с.
57. Типологія заголовку літературного твору. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://uastudent.com/typologija-zagolovku-literaturnogo-tvoru/
58. Ткаченко А. О. Мистецтво слова (Вступ до літературознавства): Підручник для гуманітаріїв. Київ: Правда Ярославичів, 1998. 448 с.
59. Тлумачний словник. – Режим доступу: https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D0%B7%D0%BC
60. Федунь М. Р. Українська мемуаристика в Галичині кінця XIX – початку XX століття: жанрово-стильові особливості: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01. Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ, 2001. 19 с.
61. Франко І. Із секретів поетичної творчості // Зібрання творів: У 50 т. Київ: Наукова думка, 1981. Т. 31.
62. Цяпа А. Г. Автобіографія як проекція творця та національної літературно-культурної традиції (Улас Самчук, Еліас Канетті): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.05. ТНПУ ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2006. 20 с. http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/1527
63. Черкашина Т. Передісторія виникнення і формування української мемуарно-автобіографічної літератури. *Філологічні науки. Літературознавство.* 2014. Вип. 9. С. 146–151. URL: http://surl.li/toinu
64. Шевців Г. До питання дослідження жанру художньої автобіографії в німецькому літературознавстві // *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність.* 2018. Вип. 12. С. 62–71. / https://journal.kdpu.edu.ua/world_lit/uk/article/view/2233/2064
65. Aichinger Ingrid. Probleme der Autobiographie als Sprachkunstwerk // Die Autobiographie. Zu Form und Geschichte einer literarischen. Gattung. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1989. S. 170–193.
66. Anderson L. Autobiography. The new critical idiom. 2nd edition. Routledge: London and New York, 2001. file:///C:/Users/User/Downloads/Anderson%20L.%20Autobiography.pdf
67. Blasing M. K. The art of life. Studies in American autobiographical literature. Austin: Univer. of Texas press, 1977. 193 p.
68. Cooly Th. Educated lives: the rise of modern autobiography in America. Columbus, 1976. 190 p.
69. Encyclopedia of Life Writing. Autobiographical and Biographical Forms / Edited by Margaretta Jolly. Fitzroy dearborn publishers: London – Chicago, 2001.

Volume 1 A–K. 1900 p. file:///C:/Users/User/Downloads/Encyclopedia_of_Life_Writing_Autobiographical_and_Biographical_F.pdf
70. Gusdorf George. Conditions and Limits of Autobiography 1956. Trans. James Olney. In: James Olney (ed.). Autobiography: Essays Theoretical and Critical. Princeton: Princeton University Press, 1980. P. 28–48
71. Klein Christian. Einleitung: Biographik zwischen Theorie und Praxis. Versuch einer Bestandsaufnahme // Grundlagen der Biographik. Theorie und Praxis des biographischen Schreibens. Stuttgart Weimar, Verlag: J. B. Metzler, 2002. 292s.
72. Kuczynski Jürgen. Probleme der Autobiographie. Berlin-Weimar: Aufbau-Verlag, 1983. 130 s.
73. Lejeune Ph. Le Pacte autobiographique. Paris: Seuil, 1996. 243 p.
74. Misch Georg. Die Geschichte der Autobiographie / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://books.google.com.ua/books?id=bCwUAwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.
75. Müller Klaus-Detlef. Autobiographie und Roman // Studien zur literarischen Autobiographie der Goethezeit. Tübingen, Verlag: Niemeyer Max, 1976. 392 s.
76. Neumann Bernd. Identität und Rollenzwang. Zur Theorie der Autobiographie // *Germanistik.* Bd. 13. Heft 2. Frankfurt / M. 1970. S. 295–296.
77. Olney J. Autobiography and the Cultural Moment // Autobiography: Esseys theoretical and Critical. Princenton, 1980. P. 327.
78. Pfotenhauer Helmut. Literarische Antropologie. Selbstbiographien und ihre Geschichte – am Leitfaden des Lebens. Germanistische Abhandlungen. Stuttgart, Verlag: J. B. Metzler, 1987. 336 s.
79. Ramm Elke. Warum existieren keine «klassischen» Autobiographien von Frauen? // Geschriebenes Leben. Autobiographik von Frauen. Berlin, 1995. S. 130–141.
80. Smith S., Watson J. Reading autobiography: A guide for interpreting life narratives. The University of Minnesota Press. 296 p. file:///C:/Users/User/Downloads/Sidonie_Smith,_Julia_Watson_Reading_Autobiography_A_Guide_for_In.pdf
81. Stone A. E. Autobiographscal ossasions and original Acts. Philadelphia, 1982. 349 p. // file:///C:/Users/User/Downloads/Sidonie_Smith,_Julia_Watson_Reading_Autobiography_A_Guide_for_In.pdf
82. Джейкобс О. Prince Harry Learns to Cry, and Takes No Prisoners, in «Spare» // The New York Times / https://www.nytimes.com/2023/01/10/books/prince-harry-spare-review.html
83. Мід Р. The Haunting of Prince Harry // The New Yorker) https://www.newyorker.com/magazine/2023/01/23/prince-harry-memoir-spare-review
84. Гіггінс Ш. Spare by Prince Harry review – a flawed attempt to reclaim the narrative // The Guardian https://www.theguardian.com/books/2023/jan/10/spare-prince-harry-review-attempt-reclaim-narrative

85. Міллер Л. Prince Harry's Book Is Just Good Literature // Slate https://slate.com/culture/2023/01/prince-harry-book-spare-sales-review.html
86. Коглан Ш. Prince Harry makes sensational claims in memoir Spare // BBC https://www.bbc.com/news/uk-64179164
87. Yakaboo // https://www.yakaboo.ua/ua/memuari-princa-garri-gercoga-sasseks-kogo.html

Декларація

академічної доброчесності

здобувача ступеня вищої освіти УМСФ

Я, Чорнобай Орина Юріївна, студентка ІІ курсу магістратури, заочної форми навчання факультету Економіки, бізнесу та міжнародних відносин, спеціальність В11 Філологія (за спеціалізаціями),

освітньо-професійна програма Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська,

адреса електронної пошти arina.chornobai@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «**СПЕЦИФІКА АВТОБІОГРАФІЗМУ У МЕМУАРАХ ПРИНЦА ГАРРІ “ЗАПАСНИЙ”**» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких знайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата_____ Підпис _____ П.І.П. (студент) Чорнобай О.Ю.